Yttrande Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet

2023-04-18 2.1.20

Yttrande angående – Göteborgs Stads jämlikhetsrapport 2023

Yttrandet

Ett av det rödgröna styrets mål är att Göteborg ska vara en jämlik och jämställd stad där alla bemöts likvärdigt, får sina mänskliga rättigheter tillgodosedda och ges likvärdiga möjligheter oberoende av kön. Dessvärre visar Göteborgs stads jämlikhetsrapport 2023 en oroväckande utveckling med stagnerad eller ökande ojämlikhet inom flera områden. Detta är inte unikt för Göteborg utan speglar samhällsutvecklingen i hela landet. Sverige är det land inom OECD där ojämlikheten ökat mest sedan mitten av 1980-talet.

Ojämlikhet har effekter på både samhällelig och individuell nivå. En av de mest allvarliga uppgifterna i jämlikhetsrapporten är hur skillnaden i livslängd ökat. Sedan den första jämlikhetsrapporten 2014 har skillnaden i kvinnors medellivslängd mellan olika områden i staden ökat från 7,5 år till 9 år. Både jämlikhetsrapporten och tidigare forskning visar att ojämlika samhällen leder till en lång rad negativa effekter på samhället, såsom ohälsa och social utslagning. På senare tid har också allt fler ekonomer visat att ökad ojämlikhet bland annat påverkar den ekonomiska tillväxten negativt.

Förskolans och skolans betydelse, och inte minst skolans kompensatoriska roll, är nu viktigare än någonsin. Jämlikhetsrapporten visar att betydelsen av föräldrars utbildningsnivå och födelseland har förstärkts, det vill säga att klyftorna mellan olika barns möjligheter att klara skolgången, baserat på föräldrarnas förutsättningar, har ökat. Inte heller detta är unikt för Göteborg, problemen som den svenska marknadsskolan har medfört är väl dokumenterade och har lett till förstärkt segregation.

Sysselsättningen är visserligen förhållandevis god men det är stora skillnader i vilka som har ett jobb och vem som kan leva på sin sysselsättning. Den socioekonomiska segregationen leder till att vissa grupper i högre utsträckning står utanför arbetsmarknaden och att få dessa grupper i arbete är en mycket viktig del i att bryta den negativa trenden. Nya grupper lever numer också på mycket små marginaler trots jobb, allt fler arbetande fattiga fastnar i låga inkomster. Att människor har svårt att klara sig ekonomiskt trots att man arbetar är ett upprörande bevis på hur svårt det är för vissa att ta sig ur fattigdom och understryker att insatser för att bryta ojämlikheten i inkomster är nödvändiga.

Jämlikhetsrapportens ansats att kartlägga skillnader i livsvillkor begränsas kraftigt av det inte samlas in tillräcklig information om invånares bakgrund. Det påpekas vid flertal tillfällen i rapporten hur svårt det är att få data kring till exempel invånare inom flera av de sju diskrimineringsgrunderna – vilket gör det svårt att sätta in rätt åtgärder. Samtidigt är det ett område omgärdat av juridiska och etiska begränsningar. Vi ser behov av att till nästa Jämlikhetsrapport ha tagit steg mot att samla in mer av den jämlikhetsdata som

behövs. Sådan jämlikhetsdata bör alltid bygga på samtycke, självidentifiering och anonymitet och inte kopplas till enskilda individer.

Kommunpolitiken kan inte ensam minska de stora socioekonomiska klyftor som finns i vårt samhälle, men vi kan göra mycket för att lindra konsekvenserna och visa vägen framåt. I tider av ekonomisk kris är det särskilt svårt för en enskild kommun att vända utvecklingen när den nuvarande regeringen inte prioriterar finansieringen av välfärden i kommuner och regioner. Men det är också i tider av ekonomisk kris som ojämlikheten drabbar människor hårdast, och där en jämlik tillgång till välfärden är än viktigare.

Jämlikhetsrapporten fångar inte in förändringar i ekonomin under 2022, men konstaterar att den nuvarande situationen kommer att få stora effekter på jämlikheten i livsvillkor och hälsa på kort och lång sikt. En starkare välfärd och att arbeta för jämlikhet är prioriterade frågor för alla nämnder och styrelser i Göteborg de kommande åren.

I vår rödgröna budget finns genomgående ambitiösa insatser för att mildra effekterna av ojämlikheten och vända på utvecklingen i Göteborg. Det är en budget som genomför historiskt höga uppräkningar till välfärden, värnar utbildning, prioriterar att bryta segregationen genom att bygga bort bostadsbristen och stoppa ombildningar av hyresrätter, motarbetar arbetslöshet och fattigdom genom att ge förutsättningar för nya gröna jobb och stärker arbetet med trygghet i hela staden. Att motarbeta ojämlikhet är ett av vårt styres i särklass viktigaste uppdrag. Det kräver ett omfattande arbete och insatser inom varje del av stadens ansvarsområden. Riktningen som vår budget pekar ut och insatserna däri är det bästa medlet mot ojämlikhet och för ett mer rättvist Göteborg.

Yrkande (M, D, L, KD)
Datum 2023-03-31
Reviderat (datum för revidering av yrkandet) 2.1.20

Yrkande angående – Göteborgs Stads jämlikhetsrapport 2023

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

1. Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026 avslutas
2. Kommunstyrelsen får i uppdrag att uppdatera målbilden och syftet med det kommande programmet som ersätter en jämlik stad 2018–2026 och Göteborgs stads folkhälsoprogram 2019–2020 med syftet att främja goda förutsättningar i livet för alla Göteborgs invånare, med särskilt fokus på utbildning, arbete och tillgång till välfärden.
3. Göteborgs Stads jämlikhetsrapport 2023, Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg, antecknas.

Yrkandet

Flera partier var kritiska när Göteborgs stads program för en jämlik stad 2018–2026 behandlades i kommunstyrelsen 2017-11-22. Göteborgs stads jämnlikhetsrapport 2023 besannar farhågorna som fanns då.

Medan vi ville fokusera på att fler ska arbeta och lyckas i skolan, avsåg de rödgröna fokusera på att bekämpa skillnader. Vi ser nu att de senaste fyra år har gett resultat, genom att fler har kommit i arbete. Därför har skillnaden i disponibel medelinkomst mellan olika stadsdelar minskat i Göteborg. Denna framgång utelämnas tyvärr i rapporten.

Göteborg behöver ett större fokus på att möjliggöra goda förutsättningar i livet för invånarna. Det börjar med familjecentrerat stöd från födseln och trygga bostadsområden, förskola och skola med hög kvalité, gott företagsklimat och pålitlig omsorg. Alla som bor i Göteborg ska veta att de själva kan påverka sin framtid oavsett bakgrund. Det ska alltid finnas möjlighet till förändring och förbättring. Detta innebär inte att alla skillnader kommer att försvinna så att alla stadsdelar blir precis jämlika och likadana. Målet ska vara individens förutsättningar, inte att genomsnittet i alla stadsdelar är samma.

Jämlikhet är ett komplext begrepp. Analysen i rapporten är bristfällig och saknar flera viktiga aspekter. Rapporten har ett stort fokus på socioekonomiska skillnader, som rimligen bara kan förklara ojämlikheten i Göteborg i begränsad utsträckning. Exempelvis så har personer som levt stora delar av sitt liv i länder med sämre ekonomi, större påfrestningar och begränsad tillgång till välfärd, generellt sett sämre hälsa och kortare livslängd. Det kommer alltid att finnas skillnader mellan människor, beroende på uppväxt och livsval. Det bör inte vara stadens mål att kompensera för alla skillnader som härrör

från händelser som vi inte kunnat påverka bakåt i tiden, men däremot att ge bästa möjliga förutsättningar framåt. Det viktiga är att fler kommer i arbete och att fler får möjlighet att styra och planera sina egna liv och försörja sig själva. Den viktigaste faktorn för att få ett arbete är en lyckad skolgång.

Rapporten bekräftar att Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026 inte fyller sitt syfte, så som vi påtalade redan år 2017. Därför bör programmet avslutas, så att staden kan lägga fullt fokus på åtgärder som faktiskt gör skillnad. För att skapa en stad med goda möjligheter och en stad där alla kan göra nya val och påverka sitt liv genom aktiva och informerade val.

Yrkande
2023-03-17

Ärende nr: 2.1.1
Dnr: 1109/22

Yrkande angående – Göteborgs stads jämlikhetsrapport 2023

Förslag till beslut

I Kommunstyrelsen och Kommunfullmäktige:

Kommunstyrelsen får i uppdrag att återkomma med förslag om hur kommande jämlikhetsrapporter kan innefatta alla diskrimineringsgrunderna som variabler i jämlikhetsanalyserna.

Yrkandet:
Jämställdhet är en grundläggande princip i varje rättvisa och demokratiska samhälle. Det innebär att alla ska ha lika möjligheter att nå sina mål, och att ingen ska diskrimineras utifrån ras, kön, sexuell läggning, religion, politisk tillhörighet eller någon annan personlig egenskap. När det gäller rapportering om jämlikhet är det dock omöjligt att ge en rättvis rapport om inte alla diskrimineringsgrunderna finns med.

I rapporten skrivs nedan:

”Sverige samlar statistik på några diskrimineringsgrunder, nämligen kön och ålder och där finns statistiskt underlag för att titta på skillnader. Statistik samlas dock sällan in om funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning eller könsidentitet eller uttryck. Dessa uppgifter bedöms som känsliga personuppgifter och de bör hanteras med försiktighet på grund av risk för missbruk. I enlighet med FN- och EU-konventioner för mänskliga rättigheter har staten ansvar att skydda mot diskriminering, förebygga diskriminering och aktivt främja lika rättigheter och möjligheter.”

Om vi bara erkänner vissa diskrimineringsgrunder kan vi inte korrekt bedöma tillståndet för jämlikheten i ett givet samhälle. Utan att förstå grundorsakerna till ojämlikhet kan vi inte effektivt ta itu med dem.

Att utelämna diskrimineringsgrunderna vidmakthåller dessutom problemet. Om vi inte erkänner de sätt på vilka vissa grupper påverkas kan vi inte vidta åtgärder för att råda bot på situationen. Denna brist på erkännande kan leda till att diskriminerande praxis fortsätter, vilket kan få långtgående konsekvenser för dem som är marginaliserade och förtryckta. Alternativt att staden jobbar med att motverka diskriminering mot vissa grupper utan vidare mått på ifall de ens har gett upphov till någon förändring. Eller felriktade satsningar mot diskriminering som inte ens hade behövts från första början.

Slutligen kan rapportering om jämlikhet utan att inkludera diskrimineringsgrunder leda till självgodhet. Om vi inte är medvetna om hur vissa grupper diskrimineras kan vi tro att jämlikhet har uppnåtts när den faktiskt inte har gjort det. Detta kan leda till att det inte är brådskande att ta itu med problemet och kan i slutändan förhindra att framsteg görs.

Ett exempel på insatser mot diskriminering är Göteborgs stads arbete med minoritetsgruppen romer där en kvantitativ jämlikhetsanalys inte ens kunnat göras inom eller mot gruppen i förväg. Nu står vi med flertalet insatser för minoriteten som till och med gett upphov till flertalet händelser av diskriminering inom gruppen. Detta upplyser rapporten om med följande citat:

”I Hälsa på lika villkor ställs frågan om personer tillhör en nationell minoritet och vilken. Sverige har fem nationella minoriteter, samer, tornedalingar, judar, sverigefinnar och romer. Här är dock urvalet så lågt att det inte går att använda på Göteborgsnivå. Det är också ojämnt fördelat på grund av olika grad av marginalisering mellan olika nationella minoriteter. Exempelvis är urvalet för romer mycket lågt eller obefintligt.”

Det vill säga att det inte ens är mätbart än att förstå om situationen blir bättre för minoritetsgruppen eller inte med de satsningar som Göteborgs stad gör. Eller om satsningarna är av den natur att främja jämlikhet.

Sammanfattningsvis är det omöjligt att ge en rättvis rapport om jämlikhet om den inte inkluderar diskrimineringsgrunderna. Att ignorera grundorsakerna till ojämlikhet vidmakthåller problemet, raderar erfarenheterna från dem som har blivit diskriminerade och kan leda till självbelåtenhet eller felaktiga satsningar. Om vi ska uppnå verklig jämställdhet måste vi vara villiga att erkänna och ta itu med det som inte fungerar i vårt samhälle.

Tjänsteutlåtande
Utfärdat 2023-02-27
Diarienummer 1109/22

Handläggare
Stina Hansson
Telefon: 031-368 02 99
E-post: stina.hansson@stadshuset.goteborg.se

Göteborgs Stads jämlikhetsrapport 2023

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen och kommunfullmäktige:

Göteborgs Stads jämlikhetsrapport 2023, Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg, antecknas.

Sammanfattning

Jämlikhetsrapporten som presenteras i ärendet är en del av uppföljningen av Göteborgs Stads program för en jämlik stad som antogs av kommunfullmäktige 2018-01-18 § 10. Programmet pekar ut viktiga målområden som aktörer i Göteborg ska samlas kring för att tillsammans bidra till att minska skillnaderna i livsvillkor i staden. Programmet omfattar alla nämnder och styrelser för perioden 2018-2026. Under programmets giltighetstid ska uppföljning ske vid två tillfällen. En första deluppföljning av programmet rapporterades i kommunfullmäktige 2022-04-28 § 14. Deluppföljningen beskrev dels kortfattat utvecklingen och nuläget av jämlikheten, dels hur Göteborgs Stads verksamheter har tagit sig an programmet för en jämlik stad. Jämlikhetsrapporten som presenteras i detta ärende följer upp statistiska indikatorer över göteborgarnas livsvillkor och hälsa.

Syftet med Jämlikhetsrapporten 2023 har varit att fortsätta bygga på tidigare rapporter (2014 och 2017) och visa hur jämlikheten och hälsan i Göteborg har utvecklats över tid. Dessutom är syftet att utifrån den tillgängliga statistiken titta närmare på förklaringar till skillnader som framkommer och till de förändringar av skillnader, eller brist på förändringar, som har skett över tid. Stadsledningskontoret bedömer uppdraget som fullgjort.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Den ojämlikhet som beskrivs i rapporten har ekonomiska konsekvenser för såväl individer som staden som helhet. För samhället innebär ojämlikheten att allas resurser inte tas till vara för social och ekonomisk utveckling. En konkret ekonomisk konsekvens för kommunen är att det påverkar framtida kompetensförsörjning. Upplevda skillnader och erfarenhet av ojämlik tillgång till resurser och inkludering i samhället bidrar också till polarisering och motsättningar mellan grupper och försvårar därmed den sociala sammanhållningen. Det har i sin tur ytterligare effekter på det sociala och ekonomiska välmåendet eftersom det påverkar samhällets problemlösningsförmåga. Att göra insatser, såväl som att inte göra insatser som påverkar de ekonomiska och sociala skillnader som rapporten beskriver, kommer att få ekonomiska konsekvenser på såväl kort som lång sikt.

Eftersom rapportens syfte begränsas till att beskriva göteborgarnas livsvillkor innehåller den inga förslag till åtgärder som kan innebära kostnader för Göteborgs Stad.

Bedömning ur ekologisk dimension

Ojämlikheten har en ekologisk dimension i betydelsen att det finns skillnader i hur olika livsvillkor har olika typer av effekter på klimat och miljö. Framför allt har tillgången till ekonomiska resurser och möjligheten till konsumtion och aktiviteter en miljöpåverkan, liksom möjligheten för människor att göra miljömedvetna val. Det är också konstaterat att exempelvis klimatförändringar påverkar olika grupper på olika sätt beroende på socioekonomiska villkor och underliggande hälsa. Det innebär att insatser för ekologisk hållbarhet behöver utgå ifrån en jämlikhetsanalys, som även inkluderar en analys av hur olika jämlikhetsskapande åtgärder har ekologiska effekter. Åtgärder för att påverka de ekonomiska och sociala villkor som beskrivs i rapporten kommer att ha en ekologisk dimension både när det gäller möjliga förändringar i stadens infrastruktur och i hur människors livschanser och beteenden påverkas. Likaså kommer miljöåtgärder ha effekter på jämlikheten i livsvillkor. Dessa aspekter har inte hanterats inom ramen för rapporten.

Bedömning ur social dimension

Jämlikhet i hälsa ses som ett mått på ett samhälles sociala hållbarhet. Kommissionen för jämlik hälsa definierar ojämlikhet i hälsa som systematiska skillnader i hälsa mellan samhällsgrupper med olika social position. Jämlikhetsrapporten beskriver sociala och ekonomiska livsvillkor som påverkar göteborgarnas livsmöjligheter på olika sätt. Primärt fokuseras olika socioekonomiska grupper baserat på utbildning och inkomst, samt geografiska skillnader som ett resultat av segregationen i staden. En ojämlikhetsanalys som fokuserar på systematiska skillnader baserade på social position behöver även inkludera ojämlikhet utifrån vissa egenskaper och tillhörigheter som värderas olika i samhället och som därmed påverkar människors tillgång till resurser och handlingsutrymme.

Som konstateras i rapporten finns det brister i tillgång till data som förhindrar jämförelser i livsvillkor och hälsa mellan grupper i staden utifrån social position, inklusive de sju diskrimineringsgrunderna. Det pågår en nationell diskussion om behovet av och möjligheten till jämlikhetsdata i Sverige. Till viss del har rapporten försökt belysa skillnader utifrån social position med hjälp av andra typer av material, såsom angivits i Göteborgs Stads program för en jämlik stad.

Grunden för jämlika livsvillkor och handlingsutrymme är jämlika uppväxtvillkor. Omsorg och nära relationer, utbildning, skolmiljö, föräldrars arbete och inkomst, boende, livsmiljö och delaktighet i samhället utgör samtliga del av barns livsvillkor. Barns livsvillkor hanteras därför genomgående i de olika sakområdena i rapporten. Insatser för att åtgärda ojämlikheten som redovisas i rapporten, eller val att inte göra insatser, kommer att ha sociala effekter såväl för individen som för Göteborgssamhället i stort. Rapporten utgör en beskrivning av livsvillkor och ger inga rekommendationer som får sociala effekter.

Bilaga

Jämlikhetsrapporten 2023 - Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg

Ärendet

Jämlikhetsrapporten som presenteras i ärendet är en del av uppföljningen av Göteborgs Stads program för en jämlik stad som antogs av kommunfullmäktige 2018-01-18 § 10. Syftet har varit att fortsätta bygga på tidigare rapporter (2014 och 2017) och visa hur jämlikheten och hälsan i Göteborg har utvecklats över tid.

Beskrivning av ärendet

2018-01-18 § 10 antog kommunfullmäktige Göteborgs Stads program för en jämlik stad. Programmet pekar ut viktiga målområden som Göteborgs Stad ska samlas kring för att tillsammans bidra till att minska skillnaderna i livsvillkor i staden. Programmet omfattar alla nämnder och styrelser för perioden 2018 - 2026. Under programmets giltighetstid ska uppföljning ske vid två tillfällen. En första deluppföljning av programmet rapporterades i kommunfullmäktige 2022-04-28 § 14. Deluppföljningen beskrev dels kortfattat utvecklingen och nuläget av jämlikheten, dels hur Göteborgs Stads verksamheter har tagit sig an programmet för en jämlik stad. Jämlikhetsrapporten som nu presenteras följer upp statistiska indikatorer över göteborgarnas livsvillkor och hälsa.

Syftet med Jämlikhetsrapporten 2023 har varit att fortsätta bygga på tidigare rapporter och visa hur jämlikheten och hälsan i Göteborg har utvecklats över tid. Dessutom är syftet att utifrån den tillgängliga statistiken titta närmare på förklaringar till skillnader som framkommer och till de förändringar av skillnader, eller brist på förändringar, som skett över tid.

Det jämlikhetsarbete som inleddes i Göteborg 2013 utgick från kunskapen att ohälsa i befolkningen grundar sig i ojämlika livsvillkor och att jämlikhet i hälsa ses som ett mått på ett samhälles sociala hållbarhet. Två rapporter - Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014 och Jämlikhetsrapporten 2017, Skillnader i livsvillkor och hälsa - har visat på den ojämlika fördelningen av hälsa och livsvillkor mellan olika grupper och områden i staden. Jämlikhetsrapporten 2014 utgjorde ett kunskapsunderlag och fastslog en baslinje att studera utvecklingen utifrån. 2017 års rapport gav en introduktion till och orientering i skillnader i livsvillkor och hälsa och dess konsekvenser samt visade ett nuläge för Göteborg.

Den första rapporten 2014 konstaterade att kunskap om skillnader i staden redan finns. På samma sätt är den statistik som presenteras i stor utsträckning tillgänglig på andra håll. Värdet med Jämlikhetsrapporten är sammanställningen av statistik inom olika områden till en större bild.

Det pågår ett omfattande arbete i Göteborgs Stad inom ramen för Göteborgs Stads program för en jämlik stad, inom ramen för arbetet med de folkhälsopolitiska målen, samt som en del av förvaltningarnas grunduppdrag, som tillsammans syftar till att åtgärda eller kompensera för den ojämlikhet i livsvillkor som tidigare jämlikhetsrapporter konstaterat. Rapporten beskriver inte detta arbete.

Även om Jämlikhetsrapporten 2023 beskriver livsvillkoren och utveckling över tid innebär det inte att de insatser som görs kan bedömas utifrån den utveckling som beskrivs. Detta beror på att det inte går att avgöra att en enskild insats är det som påverkat utvecklingen. Det beror även på att det inte varit en del av uppdraget att utvärdera effekterna av enskilda insatser. Det som går att konstatera är att de insatser som har gjorts under rådande omständigheter inte har varit tillräckliga för att öka jämlikheten i staden.

Samtidigt går det inte att säga hur situationen hade sett ut utan de insatser som har gjorts. Exempelvis kan inte effekterna av valambassadörerna som arbetat för förvaltningen för demokrati och medborgarservice bedömas utifrån det faktum att valresultatet sjönk 2022 jämfört med tidigare år. Det är fullt möjligt att valresultatet hade varit sämre utan valambassadörernas närvaro, samtidigt som vi kan konstatera att det som insats inte åtgärdar problemet med skillnader i valdeltagande.

Angränsande uppdrag

Kommunfullmäktige beslutade 2022-10-27 § 34 att ge kommunstyrelsen i uppdrag att ta fram ett nytt program som ersätter Göteborgs Stads folkhälsoprogram 2019-2020 och Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018-2026, samt att anpassa program och planer inom området mänskliga rättigheter till en likvärdig struktur samt återkomma med förslag på nästa steg gällande långsiktig styrning av området. Arbete med dessa uppdrag pågår för närvarande på stadsledningskontoret och kommer att återrapporteras till kommunstyrelsen och kommunfullmäktige under året.

Sammanfattning av jämlikhetsrapporten

Sammanfattningsvis visar rapporten att de hälsoskillnader som framkom i Jämlikhetsrapporten 2014: Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg, i huvudsak kvarstår drygt åtta år senare. Sedan 2014 har skillnaden i kvinnors medellivslängd mellan olika områden i staden ökat från 7,5 år till 9 år. För män har skillnaden istället minskat från 9,1 år till 8,7 år. Bland kvinnor fortsätter medellivslängden att öka för de som har eftergymnasial utbildning medan den har minskat något för kvinnor med gymnasial och förgymnasial utbildning. För män ökade skillnaderna baserade på utbildningsnivå fram till 2015 men har sedan stabiliserats.

Inom utbildning visar rapporten att betydelsen förstärks av föräldrars utbildningsnivå och födelseland samt de socioekonomiska förutsättningarna i området där skolan är placerad, för elevers kunskapsresultat, behörighet till gymnasiet och genomströmning på gymnasiet. Mönstret syns genom hela utbildningskedjan. Betydelsen för skolresultaten av att vara född utomlands beror i mycket stor utsträckning på om eleven kommit till Sverige före skolstart eller senare.

Arbetsmarknadsutvecklingen i Göteborg har varit positiv men vissa grupper står fortsatt utanför. Unga utan slutbetyg från grundskola och gymnasium, utrikes födda, personer över 55 år och personer med funktionsnedsättningar har högre risk för långvarig arbetslöshet. Dessa grupper förväntas också drabbas hårdast av den nuvarande ekonomiska nedgången. De disponibla inkomsterna ökar över tid, men de med högst inkomster drar ifrån på grund av ökade kapitalvinster samtidigt som olika socialförsäkringsförmåner halkar efter och låglönejobben ökar.

Hemlösheten ökar igen efter att ha sjunkit under ett antal år. En förklaring är att de barnfamiljer som kommunanvisades 2016 - 2017 har börjat flytta ut ur sina genomgångslägenheter utan att ha en fast bostad att flytta till. Trångboddheten är fortsatt utbredd i vissa områden och drabbar i första hand de med låga inkomster och personer med utländsk bakgrund. Trots ökad byggtakt ökar inte tillgången på bostäder med överkomlig kostnad för de grupper som idag är trångbodda eller står utanför bostadsmarknaden. En stor andel av göteborgarna har inte råd med de nyproducerade lägenheterna. Nyproduktionen av bostäder har inte heller lett till ökad socioekonomisk blandning i områden, snarare har segregationen ökat något sedan 2018. Närhetsanalyser

har gjorts för att se på tillgången till vissa nyckeltjänster. Analyserna visar inte systematiska skillnader i tillgång till dessa tjänster men andra faktorer med betydelse för tillgången lyfts och behöver analyseras lokalt.

Skillnader i tillit till andra och tillit i bostadsområden är stabila och samvarierar med upplevelser av trygghet. Positioner av utsatthet och sårbarhet påverkar tilliten negativt. Valdeltagandet i Göteborg sjönk 2022 och minskningen var störst i de områden där det redan var lågt. I Angered, Östra Göteborg och Norra Hisingen var valdeltagandet lägre än 2010, 2014 och 2018.

Det är av vikt att notera att statistiken i rapporten inte fångar in förändringar i ekonomin under 2022. Den konjunkturnedgång som nu råder med hög inflation i form av stigande energi- och bränslepriser, stigande räntor såväl som stigande hyror och kraftigt ökande matpriser samt försämringar på arbetsmarknaden, kommer att få stora effekter på jämlikheten i livsvillkor och hälsa på kort och lång sikt.

Stadsledningskontorets bedömning

Stadsledningskontorets bedömning är att det saknas data för att göra vissa jämlikhetsanalyser. För att göra träffsäkra åtgärder finns behov av att följa upp utifrån diskrimineringsgrunder. Som konstateras i rapporten anses dessa uppgifter vara av känslig natur och ska hanteras med försiktighet. Initiativ har tagits på stadsledningskontoret för se över hur kommunen ska följa upp frågor utifrån mänskliga rättigheter systematiskt genom användning av kvalitativt material.

Rapporten fångar inte in förändringar i ekonomin under 2022. Den konjunkturnedgång som nu råder med hög inflation i form av stigande energi- och bränslepriser, stigande räntor såväl som stigande hyror och kraftigt ökande matpriser samt försämringar på arbetsmarknaden kommer få stora effekter på jämlikheten i livsvillkor och hälsa på kort och lång sikt.

Stadsledningskontoret bedömer uppdraget att ta fram en jämlikhetsrapport enligt Göteborgs Stads program för en jämlik Stad 2020-2026 som fullgjort.

Magnús Sigfússon	Eva Hessman
Direktör Samhälle och omvärld	Stadsdirektör

Göteborgs Stad

Jämlikhets-rapporten

2023

Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg

goteborg.se

Göteborgs Stad, 2023

Titel: Jämlikhetsrapporten 2023. Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg
Innehåll: Stadsledningskontoret
Grafisk form och layout: Visuell kommunikation Göteborgs Stad

Innehåll

Inledning 5
- **Den samlade bilden** 6
- **Skeenden i omvärlden** 8
- **Sammanhang, syfte och struktur** 10
  - Sammanhang 10
  - Syfte 11
  - Struktur 11

Hälsa, livsvillkor och social position 13
- **Livscykelmodellen** 15
- **Social position, socioekonomi och exkludering** 16
- **Hälsa som indikator på jämlika livsvillkor** 18
- **Segregation och grannskapseffekter** 19

Jämlikhetsanalys 21
- **Urval av indikatorer och underlag** 22
- **Beskrivning av data** 23
- **Indelningar och kategoriseringar** 24
  - Geografiska områdesindelningar 24
  - Socioekonomiska indelningar och index 27
  - Bakgrundsfaktorer 28

Hälsa 33
- **Förväntad medellivslängd** 34
- **Självskattad god hälsa** 36

Utbildning genom skolåren 39
- **Deltagande i förskola** 42
  - Skillnader i deltagande i förskola 42
  - Hur kan skillnaderna förklaras? 43
- **Personal i förskolan** 44
  - Skillnader i fördelningen av förskolepersonal 44
- **Fritidshem** 45
  - Skillnader i deltagande och personal i fritidshem 46
  - Hur kan skillnaderna förklaras? 47
- **Resultat i skolan** 47
  - Samband skolresultat och socioekonomi på områdesnivå 48
  - Samband skolresultat och socioekonomi utifrån bakgrund på individnivå 49
  - Hur kan skillnaderna förklaras? 51
- **Genomströmning i gymnasieskolan** 55
  - Hur har det sett ut med genomströmningen över tid och för olika grupper? 56
  - Hur kan skillnaderna förklaras? 57

Arbete 59
- **Utbildningsnivå** 62
  - Skillnader i utbildningsnivå mellan olika grupper 62
  - Skillnader mellan olika områden i Göteborg 64
  - Hur kan skillnaderna förklaras? 65
  - Har vissa grupper sämre utdelning på utbildning än andra? 66

Arbetslöshet med fokus på långtidsarbetslöshet 67
Skillnader i arbetslöshet mellan olika grupper 67
Skillnader mellan olika områden i Göteborg 69
Hur kan skillnaderna förklaras? 70
Unga som varken arbetar eller studerar 73
Skillnader inom och mellan grupper av unga som varken arbetar eller studerar 73
Skillnader mellan olika områden i Göteborg 74
Hur kan skillnaderna förklaras? 75

Inkomst och försörjning 76
Låg ekonomisk standard 79
Vilka grupper riskerar ekonomisk utsatthet? 80
Hur kan skillnaderna förklaras? 81
Ekonomiska förutsättningar för hushåll med barn 84
Vilka barn riskerar ekonomisk utsatthet och hur kan skillnaderna förklaras? 84
Inkomstutvecklingen i olika områden i Göteborg 85
Vilka geografiska effekter kan inkomstojämlikheten ge? 86

Boende 88
Hemlöshet 90
Trångboddhet 93
Socioekonomisk boendesegregation 94
Ojämlikhetsindex 95
Områdestyper som indikation på segregationens uttryck 95
Hur kan skillnaderna förklaras? 97
Inträdeshinder till bostadsmarknaden där vissa grupper drabbas särskilt hårt 98
Ökad nybyggnation med höga priser och mestadels små lägenheter 99
Geografisk fördelning av upplåtelseformer 101

Närmiljö 106
Tillgång till stadens resurser 109
Parker 109
Bibliotek 112
Idrottsanläggningar 114
Hållplatser, kollektrafik och resande 119
Upplevelse av närmiljön 121
Gångvänlighet i staden 121
Boendes närmiljö 121
Trygghet i närmiljön 122

Tillit och delaktighet 124
Tillit 129
Tillit till andra i allmänhet 129
Tillit till andra i bostadsområdet 132
Förtroende för offentliga verksamheter och politiker 134
Den politiska delaktigheten 135
Valdeltagande 135
Civil delaktighet 139
Möjlighet att påverka 140
Socialt sammanhang och stöd 141

Referenser 145

1

Inledning

Den samlade bilden

De hälsoskillnader som framkom i jämlikhetsrapporten 2014, *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg* kvarstår i huvudsak nu drygt åtta år senare. Skillnaderna är påtagliga mellan olika områden i staden när det gäller förväntad medellivslängd och har till och med ökat för kvinnor medan de har minskat något för män. Sedan 2014 har skillnaden i kvinnors medellivslängd mellan olika områden i staden ökat från 7,5 år till 9 år. För män har skillnaden i medellivslängd mellan olika områden i staden istället minskat från 9,1 år till 8,7 år. När statistiken bryts ner framkommer att förväntade återstående levnadsår vid födseln fortsatt ökar för kvinnor med eftergymnasial utbildning medan de minskar något för kvinnor med gymnasial och förgymnasial utbildning. Skillnaden har ökat sedan 2017/2018. För män ökade skillnaderna beroende på utbildningsnivå kring 2015 och har sedan stabiliserats. Dessa skillnader kan inte förklaras utifrån individuella egenskaper och val utan är ett resultat av människors livsvillkor och sociala position.

Grunden till jämlika livschanser läggs i barndomen genom uppväxtvillkor och utbildning. En av samhällets viktigaste uppgifter är därför att se till att barn får lika möjligheter genom stöd och insatser riktade till familjer men också genom skolans kompensatoriska uppdrag. Föräldrars utbildningsnivå och födelseland samt de socioekonomiska förutsättningarna i området där skolan är placerad har fortsatt en avgörande betydelse för elevers kunskapsresultat, behörighet till gymnasiet och genomströmning på gymnasiet. För att kunna värdera resultatet och bedöma huruvida insatser i skolan är framgångsrika i att kompensera för skillnader behöver resultaten dock sättas i relation till hur omkringliggande förutsättningar samtidigt förändrats, till exempel gällande ekonomi, migrationsmönster, skolsegregation och elevsortering.[1]

Den positiva arbetsmarknadsutvecklingen har fortsatt och arbetslösheten har gått ner även om denna trend förväntas vända som ett resultat av den ekonomiska krisen som inleddes 2022. Men vissa grupper står fortsatt utanför och skillnaderna kvarstår över tid. Mönster i vilka som klarar sig bra i skolan återspeglar sig här. Unga utan slutbetyg från grundskola och gymnasium, utrikes födda, personer över 55 år och personer med funktionsnedsättningar är grupper som statistiskt sett i högre grad är långvarigt arbetslösa. Inom vissa av dessa grupper går trenden snarare svagt åt motsatt håll jämfört med arbetsmarknadsutvecklingen i stort. Personer med förgymnasial utbildning som är födda utanför Europa har den högsta nivån av långtidsarbetslöshet. Dessa grupper förväntas också drabbas hårdast av den aktuella ekonomiska nedgången.

Hushållens disponibla inkomster ökar över tid men utvecklingen är inte lika stark för alla grupper. De med högst inkomster har dragit ifrån, till stor del på grund av ökade kapitalvinster, samtidigt som inkomsterna i den nedre delen av inkomstfördelningen har ökat relativt långsamt. Faktorer som påverkar skillnaderna är att ersättningar från olika socialförsäkringsförmåner utgör en större andel av inkomsterna i de lägre inkomstskikten än i de högre och det finns en viss efter-

1 SOU 2019:65. *Långtidsutredningen 2019: Huvudbetänkande.*

släpning i hur förmånerna justeras i förhållande till inflationen. Detta berör främst de som mer långvarigt behöver sjuk- och aktivitetsersättning, arbetslöshetsförsäkring och bidrag som vårdbidrag, bostadsbidrag och ekonomiskt bistånd.

Hemlösheten ökar igen efter att ha sjunkit under en serie av år. Barnfamiljer i hemlöshet har ökat, vilket förklaras med de barnfamiljer som kommunanvisats enligt bosättningslagen[2] och som flyttat ut från sina genomgångslägenheter. Trångboddheten i Göteborg är fortsatt utbredd i vissa områden och drabbar i första hand de med låga inkomster och personer med utländsk bakgrund. Trots ökad byggtakt ökar inte tillgången på bostäder med överkomlig kostnad för de grupper som idag är trångbodda eller står utanför bostadsmarknaden. År 2021 låg medianhyran för lägenheter som byggts senare än 2011 närmare 60 procent högre än medianhyran i hela hyresbeståndet. Statistik från Delegationen mot segregation visar att ojämlikhetsindexet för Göteborg har ökat efter att ha sjunkit fram till 2018. Det visar på ökad ojämlikhet mellan områden i staden i betydelsen att boendesegregationen har ökat.

Närhetsanalyser över tillgång till vissa resurser i närmiljön visar inte på systematiska skillnader i tillgång mellan olika grupper. Däremot är områden som karaktäriseras av landsbygd underförsörjda när det kommer till vissa resurser. Det finns dock andra faktorer som påverkar tillgången, såväl fysiska som sociala. Statistik visar att vissa grupper i större utsträckning uppger att de känner sig otrygga, särskilt personer i arbetslöshet och med sjukersättning upplever större otrygghet. I vissa områden i staden uppger personer också i något högre grad att deras vardag begränsas på grund av otrygghet.

I den här rapporten har avsnittet om tillit och delaktighet utökats jämfört med tidigare rapporter. Tilliten till andra i allmänhet är stabil över tid men skillnaderna mellan olika grupper är stora och håller i sig. Statistiken visar också hur andelen som upplever tillit till andra i bostadsområdet följer andelen som upplever trygghet och hur det egna bostadsområdet uppfattas.

Valdeltagandet sjönk 2022 efter en uppgång 2018. Minskningen var störst i de områden där det redan var lågt och pekar på ett ojämlikt demokratiskt deltagande. I de tidigare stadsdelsområdena Angered, Östra Göteborg och Norra Hisingen var valdeltagandet lägre än det var såväl 2010, 2014 som 2018.

”Grunden till jämlika livschanser läggs i barndomen genom uppväxtvillkor och utbildning. En av samhällets viktigaste uppgifter är därför att se till att barn får lika möjligheter genom stöd och insatser.”

2 SFS 2016:38. *Lag om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning.*

Skeenden i omvärlden

En rad skeenden i omvärlden såväl som i Sverige påverkar jämlikheten i hälsa och livsvillkor i Göteborg. Under 2022 har den fördelaktiga ekonomiska situation som Sverige befunnit sig i under flera år förändrats drastiskt. Rysslands invasion av Ukraina har lett till höga bränsle- och energipriser och inflation som i sin tur har lett till räntehöjningar och ytterligare kostnadsökningar. Även om prishöjningarna drabbar alla, och till exempel energipriser drabbar de som bor i egen fastighet mest, så är det människor med de minsta marginalerna som får det allt svårare att få vardagen att gå ihop och utsätts för hård ekonomisk stress. Den konjunkturnedgång som nu råder med hög inflation i form av stigande energi- och bränslepriser, stigande räntor såväl som stigande hyror och kraftigt ökande matpriser kommer få stora effekter på jämlikheten i livsvillkor och hälsa både på kort och lång sikt. Effekterna på jämlikheten blir ett resultat av hur de ökade kostnaderna fördelas och hur olika grupper kompenseras för detta.

”Den konjunkturnedgång som nu råder med hög inflation i form av stigande energi- och bränslepriser, stigande räntor såväl som stigande hyror och kraftigt ökande matpriser kommer få stora effekter på jämlikheten i livsvillkor och hälsa både på kort och lång sikt.”

Covid-19-pandemin som drabbade landet 2020 och vars effekter delvis klingat av, slog hårdast mot personer med svag underliggande hälsa, en riskfaktor som är ojämlikt fördelad i befolkningen. Samtidigt hade inte alla möjlighet att skydda sig på grund av trångboddhet eller yrken där hemarbete inte är möjligt och där omfattande kontakt med människor krävs såsom i vård, skola, kollektivtrafik och andra serviceyrken.[3] Personer med små resurser har också sämre möjlighet att kompensera för de långsiktiga effekterna av skolstängningar som innebar bristande undervisning för vissa, och social isolering.

Statistiken som presenteras i rapporten reflekterar den starka ekonomiska utvecklingen i Sverige under senare år och den återhämtning som skett när effekterna av covid-19-pandemin avtagit. Effekterna av den negativa ekonomiska utvecklingen under 2022 syns ännu inte i statistiken över människors livsvillkor.

Sverige är fortfarande ett av världens mest jämlika länder, samtidigt urskiljs en långsiktig trend att ojämlikheten ökar när vinsterna på kapital ökar i förhållande till vinsterna på arbete. Personer som äger bostad och kapital har gynnats av skattesänkningar och prisutveckling medan de som saknar sådant ägande har halkat efter.[4]

Vidare upplever Sverige en strukturomvandling på arbetsmarknaden där digitaliseringen gör vissa jobb överflödiga. Generellt ställs krav på högre utbildningsnivåer hos medborgarna, bland annat för att hantera digitaliseringen och för att täcka upp välfärdsbehovet. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) har identifierat ett kompetensgap som leder till att det ställs högre kompetenskrav för många yrken, inte minst på grund av digitaliseringen, samtidigt som låglönesektorn växer.[5] Automatiseringen leder till att yrken i mellanskiktet försvinner, konkurrensen om jobben ökar och många får därför ta arbeten som de är överkvalificerade för. Detta pressar ut de med lägst utbildning från arbetsmarknaden och riskerar att leda till cementering av långtids-

3 Drefahl, S.,et al. (2020). A population-based cohort study of socio-demographic risk factors for COVID-19 deaths in Sweden. *Nature Communications*, *11(1)*: 5097.

4 SCB. (2021). *Hushållens ekonomiska standard 2019*. Ekonomisk välfärdsstatistik 2021:1.

5 SKR. (2021). *Vägval för framtiden 4. Trender som påverkar det kommunala och regionala uppdraget fram emot 2030.*

arbetslösheten.[6] Samtidigt ser man att kommuner och regioner har kompetensförsörjningsproblem inom välfärdsyrkena, vilket riskerar att ytterligare påverka jämlikheten när konkurrensen om kvalificerad arbetskraft mellan olika aktörer ökar.

Inkomstgapet har följaktligen ökat när lönerna för den högutbildade arbetskraften har stigit kontinuerligt samtidigt som låglönesektorn har växt och sjukpenningnivåer och ersättningarna i arbetslöshetssystemet inte har matchat den goda utvecklingen av inkomster från arbete och kapital.[7] Mönstret är att arbetslösheten minskar, utom för de långtidsarbetslösa, men inkomsterna ökar inte. Dessa trender samvarierar med migrationsmönster där personer som kommit till Sverige och som saknar gymnasieutbildning och i vissa fall även grundutbildning har stora svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden.

Flera förändringar har också över lång tid lett till en ökande boende- och skolsegregation, vilket gör att människor inte bara lever helt olika liv utan även till att de alltmer sällan möts. Att leva i social och ekonomisk utsatthet blir uppdelat i det geografiska rummet vilket leder till att ojämlikheten förstärks, bland annat genom grannskapseffekter. Det innebär att boende i områden med socioekonomiska utmaningar har sämre skolresultat, utbildningsnivå, arbetsmöjligheter, hälsa och levnadsvanor, även när hänsyn tas till individernas egna bakgrundsfaktorer som social bakgrund och föräldrars utbildningsnivå. Omvänt innebär det att de som växer upp i resursstarka områden tenderar att få mer gynnsamma livsförutsättningar.

I takt med att det dödliga våldet i den kriminella världen har ökat och fått betydande uppmärksamhet har såväl den politiska debatten som kommuners arbete kommit att fokusera på trygghet och säkerhet. Människor som bor i områden med socioekonomiska utmaningar är inte bara utsatta för brottslighet, deras vardag präglas också av att unga människor i deras närhet dödas på ett våldsamt sätt. Hur problemet definieras och hur åtgärder riktas kommer att påverka ifall de underliggande faktorer som möjliggör utsattheten och våldet förändras, såsom tillgång till god utbildning, arbete och inkomst för alla och demokratisk jämlikhet. Det kommer också påverka möjligheten till inkludering och sammanhållning.

6 Gustavsson, M (2019) *Jobbpolarisering på svensk arbetsmarknad*. Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2019. SOU 2019:47.

7 SCB. (2021). *Hushållens ekonomiska standard 2019*.

Sammanhang, syfte och struktur

Sammanhang

Det jämlikhetsarbete som inleddes i Göteborgs Stad 2013 utgick ifrån kunskapen att ohälsa i befolkningen grundar sig i ojämlika livsvillkor och att jämlikhet i hälsa ses som ett mått på ett samhälles sociala hållbarhet.[8] Två rapporter, *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014* och *Jämlikhetsrapporten 2017: Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg*, har visat på den ojämlika fördelningen av hälsa och livsvillkor mellan olika grupper och områden i staden. Jämlikhetsrapporten 2014 utgjorde ett kunskapsunderlag och fastslog en baslinje att studera utvecklingen utifrån och 2017 års rapport gav en introduktion till och orientering i skillnader i livsvillkor och hälsa och dess konsekvenser samt visade ett nuläge för Göteborg.

I början av 2018 antog kommunfullmäktige *Göteborgs Stads program för en jämlik stad*. Programmet pekar ut viktiga målområden som aktörer i Göteborg ska samlas kring för att tillsammans bidra till att minska skillnaderna i livsvillkor i staden. Programmet omfattar alla nämnder och styrelser för perioden 2018–2026. Under programmets giltighetstid ska uppföljning ske vid två tillfällen. En första deluppföljning av programmet presenterades i kommunfullmäktige i april 2022.[9] Deluppföljningen beskrev dels kortfattat utvecklingen och nuläget av jämlikheten och dels hur Göteborgs Stads verksamheter har tagit sig an programmet för en jämlik stad. En andra uppföljning av programmet kommer att genomföras innan programmets giltighetstid är slut.

Jämlikhet i hälsa handlar om fördelning av livsvillkor och handlingsutrymme mellan samhällsgrupper med olika social position på ett sådant sätt att det skapar systematiskt ojämlika hälsoutfall. Ytterst synliggörs ojämlikhet i livsvillkor och handlingsutrymme genom att de människor som befinner sig i den nedre delen av den sociala hierarkin har en kortare medellivslängd jämfört med de som befinner sig högre upp i hierarkin. De livsvillkor eller resurser som är avgörande för hälsan kallas även hälsans sociala bestämningsfaktorer.

I linje med detta har Sverige formulerat det övergripande folkhälsopolitiska målet ”Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation”. Livsvillkoren står i centrum för sex av Sveriges åtta folkhälsopolitiska mål: 1) det tidiga livets villkor; 2) kunskaper, kompetenser och utbildning; 3) arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö; 4) inkomster och försörjningsmöjligheter; 5) boende och närmiljö; 7) kontroll, inflytande och delaktighet. De övriga målen är 6) levnadsvanor, och 8) en jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård.

Sveriges folkhälsopolitiska mål

1. Det tidiga livets villkor
2. Kunskaper, kompetenser och utbildning
3. Arbete, arbetsförhållanden och arbetsmiljö
4. Inkomster och försörjningsmöjligheter
5. Boende och närmiljö
6. Levnadsvanor
7. Kontroll, inflytande och delaktighet
8. En jämlik och hälsofrämjande hälso- och sjukvård

8 Göteborgs Stad. (2014). *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014.*

9 Göteborgs Stad. (2022, 17 mars). *Deluppföljning av Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026. Samlingsärende inom uppföljning mars 2022.*

Syfte

Det här är den tredje jämlikhetsrapporten. Syftet är att fortsätta bygga på tidigare rapporter och visa hur jämlikheten och hälsan i Göteborg har utvecklats över tid. Dessutom är syftet att utifrån den tillgängliga statistiken titta närmare på förklaringar till skillnader som framkommer och till de förändringar av skillnader, eller brist på förändringar, som skett över tid.[10] Rapporten ger en övergripande bild av hur göteborgarnas livsvillkor utvecklas och är inte en uppföljning av det arbete som bedrivs av stadens verksamheter.

För att förstå ojämlikhet i hälsa och kunna utforma politik och åtgärder för att motverka den behövs en bättre förståelse för hur de olika bestämningsfaktorerna samverkar för att skapa negativa och positiva spiraler. Den första rapporten 2014 konstaterade att kunskap om skillnader i staden redan finns. På samma sätt är den statistik som här presenteras i stor utsträckning tillgänglig på andra håll. Värdet med jämlikhetsrapporten är sammanställningen av statistik inom olika områden till en större bild. Sammanställningen är nödvändig för att förstå skillnaderna i livsvillkor som ett samhällsproblem, det vill säga hur strukturella faktorer samverkar för att skapa ojämlika förutsättningar att forma sitt liv.[11]

Struktur

I fokus för den här rapporten är jämlikhet i hälsa, det vill säga hur hälsan ser ut i befolkningen och hur den är fördelad mellan olika grupper, det som också kallas folkhälsa. Som nämnts ovan är jämlikhet i hälsa ett resultat av hur livsvillkor och handlingsmöjligheter ser olika ut på grund av människors sociala position i samhället, en position som ger tillgång till resurser och makt att påverka sitt liv. Detta beskrivs i kapitel 2 *Hälsa, livsvillkor och social position.*

För att kunna göra jämförelser och jämlikhetsanalyser behövs information och kunskap om människors livsvillkor. Underlag bygger på redan existerande data och analys kompletterat med särskilda beställningar av data. I vissa fall har dataanalyser gjorts inom rapportarbetet för att belysa ojämlikhetsmönster i den information som redan finns tillgänglig. Begränsningar i det statistiska underlaget påverkar till stor del de jämlikhetsanalyser som är möjliga att göra och ambitionen är att lyfta fram dessa begräsningar. I kapitel 3 *Jämlikhetsanalys* görs en fördjupad beskrivning av urval, kategoriseringar och den data som använts i rapporten.

De åtta folkhälsopolitiska målen såväl som de målområden som utgör Göteborgs Stads program för en jämlik stad har sitt ursprung i den kunskap som finns inom området ojämlikhet i hälsa och de livsvillkor som ligger till grund för denna ojämlikhet. Utifrån detta struktureras rapporten i sex sakområden: utbildning, arbete, inkomst, boende, närmiljö samt tillit och delaktighet. Grunden för jämlika livsvillkor och handlingsutrymme är jämlika uppväxtvillkor.

Sakområden

10 Det är dock inte all statistik i de tidigare rapporterna som går att följa upp över tid, för en diskussion om hur vi hanterat detta se kapitel 3 om jämlikhetsanalys.

11 CSDH. (2008). *Closing the gap in a generation: Health equity through action on the social determinants of health.* Final report of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva: World Health Organization.

Omsorg och nära relationer, utbildning och skolmiljö, föräldrars arbete och inkomst, boende, livsmiljö och delaktighet i samhället utgör samtliga del av barns livsvillkor. Av den anledningen kommer det inte finnas ett separat avsnitt om uppväxtvillkor utan barns livsvillkor tas upp i samtliga sakområden.

Inom respektive område har ett antal indikatorer valts ut baserat på de kärnindikatorer som folkhälsomyndigheten identifierat för folkhälsopolitiken, de tidigare jämlikhetsrapporterna samt deluppföljningen av *Göteborgs Stads program för en jämlik stad* 2022. Ambitionen har varit att välja ut indikatorer som är centrala inom respektive område. Vidare har indikatorer och data strukturerats för att på ett så tydligt sätt som möjligt lyfta fram och analysera hur bakgrundsfaktorer, som till exempel utbildningsnivå, inkomst och diskrimineringsgrunder, samvarierar. För att illustrera detta inleds varje sakområde med en fallbeskrivning från verksamheter i Göteborg som beskriver hur ojämlikhetens komplexitet kan utspela sig i deras vardag.

2

Hälsa, livsvillkor och social position

Hälsa, livsvillkor och social position

Jämlikhet i hälsa ses som ett mått på ett samhälles sociala hållbarhet. Kommissionen för jämlik hälsa[12] definierar ojämlikhet i hälsa som systematiska skillnader i hälsa mellan samhällsgrupper med olika social position.[13] De livsvillkor eller resurser som är avgörande för hälsan kallas även för hälsans sociala bestämningsfaktorer.

Social hållbarhet ses ofta bestå av två sammankopplade delar. Fördelningen av livsvillkor utgör den ena delen, där samhällets strävan är att skapa välfärd så att människor kan ha det bra, leva gott, känna glädje, tillhörighet och mening med tillvaron, och där fördelningen av olika varor, tjänster och resurser samt framtidsutsikter är någorlunda rättvis. Den andra delen kan sammanfattas i samhällets samlade förmåga att hantera och lösa problem samt belysa och omhänderta olika intressen så att helheten blir bättre, inte sämre. Denna förmåga inkluderar begrepp som kompromissvilja, öppenhet och ett samhälle som aktivt tar tag i sina problem.[14]

De två delarna samvarierar genom att ojämlika livsvillkor påverkar såväl ens upplevelse av att vara en del av samhället som ens förmåga och villighet att vara delaktig, exempelvis genom valdeltagande. Ojämlika förutsättningar att delta i och påverka samhället bidrar därmed till att bibehålla och förstärka ekonomiska och sociala skillnader.

För samhället innebär ojämlikheten att allas resurser inte tas till vara för social och ekonomisk utveckling som i sin tur skulle kunna användas för att utjämna skillnader. Upplevda skillnader och erfarenhet av ojämlik tillgång till resurser och inkludering i samhället bidrar också till polarisering och motsättningar mellan grupper och försvårar därmed den sociala sammanhållningen.[15] Detta har i sin tur ytterligare effekter på det sociala och ekonomiska välmåendet eftersom det påverkar samhällets problemlösningsförmåga.

Livsvillkor såsom utbildning, ekonomi, boende, arbete och delaktighet i samhället utgör de omständigheter under vilka människor växer upp, lever, arbetar och åldras och har avgörande effekter på människors hälsa. Kopplingen mellan hälsa och andra livsvillkor är samtidigt dubbelriktad. Ohälsa har direkta effekter på människors liv men påverkar också förutsättningarna för att människor ska kunna tillägna sig andra resurser som är viktiga i livet. Förutsättningarna att klara till exempel en utbildning eller ett arbete försvåras för de människor som lever med ohälsa. Utöver de socioekonomiska livsvillkoren påverkas människors livschanser också av exkludering, marginalisering och diskriminering.

Social hållbarhet

Social hållbarhet tillsammans med ekologisk och ekonomisk hållbarhet utgör en integrerad helhet i begreppet hållbar utveckling. Denna betydelse fastslogs av Brundtlandkommissionen 1987 och vid Riokonferensen 1992.

Hållbar utveckling som internationellt formulerat mål syftar till en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillgodose sina behov.

Samma föreställning om behovet av att integrera social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet ligger till grund för Agenda 2030 som formulerades av världens länder 2015, och som inkluderar 17 globala hållbarhetsmål som ska uppnås till 2030.

12 Kommissionen för Jämlik hälsa fick 2015 i uppdrag att lämna förslag som kan bidra till att hälsoklyftorna i samhället minskar. Grunden var regeringens mål att de påverkbara hälsoklyftorna ska slutas inom en generation. Uppdraget slutredovisades 31 maj 2017.

13 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa – Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete: Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa.*

14 Göteborgs Stad. (2014). *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014*, s. 25.

15 Levay, C. (2013). *Framtida utmaningar för sammanhållning och rättvisa.* Delutredning från Framtidskommissionen, Ds 2013:3. Statsrådsberedningen, Regeringskansliet.

Livscykelmodellen

Det finns många modeller som beskriver relationen mellan hälsa och livsvillkor. Här presenteras livscykelmodellen som bidrar med att visa hur livsvillkor samverkar över tid och även kopplar ihop föräldrars livscykel med barnens livsvillkor.

Det som händer under ett barns första år utgör förutsättningar som följer med barnet genom hela livet. Att stimulera barns utveckling, inlärning och hälsa tidigt i livet är centralt för att senare uppnå en jämlik hälsa. Barn växer upp i en närmiljö som kan vara såväl främjande som missgynnande. Detsamma gäller hemmiljön. I familjer som har trygga relationer till varandra, kunskap, och tillgång till sociala nätverk finns det bättre förutsättningar för att ge barnen ett gott stöd genom livet. Det finns strukturella faktorer som kan ha både en direkt och indirekt betydelse för om hemmiljön är främjande eller inte. Trångboddhet kan till exempel påverka ett barns möjlighet att utvecklas genom att det begränsar barnets utrymme för lek, möjligheter till sociala aktiviteter eller att ostört göra läxor. Trångboddhet kan också påverka relationerna inom hushållet och på så vis indirekt barnens hemmiljö.

Om barn tar del av förskola med undervisning av god kvalitet finns det möjlighet att kompensera för skillnader som finns mellan barn som växer upp i miljöer som i olika grad är främjande. Därmed kan deltagandet i förskolan påverka hur väl förberedda barnen är när de börjar i grundskolan. Liknande resonemang kan föras om de år då barnen går i grundskolan men där är det ytterligare saker som tillkommer. Många barn börjar skaffa sig fritidsintressen och bygger upp relationer samtidigt som skolarbetet också blir mer kravfyllt. Om barn närvarar i skolan och får ta del av undervisning av god kvalitet och om de har fritidsaktiviteter som gör att de får ytterligare relationer, kunskap och avkoppling från krav i skolan och hemmiljö, kan även detta kompensera för ojämlika förutsättningar.

Barnens betyg i grundskolan påverkar vilka gymnasieskolor och gymnasieprogram de har möjlighet att komma in på. Hur det sedan går på gymnasiet formar möjligheten att komma ut i arbetslivet eller vidare till högre studier vid till exempel högskola eller universitet.

Utbildningskedjan påverkar sedan hur dessa barn lever sina liv som vuxna och vilka framtida möjligheter de har. Om de själva senare bildar familj avspeglas deras förutsättningar på deras barn. Resonemanget är förenklat men visar samtidigt hur delarna i utbildningskedjan hänger ihop. Det visar också hur förutsättningar kopplat till utbildning genom skolåren påverkar individerna senare i livet och även kommande generationer när föräldrars livsvillkor påverkar barnens förutsättningar. På samma sätt påverkar andra faktorer i en viss fas i livet hur en persons förutsättningar ser ut i kommande faser. (*Figur 1*).

Figur 1. Livscykelmodell från förskoleåldern, skolåldern, gymnasieålder och unga vuxna upp till vuxenåldern. Figuren visar hur utvecklingen och förutsättningarna i en ålder påverkar förutsättningar i senare ålder samt hur barns förutsättningar påverkas av föräldrarnas livsvillkor (svarta pilar).

Social position, socioekonomi och exkludering

Ojämlikhet i hälsa innebär att vi ser skillnader som inte kan förklaras utifrån individuella egenskaper och val. I stället är skillnaderna ett resultat av hur människor får en social position i samhället som ett resultat av hur samhället är strukturerat. Denna sociala position skapar vissa begränsningar eftersom den innebär olika tillgång till resurser och olika förmågor och möjligheter att omvandla dessa resurser till livschanser. Social position ska förstås som en position i en social hierarki som avgörs dels av socioekonomiska faktorer såsom utbildning, yrke och inkomst, och dels av hur vissa egenskaper och tillhörigheter värderas vilket påverkar människors tillgång till resurser och handlingsutrymme.

Socioekonomisk status mäts i termer av utbildningsnivå, inkomst och yrkesposition. Social utsatthet är mer komplicerat och berör dels personer som befinner sig i särskilt utsatta situationer som till exempel personer i långvarigt försörjningsstöd som kan vara svårt att ta sig ur, personer som är födda utomlands och som därför kan ha begränsad tillgång till språk, utbildning och nätverk, eller ensamstående föräldrar som med färre resurser ska hantera föräldraansvaret. Vidare utgörs social utsatthet av tillhörighet till olika sociala kategorier med olika status i samhället såsom kön, ålder, etnicitet, religiös tillhörighet, sexuell läggning, könsöverskridande identitet och funktionshinder, de kategorier som också utgör de sju diskrimineringsgrunderna. Denna sociala status kan innebära exkludering eller inkludering från olika sammanhang bland annat på grund av olika former av rasism, sexism, homofobi och funkofobi. Sådan exkludering och inkludering har även sekundära effekter i termer av tillgång till andra resurser samt psykiska förutsättningar som till exempel stressnivå och självtillit.

FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna omfattar å ena sidan de avgörande livsvillkoren och å andra sidan fastställer den att frihet från diskriminering är en mänsklig rättighet. Här tydliggörs alltså den sociala positionen och risken för att den ska leda till exkludering. Detta är centralt i Agenda 2030 och dess löfte att inte lämna någon utanför.[16]

Ojämlikhet i hälsa kan förstås som ett resultat dels av tillgång till ovan nämnda resurser, dels av förmågan eller möjligheten att omvandla dem till livschanser. I forskning och utredningar såväl som i tidigare rapporter lyfts såväl individuella som strukturella faktorer som bidrar till hälsa. Individuella faktorer definieras som exempelvis levnadsvanor och våra sociala relationer medan de strukturella definieras som livsvillkor och livsmiljöer. Samtidigt påverkar också strukturella faktorer de individuella levnadsvanorna och relationerna. Exempelvis har insatser för att förändra levnadsvanor större effekt bland personer som har de nödvändiga resurserna för att skapa sådana förändringar.[17]

16 UNSDG. (2019). *Leaving no one behind: A UNSDG operational guide for UN country teams* (Interim draft).

17 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa – delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa.*

Ett annat exempel är minoritetsstress, vilket innebär att grupper som befinner sig i minoritetspositioner utsätts för fler stressfaktorer, som ett resultat av diskriminering och negativt bemötande. Minoritetsstressen riskerar att påverka såväl levnadsvanor som relationer negativt.[18] Det som är relevant i den här rapporten är de faktorer där politiken och offentliga verksamheter kan påverka systematiska skillnader mellan olika grupper, genom tillgång till resurser och förmåga att omvandla dem till livschanser och på så sätt öka jämlikheten i hälsa.

Den sociala positionen ska inte ses som deterministisk, det vill säga som om den ensam avgör individens livsmöjligheter, den ska snarare ses som olika förutsättningar och hinder som behöver överstigas för att uppnå ett liv som personen värdesätter. Det handlar alltså om olika tillgång till resurser samt om socialt orsakade förutsättningar och hinder för att ta tillvara resurser.

För att analysera jämlikhet och fördelningen av resurser i befolkningen delar vi in befolkningen i olika grupper utifrån de faktorer som påverkar den sociala positionen. Det finns då en risk att ojämlikheten tolkas som orsakad av egenskaper som dessa grupper är bärare av. Den påföljande risken är att dessa grupper stigmatiseras. Det är därför viktigt att betona att jämlikhetsanalysen handlar om att se hur resurser och förutsättningar är fördelade olika och därmed ger upphov till olika möjligheter, samt att denna ojämlika fördelning inte är naturlig utan ett resultat av hur samhället är organiserat. Jämlikhetsarbetet är därför en fråga om att organisera samhället så att resurser och förutsättningar fördelas på ett sådant sätt att människor får likvärdiga möjligheter att skapa sig ett gott liv.

”Jämlikhetsarbetet är en fråga om att organisera samhället så att resurser och förutsättningar fördelas på ett sådant sätt att människor får likvärdiga möjligheter att skapa sig ett gott liv.”

18 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa – delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa.*

Hälsa som indikator på jämlika livsvillkor

Att följa hälsan på befolkningsnivå är ett sätt att mäta hur väl ett samhälle fungerar och hur jämlikt det är. Ytterst synliggörs ojämlikheter i livsvillkor genom att de människor som befinner sig i den nedre delen av den sociala hierarkin har en kortare medellivslängd jämfört med de som befinner sig högre upp i hierarkin. Förväntad medellivslängd och självskattad hälsa är två mått för att se hur hälsan är fördelad i befolkningen samt för att beskriva ojämlikhet i hälsa mellan olika grupper och områden. Hur hälsan är fördelad hos befolkningen i Göteborg redovisas i kommande kapitel. Diagrammet nedan (*Figur 2*) syftar till att visa på sambanden mellan olika faktorer på områdesnivå.

Figur 2. Andel med självskattad god hälsa av befolkningen per mellanområde i relation till ett urval av indikatorer. Data om valdeltagande för Södra Skärgården saknas. *God hälsa definieras av personer som skattat sin hälsa som god eller mycket god. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret, Valmyndigheten, Folkhälsomyndigheten, *Hälsa på lika villkor.*

Diagrammet visar att andelen boende med god självskattad hälsa i ett område har tydligt samband med faktorer som andel med gymnasie- eller längre utbildning, andel förvärvsarbetande, andel som deltar i val och känner tillit till andra i allmänhet. Vad diagrammet indikerar är dels boendesegregation, det vill säga att människor med olika förutsättningar bor i olika områden i staden, men det indikerar också att förutsättningarna är olika för människor beroende på var i staden de bor.

Segregation och grannskapseffekter

Statistiken i samtliga tre jämlikhetsrapporter visar att hälsan är ojämlikt fördelad över staden och indikerar därför graden av boendesegregation. Segregation handlar om den rumsliga åtskillnaden mellan olika befolkningsgrupper. Det kan vara baserat på socioekonomi (utbildningsnivå, yrke, inkomst), etnicitet (födelseland eller föräldrars födelseland, samt religion), eller demografi (ålder, hushållstyp, kön) (kategorierna beskrivs i kapitel 3 *Jämlikhetsanalys*). Eftersom socioekonomi och härkomst från vissa delar av världen i allt större utsträckning sammanfaller blir den socioekonomiska segregationen även en etnisk segregation. Att den socioekonomiska och den etniska segregationen sammanfaller har förstärkande effekter. Detta bland annat genom att exkludering och marginalisering tenderar att kopplas samman med etnicitet, både av minoritetsgrupper och majoritetssamhället.

Boendesegregationen – hur olika grupper bor på olika platser i staden – beror delvis på bostadssegregationen – det vill säga att olika typer av bostäder och olika upplåtelseformer såsom hyresrätt, bostadsrätt och småhus, finns i olika delar av staden. Eftersom personer med olika socioekonomi har olika tillgång till dessa bostäder skapas en uppdelning av människor mellan områden. Det är dock inte endast bostadssegregationen som orsakar boendesegregationen. Människor som kan göra val var de vill bo gör det. Forskning visar att personer som tillhör majoritetsbefolkningen, inrikes födda med inrikes födda föräldrar, i stor utsträckning väljer att flytta från eller inte flytta till områden med en viss andel boende som har bakgrund i andra länder.[19] I första hand gäller detta när andelen synliga minoriteter ökar, det vill säga personer som utseendemässigt skiljer sig åt från majoritetsbefolkningen.

På grund av ökande inkomstojämlikhet och ojämn fördelning av bostadstyper och upplåtelseformer har segregationen ökat sedan 1990-talet, främst i storstäderna.[20] Områden där skillnaderna är mycket små mellan individernas socioekonomiska förutsättningar kallas för homogena områden. Motsatsen kallas heterogena områden eller socialt blandade bostadsområden. I Göteborg, Stockholm och Malmö är segregationen mest utbredd bland områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.[21] Samtidigt får segregation mer direkta negativa konsekvenser för boende i områden med socioekonomiska utmaningar än för boende i andra områden. En sammanfattning av internationell och svensk forskning visar att boende i områden med socioekonomiska utmaningar har sämre skolresultat, utbildningsnivå, arbetsmöjligheter, hälsa och levnadsvanor, även när hänsyn tas till individernas egna bakgrundsfaktorer som social bakgrund och föräldrars utbildningsnivå. Omvänt tenderar de som växer upp i resursstarka områden att få mer gynnsamma livsförutsättningar. Denna påverkan

19 Bråmå, Å. (2006). 'White Flight'? The Production and Reproduction of Immigrant Concentration Areas in Swedish Cities, 1990–2000. *Urban Studies*, *43(7)*, 1127–1146.

20 Brandén, M. (2018). *Grannskapseffekter: En forskningsöversikt om boendesegregation och bostadsområdets betydelse.* Landsorganisationen i Sverige.

21 Delegationen mot segregation. (2021). *Segregation i Sverige: Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling.*

kallas för grannskapseffekter.[22] Begreppet grannskapseffekter handlar dock inte bara om att enskildas livssituation påverkas av vem som är ens grannar utan om att det skapas en dynamik i ett område beroende på tillgängliga resurser och makt och i förhållande till resurser och makt i andra områden. Att människor väljer att bo tillsammans är inte i sig ett problem, problemet uppstår när vissa grupper inte kan välja var de vill bo och när effekterna av segregationen på deras livschanser är negativa. På samhällsnivå är segregationen problematisk också för att den påverkar den sociala sammanhållningen.

Grannskapseffekter handlar om omgivningens betydelse för individers utveckling och livschanser. Det innebär att ett områdes resurser beror på vem som bor där. Segregationen kan ha effekt på skolors och skolmiljöers kvalitet, vilket samverkar med skolsegregationen. Den kan också påverka hälsan genom kvaliteten på boendemiljön och de fysiska attributen i närmiljön. Grannskapseffekter är också viktiga för valdeltagandet och därmed för de politiska partiernas intresse för människor som bor i olika områden. Möjligheten till sociala sammanhang, nätverk, möten och interaktion mellan människor påverkas också och har effekter på individens beteenden och kontaktnät samt karriärmöjligheter. Slutligen skapar segregationen processer som är stigmatiserande och diskriminerande när människor som bor i områdena förknippas med områdets rykte.[23] Segregationen har dessutom konsekvenser för bostadsområdens utvecklingsmöjligheter. Grannskapseffekter påverkar men det kan vara olika hur mycket de styr och hur mycket som beror på individuella bakgrundsfaktorer. Barn och unga som spenderar mer tid i sitt bostadsområde kan till exempel bli mer påverkade av grannskapet.[24] Grannskapseffekterna gör segregationen till ett stort problem eftersom det påverkar livsmöjligheterna för människor och förstärker redan existerande ojämlikheter.

På grund av att de negativa effekterna främst ses i vissa områden definieras problemet ofta som lokaliserat där och som orsakat av människorna som bor där. Men segregationen och dess effekter är alltså ett resultat av hur fördelning av resurser och människor ser ut över hela staden.

”På grund av ökande inkomstojämlikhet och ojämn fördelning av bostadstyper och upplåtelseformer har segregationen ökat sedan 1990-talet, främst i storstäderna.”

22 Delegationen mot segregation. (2021). *Segregation i Sverige: Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling*.

23 Göteborgs Stad. (2014). *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014*.

24 Delegationen mot segregation. (2022). *Platsens betydelse: Årsrapport 2022 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige*.

3

Jämlikhetsanalys

Jämlikhetsanalys

Statistik är ett starkt verktyg eftersom det framstår som en enkel och tydlig representation av verkligheten. När en jämlikhetsanalys ska göras som kan leda till politiska beslut som påverkar människors liv gäller det därför att vara noga med vilka val som görs och vad som faktiskt kan sägas baserat på ett visst material.

När fördelningen av livsvillkor och hälsa utifrån social position ska analyseras behövs statistik och andra underlag uppdelat på olika kategorier såsom utbildningsnivå, inkomst och diskrimineringsgrunder. I detta kapitel presenteras hur indikatorerna i rapporten valts ut. I kapitlet presenteras också de olika kategorier som används för att bedöma fördelningen av hälsa och livsvillkor mellan olika grupper i befolkningen. Dessa kategorier används olika av olika institutioner och myndigheter och i olika underlag. De förändras också över tid, vilket bland annat kan påverka möjligheterna att dra slutsatser och göra jämförelser. Eftersom rapporten också fokuserar på segregationen och hur livsvillkoren skiljer sig åt mellan olika områden blir det även viktigt att förstå hur olika områdesindelningar görs och varför.

Urval av indikatorer och underlag

Urvalet av indikatorer och fördjupningar i den här rapporten bygger på den samlade kunskapen och existerande politiska mål inom området. Rapporten *Closing the gap in a Generation*[25] konstaterade att ojämlikhet i hälsa i stor utsträckning beror på villkoren för hur människor föds, lever, arbetar och åldras. Jämlikhetsrapporten 2014 och 2017 har fyllt syftet att ge en samlad bild av fördelningen av de avgörande livsvillkoren och hälsan i Göteborg. Följaktligen har *Göteborgs Stads program för en jämlik stad*[26] fokuserat på målområdena Skapa god start i livet och goda uppväxtvillkor, Skapa förutsättningar för arbete, Skapa hållbara och jämlika livsmiljöer samt Skapa förutsättningar för delaktighet, inflytande och tillit. Som nämnts i inledningen formulerade Kommissionen för jämlik hälsa åtta folkhälsopolitiska mål som en del av uppdraget att utreda en ny folkhälsopolitik. Sex av dessa fokuserar på livsvillkor. Folkhälsomyndigheten har som en följd identifierat kärnindikatorer kopplat till respektive mål.

Dessa dokument ligger till grund för strukturen, indikatorerna och fördjupningarna som har gjorts i den här rapporten. Rapporten har delats in i sex områden; utbildning, arbete, inkomst, boende, närmiljö samt tillit och delaktighet. Valet av indikatorer har stämts av med förvaltningar vars verksamhet är särskilt relevant för respektive område. I respektive kapitel beskrivs relationen mellan indikatorerna och jämlik hälsa och val av fördjupning.

25 CSDH. (2008). *Closing the gap in a generation: Health equity through action on the social determinants of health.*

26 Göteborgs Stad. (2018, 18 januari). *Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026.*

För fördjupningar av förklaringar till skillnader, förändringar och brist på förändringar har i huvudsak statliga offentliga utredningar använts. Dessa har kompletterats med kunskapsunderlag från myndigheter, kunskapsöversikter och ibland neddykningar i specifik forskning. Även Göteborgs Stads förvaltningars egen rapportering har använts, samt i vissa fall kunskapsunderlag från civilsamhället.

Beskrivning av data

Vid val av dataunderlag har fokus varit att utgå från underlag som gäller för göteborgarna och därför ingår i första hand inte regionala och nationella underlag där göteborgarna utgör en del av alla som ingår i undersökningen. Rapportens dataunderlag är framför allt kvantitativa data vilket i praktiken innebär underlag det går att räkna och sätta siffror på. Data utgörs av underlag från offentlig statistik, från verksamheters registreringar men även undersökningar där medborgarna deltar.

Beroende på vilken typ av underlag som används ger det olika möjligheter till analyser och slutsatser. Underlag som inkluderar många personer ger möjligheter att dela upp underlaget utifrån olika bakgrundsfaktorer vilket är en förutsättning för att analysera jämlikhet. Det krävs också att underlagen representerar befolkningen väl för att analyserna ska kunna vara tillförlitliga i förhållande till jämlikhet. Offentlig statistik och till viss del även data från verksamheter innehåller oftast samtliga individer och kan därför i de flesta fall antas representera befolkningen väl. Det finns dock undantag, till exempel i skolenkäten som görs inom Göteborgs Stad. Där är det huvudmännen som ger riktlinjer för om skolorna ska delta i undersökningen. Kommunen som huvudman brukar se till att de kommunala skolorna deltar. Däremot är det få fristående skolor som deltar vilket riskerar en snedvridning av data eftersom de socioekonomiska förutsättningarna är bättre bland elever i fristående skolor generellt sett. Av de deltagande skolorna är det också vissa klasser som inte deltar eftersom deltagandet krockar med undervisningen. Utöver det finns det elever som är frånvarande eller som väljer att inte delta. Därmed sker ett bortfall på flera nivåer som påverkar möjligheten att dra slutsatser som gäller för samtliga göteborgare.

Data som kommer från undersökningar av medborgarna görs i princip alltid baserat på ett urval ur befolkningen. Detta urval behöver dels vara tillräckligt stort, dels vara slumpmässigt för att resultatet senare ska kunna generaliseras och representera befolkningen. Samtidigt är ofta bortfallet eller de som inte deltar i undersökningen inte slumpmässigt. Vanligen är det yngre personer, män, personer med låg utbildning och personer som är födda utomlands (och kan antas i lägre grad prata tillräckligt god svenska) som är överrepresenterade i bortfallet. I SOM-institutets undersökningar i Göteborg skiljer sig exempelvis svarsfrekvensen som mest mellan boende i nordost (37 procent 2020) och centrum (57 procent 2020).[27] Utöver att personer som är inbjudna att delta i en undersökning inte deltar, finns det också personer som inte blir inbjudna eftersom de inte ingår i urvalsramen.

27 Sandelin, F. (2021). SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020. I B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (Red.), *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020*, (SOM-antologi nr. 79), 213-224.

Det kan till exempel röra sig om att personerna har en ålder som inte ingår i undersökningen eller att de saknar folkbokföringsadress, till exempel personer som saknar fast bostad. Därför behövs bedömningar av kvalitet på data och ibland kompletterande statistiska bearbetningar och analyser för att kunna generalisera resultatet. I rapporten framgår det om särskilda bearbetningar eller analyser har gjorts för att resultaten ska kunna generaliseras och jämföras mellan grupper och över tid.

Det har varit viktigt att beskriva data och utvecklingen över tid för att kunna få en tillförlitlig bild över i vilken riktning livsvillkor och hälsa rör sig. Det räcker inte att jämföra två enstaka år för att tala om en trend. Längre tidserier ger ett bättre perspektiv. Med längre tidserier tillkommer dock svårigheter eftersom betydelsen av vissa faktorer förändras över tid. Ett exempel på det är att vid vilken ålder, från vilka länder och av vilka skäl invandring har skett har sett olika ut under olika år. Barn som invandrar är idag generellt sett äldre och kommer i högre grad när skolan redan har startat. Det gör att de har sämre förutsättningar att nå goda skolresultat jämfört med barn som invandrade under år längre bakåt i tiden. Ett annat exempel är att personer som idag har högst förgymnasial utbildning är ganska få jämfört med 20 år bakåt i tiden. Förr var det inte helt ovanligt att inrikes födda kunde ha som högst förgymnasial utbildning medan det idag till mycket hög utsträckning är personer som har invandrat. Det gör att förändringar eller stabilitet i tidserierna kan ha sina förklaringar i att det är olika grupper som ingår i de aktuella kategorierna över tid snarare än att politik, verksamhet och jämlikhetsarbete har påverkat sambanden. De olika faktorerna behöver tas i beaktande när man tolkar tidsserier.

Indelningar och kategoriseringar

Geografiska områdesindelningar

Göteborgs Stad använder olika typer av geografiska områdesindelningar för olika syften, bland annat rent administrativa syften och statistiska syften. Ett exempel på administrativa syften är stadsområden och ett exempel på statistiskt syfte är mellanområden. Göteborg Stads områdesindelningar bygger på cirka 1 000 basområden som i princip utgörs av kvarter. Dessa aggregeras till 96 primärområden som därmed ofta består av flera kvarter och där avgränsningarna görs av till exempel vägar eller naturliga barriärer. Tas statistik om befolkningen fram på basområdes- eller primärområdesnivå finns det stor risk att åtminstone delar av statistiken behöver maskeras på grund av statistiksekretess. Det gäller särskilt om statistiken ska delas upp på ytterligare kategorier såsom kön eller utbildningsnivå. Det finns regler som gör att det inte ska vara möjligt att identifiera enskilda individer i statistiken. De 96 primärområdena kan i sin tur aggregeras till 36 mellanområden. Dessa har tagits fram i syfte att skapa tillräckligt stora områden för att det ska vara relevant att ta fram statistik uppdelat per område men samtidigt vara tillräckligt nedbrutet för att utgöra underlag för insatser för befolkningen. Mellanområdenas gränser är dragna för att skapa områden som har liknande socioekonomiska förutsättningar även om det finns variationer inom mellanområdena.

Göteborgs Stad är uppdelat i cirka 1000 basområden, 96 primärområden, 36 mellanområden och 4 stadsområden.

Mellanområdena kan aggregeras till stadens fyra stadsområden och till de tio administrativa stadsdelsnämndsområdena som kommunen tidigare hade. Eftersom stadsområdena är som mellanstora svenska kommuner till storleken finns det stora variationer inom dessa områden. De utgör därför inte en lämplig nivå för presentation av statistik för jämlikhetsanalyser. Mellanområden är den mest lämpliga nivån och används i denna rapport i första hand med några undantag.

Andra områdesindelningar är:

» Polisens utsatta, risk- och särskilt utsatta områden som har till syfte att ge en lägesbild utifrån ett polisiärt perspektiv.
» Valdistrikt där syftet är att skapa distrikt utifrån logistik vid valdeltagande.
» Demografiska statistikområden (DeSO).
» Regionala statistikområden (RegSO) som är sammanslagningar av ett antal DeSO och är SCB:s motsvarighet till bas-, primär- och mellanområden.

Indelningen i DeSO och RegSO skiljer sig från den områdesindelning som Göteborgs Stad utgår från. I rapporten används ändå DeSO och RegSO i några sammanhang eftersom denna områdesindelning ligger till grund för framtagande av index men även för att det möjliggör att sätta områden i Göteborg i ett perspektiv tillsammans med områden i andra kommuner vilket inte är möjligt genom att använda Göteborgs Stads indelning.

Val av områdesindelning, ofta i kombination med val av indikator, kan påverka vilket mönster som går att se i statistiken och därmed vilka slutsatser som kan dras. Som exempel kan olika val av områden samt definitioner på socioekonomiska utmaningar göra att olika delar av Göteborg framstår som dem som staden bör prioritera (*Figur 3*). Om områdestypen RegSO används tillsammans med det socioekonomiska indexet som myndigheten Delegationen mot segregation (Delmos) har tagit fram framträder områden runt Frölunda torg, Biskopsgården och i nordost tillsammans med några mindre områden. De senare utgörs bland annat av studentområden med stor andel utlandsfödda som, genom att vara studenter, också har låg inkomst (*Figur 3a*). Används stadens primärområden tillsammans med det socioekonomiska indexet som grundskoleförvaltningen har tagit fram framträder till stor del samma områden som vid den förra indelningen men tillsammans med en hel del andra områden (*Figur 3b*). Används Polisens definition av utsatta områden tillsammans med deras gränsdragningar av områden framträder mindre delar av staden (*Figur 3c*).

Nästan all offentlig statistik går att fördela på mellanområden men det gäller inte alltid. Statistik som kommer från vissa verksamheter

Figur 3a, 3b och 3 c på nästa sida. »

Figur 3a, 3b och 3c. Exempel på områdesindelningar och mått på socioekonomiska förutsättningar.

Källa 3a: Delegationen mot segregation, bearbetad av stadsledningskontoret.

Källa 3b: SCB och grundskoleförvaltningen, bearbetad av stadsledningskontoret.

Källa 3c: Polismyndigheten, bearbetad av stadsledningskontoret.

”Val av områdesindelning, ofta i kombination med val av indikator, kan påverka vilket mönster som går att se i statistiken och därmed vilka slutsatser som kan dras.”

eller enkäter, oavsett om det är inom Göteborgs Stad eller till exempel myndigheter, möjliggör inte alltid uppdelning efter mellanområden. Om statistiken innehåller relativt få personer är det heller inte möjligt att få statistik på mellanområdesnivå enligt resonemanget om statistiksekretess. Därför använder rapporten i vissa fall andra områdesindelningar än mellanområden.

Analyser och sammanställningar av data utifrån olika områdesindelningar presenteras både i diagram, tabeller och på kartor. Det finns en del utmaningar vid presentation på kartor utöver det som redan nämnts. På kartor är det ofta svårt att visa samband mellan flera indikatorer samtidigt. Kartor ger i första hand en översikt och kan indikera vilka likheter eller skillnader det finns mellan områden som ligger geografiskt nära varandra. Genom att enbart utgå från kartorna är det svårt att dra slutsatser om när något är eller inte är jämlikt fördelat. Kartorna i rapporten används inte för att återge exakta

värden utan snarare för att kunna se mönster och utgöra underlag för ytterligare fördjupning och diskussion. Detta gäller bland annat närhetsanalyserna i kapitel 9 *Närmiljö*.

Socioekonomiska indelningar och index

För att göra jämlikhetsanalyser delas människor och bostadsområden in efter statistiska mått på socioekonomi, för att se hur livsvillkor skiljer sig åt beroende på individens eller områdets socioekonomiska förhållanden. När socioekonomiska kategorier skapas är det ofta utifrån en kombination av utbildningsnivå, inkomst eller typ av yrke. Olika begrepp används i rapporter och forskning för att ange socioekonomiska förhållanden såsom socioekonomisk status som indikerar position i en hierarki och inkluderar olika kombinationer av, och gränsdragningar kring utbildningsnivå, inkomst och yrke. Ibland används socioekonomisk bakgrund och inkluderar då föräldrars socioekonomiska situation. Även socioekonomiska förutsättningar används.

Geografiska områden delas också in efter socioekonomi. Då aggregeras invånarnas socioekonomi på områdesnivå för att kunna jämföra med andra områden. Vanliga benämningar är områden med olika socioekonomisk status, socioekonomiskt utsatta eller marginaliserade områden. SOM-institutet grupperar områden i resursstarka, medelresursstarka, medelresurssvaga och resurssvaga. Där räknar de in medelinkomst samt andel som är beroende av ekonomiskt bistånd. Delmos skapar kategorierna områden med socioekonomiska utmaningar, socioekonomiskt blandade områden och områden med goda socioekonomiska förutsättningar (förklaras nedan). I rapporten används i första hand Delmos kategorier, alternativt socioekonomiska förutsättningar när det förra inte är applicerbart. När rapporten använder statistikkällor som har andra indelningar används dessa eftersom de kan utgå ifrån ett specifikt urval av indikatorer.

Ett index kan i detta sammanhang beskrivas som ett sammanfattande mått som består av flera andra mått. Ett socioekonomiskt index består därför av olika socioekonomiska mått som görs om till ett sammanfattande mått. Ibland brukar mått på andra faktorer än socioekonomi räknas in eftersom de har stark koppling till socioekonomi, till exempel födelseland eller kön. I denna rapport används några olika socioekonomiska index. De olika indexen har olika syften och därför kan inte ett och samma index användas. Det som används mest är ett index som är framtaget av Skolverket och vidareutvecklat på grundskoleförvaltningen. Syftet med indexet är att uppskatta hur många elever som kommer att uppnå behörighet till yrkesprogram i gymnasiet. Detta för att grundskoleförvaltningen ska kunna fördela en kompensatorisk peng till de skolor som i högre utsträckning har elever som inte förväntas uppnå behörighet. I indexet ingår åtta faktorer som har visat sig ha stor betydelse för att eleverna ska uppnå behörighet. Det handlar till exempel om elevens kön, föräldrars utbildningsnivå, om eleven bor i ett ensamstående hushåll och faktorer relaterade till migration. Indexet sammanställs som ett genomsnitt av elever i en skola eller i ett område. Elever som bor i ett område, eller går i en skola, som har ett högt genomsnittligt index förväntas i lägre utsträckning uppnå behörighet till yrkesprogram i gymnasiet när de

Socioekonomiskt index

Ett socioekonomiskt index består av olika socioekonomiska mått som görs om till ett sammanfattande mått.

Ibland räknas mått på andra faktorer än socioekonomi in eftersom de har stark koppling till socioekonomi, till exempel födelseland eller kön.

slutar årskurs 9 jämfört med elever som bor i ett område, eller går i en skola som har ett lågt genomsnittligt index. Det är viktigt att komma ihåg att detta är ett genomsnitt. Det innebär inte att alla enskilda elever kommer att följa uppskattningen av att uppnå behörighet som indexet innebär. Detta index används även av förskoleförvaltningen i deras motsvarande arbete med en kompensatorisk peng beroende på socioekonomi. I denna rapport används indexet som ett sätt att kategorisera utifrån vilka socioekonomiska förutsättningar som finns i olika områden, förskolor eller skolor. Utifrån indexet har fyra olika kategorier skapats som används i rapporten; låg, mellanlåg, mellanhög och hög socioekonomisk status.

I rapporten används även ett ojämlikhetsindex och en indelning i områdestyper som Delmos har tagit fram. Syftet med dessa index är att kunna bedöma och beskriva hur ojämlikheten och segregationen ser ut för kommuner men även inom kommuner. Ojämlikhetsindexet mäter skillnader i bosättningsmönster mellan olika inkomstgrupper i befolkningen, det vill säga hur ojämnt eller jämnt fördelade dessa är mellan olika bostadsområden i en kommun. Ju högre värdet på index är desto större är segregationen. Måttet är intressant att följa över tid för ett geografiskt område, exempelvis en kommun. Däremot är det inte lämpligt för att göra jämförelser mellan olika kommuner och mellan olika län, eftersom antalet DeSO som statistiken utgår ifrån påverkar utfallet av indexet.

Områdestyperna har tagits fram med hjälp av ett socioekonomiskt index som innefattar andel personer med låg ekonomisk standard, andel personer med förgymnasial utbildning och andel personer som har haft ekonomiskt bistånd i minst tio månader och/eller har varit arbetslösa längre än sex månader. Baserat på index kategoriseras respektive RegSO sedan till områdestyperna 1-5 (områden med stora socioekonomiska utmaningar, områden med socioekonomiska utmaningar, socioekonomiskt blandade områden, områden med goda socioekonomiska förutsättningar samt områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar).

SOM-institutet tar fram ett socioekonomiskt index där de räknar in medelinkomst samt andel som är beroende av ekonomiskt bistånd. Respektive primärområde kategoriseras sedan in i om de är ett resurssvagt, medelresurssvagt, medelresursstarkt eller resursstarkt område. Syftet med detta är att relatera statistik till områdets socioekonomi vilket har betydelse för det huvudsakliga syftet med SOM-undersökningarna som är samhälle, opinion och mediavanor.

Bakgrundsfaktorer

För att analysera eller undersöka ojämlikhet är fokus i denna rapport på att göra jämförelser mellan olika grupper för att visa på systematiska skillnader i hur livsvillkor är fördelade. Grupperna består av individer som har en del saker gemensamt, som här kallas för bakgrundsfaktorer. Med det menas att grupper med individer jämförs avseende var de bor eller går i skola, deras utbildning, inkomst, om de, eller deras föräldrar, är utrikes eller inrikes födda, tillhör en nationell minoritet, samt utifrån diskrimineringsgrunderna kön, ålder, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck.

Var individer bor eller går i skola har delvis beskrivits under avsnittet *Geografiska områdesindelningar* samt under avsnittet *Socioekonomiska indelningar och index*.

Tidigare jämlikhetsrapporter har tittat på skillnader mellan olika socioekonomiska grupper, det vill säga på skillnader som finns beroende på utbildningsnivå, inkomst och yrkesposition, och mellan geografiska områden, samt till viss del beroende på kön, ålder och utländsk bakgrund/utrikes född. De tidigare rapporterna konstaterar att det saknas data för att göra en kvalificerad jämlikhetsanalys baserat på andra faktorer såsom diskrimineringsgrunderna och har valt att fokusera där data finns. Data saknas fortfarande till stor del men där det är möjligt lyfts diskrimineringsgrunderna om det finns annat material att tillgå.

Nedan följer en beskrivning av vad respektive bakgrundsfaktor innebär och hur den har definierats, med syfte att kunna användas för att få fram statistik på respektive grupp.

Utbildningsnivå

I rapporten kommer uppgifter om befolkningens utbildningsnivå från utbildningsregistret. I utbildningsregistret finns utbildningsnivån uppdelad på för många kategorier för att det skulle vara meningsfullt att redovisa dem. En anledning till alla kategorier är förändringar i utbildningssystemet över tid. Därför redovisas utbildningsnivån från den offentliga statistiken i kategorierna förgymnasial, gymnasial och eftergymnasial utbildning med något undantag där en mer detaljerad uppdelning gjorts. I enkätundersökningarna som används i rapporten har man frågat deltagarna om deras utbildningsnivå, och i vissa fall kompletterat med data från utbildningsregistret. Sammantaget gör detta att utbildningsnivån kan definieras på olika sätt beroende på vad det är för källa eller beroende på syftet.

Inkomst

Inkomst används i denna rapport inte i lika stor utsträckning som utbildning som bakgrundsfaktor eftersom det är svårt att på ett meningsfullt sätt kategorisera individer i olika inkomstgrupper. Det räcker till exempel inte att bara se till individens inkomst utan oftast behöver det relateras till hushållets inkomst och ibland även till utgifter för att det ska vara en betydelsefull bakgrundsfaktor. Inkomst kan även delas in i relativ och absolut inkomst där båda indelningarna är högst relevanta för jämlikhet och hälsa. Båda indelningarna används i denna rapport.

”Det räcker inte att bara se till individens inkomst utan oftast behöver det relateras till hushållets inkomst och ibland även till utgifter för att det ska vara en betydelsefull bakgrundsfaktor.”

I förhållande till valdeltagande används en indelning där befolkningen delas in i fem till antalet ungefär lika stora inkomstgrupper, så kallade inkomstkvintiler. I förhållande till trångboddhet är inkomst indelat enligt ekonomisk standard där kategorierna med låg, mellan och hög ekonomisk standard finns. Med låg ekonomisk standard avses de personer som lever i ett hushåll som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som är mindre än 60 procent av medianvärdet för samtliga i riket. Med hög ekonomisk standard avses de personer som lever i ett hushåll som har en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som är mer än dubbelt så hög som medianinkomsten för samtliga i riket. Kategorin medel består därför av dem som inte tillhör gruppen med låg eller hög ekonomisk standard. Disponibel inkomst

är summan av alla skattepliktiga och skattefria inkomster minus skatt och övriga negativa transfereringar. Redovisningen är inklusive utdelningar, ränteinkomster samt kapitalvinst/kapitalförlust vid försäljning av tillgångar. I underlagen om tillit till andra i allmänhet har man frågat deltagarna i undersökningen *Hälsa på lika villkor* (HLV) om de har haft några svårigheter att klara av löpande utgifter de senaste 12 månaderna och därefter kategoriserat deltagarna baserat på om de har det eller inte.

Födelseland och/eller bakgrund

I Sverige samlas information in om födelseland och föräldrars födelseland. Utifrån dessa gör Statistiska centralbyrån (SCB) indelningarna; personer med svensk bakgrund vilket inkluderar inrikes födda med två inrikes födda föräldrar eller inrikes födda med en inrikes och en utrikes född förälder, samt; personer med utländsk bakgrund vilket inkluderar utrikes födda eller inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. I rapporten används därför dessa i olika kombinationer beroende på vad underlagen de kommer ifrån ger för möjligheter till indelning. Ytterligare ett sätt att kategorisera, som återfinns i rapporten är utifrån födelseland och där används om personen är född i Sverige, i övriga Europa utom Sverige samt utanför Europa.

Kategorierna är trubbiga i betydelsen att de inte fångar den variation som finns inom grupperna baserat på var i världen personen är född samt hur migrationserfarenheten ser ut, inklusive ålder vid migration. De fångar inte heller hur länge en person befunnit sig i landet och därmed haft möjlighet till etablering i samhället. Slutligen indikerar de inte risken att utsättas för diskriminering baserat på etnisk tillhörighet.

Diskrimineringsgrunderna

Sverige samlar statistik på några diskrimineringsgrunder, nämligen kön och ålder och där finns statistiskt underlag för att titta på skillnader. Statistik samlas dock sällan in om funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning eller könsidentitet eller uttryck. Dessa uppgifter bedöms som känsliga personuppgifter och de bör hanteras med försiktighet på grund av risk för missbruk. I enlighet med FN- och EU-konventioner för mänskliga rättigheter har staten ansvar att skydda mot diskriminering, förebygga diskriminering och aktivt främja lika rättigheter och möjligheter. Detta speglas i nationell lagstiftning. Sverige har dock kritiserats av FN och EU för att det saknas underlag för att följa upp hur staten lyckas med att uppnå jämlikhet.[28] Denna brist på data försvårar också uppföljningen av Agenda 2030 och målet att ingen ska lämnas utanför. Diskrimineringsombudsmannen har på regeringens uppdrag gjort en förstudie om de juridiska möjligheterna att samla in statistik baserat på de fem diskrimineringsgrunder där det saknas samt de nationella minoriteterna.[29] Detta görs i första hand för att undersöka möjligheterna att bättre kunna samla in data i *Undersökningar om levnadsförhållanden* (ULF) som genomförs årligen av SCB.

28 FN. (2018). *Slutsatser avseende Sveriges kombinerade 22:a och 23:e periodiska rapport.* Kommittéen för avskaffande av rasdiskriminering.

29 Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2012). *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering.*

Kommissionen för jämlik hälsa konstaterar också dessa brister och menar att det är viktigt att Folkhälsomyndigheten genomför kontinuerliga uppföljningar i grupper i särskilt utsatta situationer i nära samverkan med berörda målgrupper, myndigheter och andra relevanta aktörer.[30] Folkhälsomyndigheten har bland annat lagt till bakgrundsfaktorer i *Hälsa på lika villkor*.

En genomlysning av de enkäter som används för uppföljning inom Göteborgs Stad och dess verksamheter inom framför allt det sociala området visar tydligt att det saknas underlag gällande diskrimineringsgrunderna.

När kategorin kön används är utgångspunkten hur kön är hanterat i underlagsmaterialet. Registerdata gällande kön, till exempel från SCB, utgår ifrån det juridiska kön som är angivet. I enkäter uppger den svarande själv kön och ibland är det möjligt att uppge andra könsidentiteter. I SOM-undersökningen kan de svarande ange man, kvinna eller annat med fritextsvar. I *Hälsa på lika villkor* kan svarande ange man, kvinna eller annan, samt jag vet inte.

I denna rapport förekommer olika åldersindelningar och -avgränsningar som till stor del beror på vad underlagen ger för möjligheter att dela in i åldrar. Även indelning i årskurser förekommer som en åldersindelning.

Funktionsnedsättning finns inte med i registerdata som nämnts ovan. Det finns dock enkätundersökningar där de svarande har möjlighet att uppge funktionsnedsättning. *Hälsa på lika villkor* ställer frågor om hälsotillstånd som skapar begränsningar samt specifikt om synnedsättning, hörselnedsättning och ifall personen kan springa en kortare sträcka. I rapportens underlag går det sällan att särskilja mellan olika grupper av funktionsnedsättningar, som till exempel fysiska och psykiska, utan annan forskning behöver användas för att indikera skillnader. SCB har på uppdrag av regeringen utrett frågan om definition av funktionsnedsättningar för undersökningarna av levnadsförhållanden och skapat olika kategorier.[31] I rapporten har underlagsmaterial från Myndigheten för full delaktighet och Göteborgs Stads funktionshindersombudsman använts.

Hälsa på lika villkor ger också möjlighet att ange sexuell läggning och könsöverskridande identitet och uttryck. Frågan ställs hur den svarande definierar sin sexuella identitet och svarsalternativen är heterosexuell, homosexuell, bisexuell, annat och jag vet inte. Frågan ställs också om den svarande är eller har varit transperson, följt av en förklaring. Svarsalternativen är ja, nej och vet inte. Transidentitet ställs i relation till kategorin cis. Cisperson är ett begrepp som används för att beskriva personer som inte är transpersoner. Det är en person vars juridiska kön, biologiska kön och könsidentitet överensstämmer och alltid har överensstämt med den rådande samhällsnormen.[32] Underlaget för sexuell läggning samt könsöverskridande identitet och

Diskriminerings-grunderna

- Kön
- Ålder
- Funktionsnedsättning
- Sexuell läggning
- Könsidentitet eller könsuttryck
- Etnisk tillhörighet
- Religion eller annan trosinriktning

30 Regeringen. (2018). *God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik*, (Proposition 2017/2018:249), s. 46.

31 SCB. (2022). *Definition av funktionsnedsättning i Undersökningarna av levnadsförhållanden: Delrapportering av regeringsuppdrag.* Levnadsförhållanden 2022: 3.

32 MUCF. (2019). *Olika verkligheter: Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor*; Västra Götalandsregionen. (2021). *Hälsa på lika villkor? Med fokus på situationen för bisexuella, homosexuella och transpersoner i Västra Götaland.*

uttryck är dock litet på Göteborgsnivå vilket minskar möjligheten att dra slutsatser. När data från hela Västra Götalandsregionen används behöver hänsyn tas till olika livsomständigheter på olika platser i regionen, vilket kan påverka möjligheten att dra slutsatser.

SOM-undersökningen har sedan 2021 lagt till bakgrundsfrågan Identifierar du dig som en hbtqi-person (homo-bi-trans-queer-intersex)?, svarsalternativen är ja, nej, osäker och vill ej svara. Enbart ja- och nej-svar redovisas i deras rapporter. Här går det alltså inte att se skillnader inom de som identifierar sig som hbtqi-personer. Resultat från *Hälsa på lika villkor* visar att det ofta är stora skillnader mellan grupper och att framför allt bisexuella och transpersoner uppger mer negativa värden på till exempel hälsotillstånd, tillit och social isolering. Den här rapporten utgår ifrån de frågor som ställs i studierna och använder även Göteborgs Stads hbtqi-rapporter, samt *Hälsa på lika villkors* rapporter med fokus på hbtqi-personer som underlag.

Etnisk tillhörighet definieras i diskrimineringslagen som nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Medan begreppet ras, som social konstruktion, används frekvent i engelsktalande sammanhang används det vanligen inte av svenska myndigheter och det samlas inte heller in data utifrån varken kategorin etnicitet eller ras. Syftet med användning av ras är att det synliggör diskriminering baserat på hudfärg eller andra utseendemässiga egenskaper, och syftet med etnicitet är att det även fångar kulturella och religiösa faktorer. I den mån det funnits tillgängligt har annat material som beskriver diskriminering utifrån etnisk bakgrund eller rasism använts.

I Sverige samlas inte data om personers religiösa tillhörighet eller trosinriktning. I de enkätundersökningar som används i rapporten ställs inte heller frågor om religiös tillhörighet. I rapporten undersöks därför inte skillnader i livsvillkor baserat på trosinriktning och tillhörighet till religiösa samfund i allmänhet eller till specifika religiösa samfund.

I *Hälsa på lika villkor* ställs frågan om personer tillhör en nationell minoritet och vilken. Sverige har fem nationella minoriteter, samer, tornedalingar, judar, sverigefinnar och romer. Här är dock urvalet så lågt att det inte går att använda på Göteborgsnivå. Det är också ojämnt fördelat på grund av olika grad av marginalisering mellan olika nationella minoriteter. Exempelvis är urvalet för romer mycket lågt eller obefintligt.

4

Hälsa

Hälsa

Förväntad medellivslängd är ett vedertaget mått för att beskriva en befolknings hälsa och är även ett mått för att beskriva ojämlikhet i hälsa mellan olika grupper och områden samt utvecklingen över tid. Hälsan i Sverige, mätt som medellivslängd, har förbättrats under många årtionden och många hälsoproblem har minskat över tid, samtidigt som skillnaderna är stora mellan olika grupper och områden i samhället. Förändringen sker dock långsamt. För att följa en befolknings hälsa behöver detta mått kompletteras med andra indikatorer, i den här rapporten med statistik över självskattad god hälsa.

Förväntad medellivslängd

Medellivslängd är en uppskattning av hur länge personer vid olika ålder förväntas leva.[33] När medellivslängden beräknas baserat på befolkningens utbildningsnivå görs det utifrån hur länge personer förväntas leva från 30 års ålder eftersom de då förväntas ha uppnått sin utbildningsnivå.

Figur 4. Medellivslängd per kön. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Den förväntade medellivslängden var år 2021 i Göteborg 84,1 år för kvinnor och 80,4 år för män, det vill säga en skillnad på 3,7 år. Medellivslängden har under lång tid ökat för både män och kvinnor men eftersom mäns medellivslängd har ökat mer har skillnaderna mellan könen minskat över tid. Figur 4 visar också att ökningen av medellivslängden har avtagit under senare år med start redan innan 2019 och covid-19-pandemin. Detta förklaras av att den till och med sjunkit för vissa grupper, vilket visas längre fram.

De hälsoskillnader mellan olika områden i staden som framkom i jämlikhetsrapporten 2014 kvarstår i huvudsak nu drygt åtta år senare. Det är inte möjligt att göra en exakt jämförelse med 2014 eftersom Göteborgs Stad har ändrat i områdesindelningen. Det går ändå att få en god bild av hur skillnader i hälsa ser ut i staden. I diagrammet på nästa sida (*Figur 5*) redovisas den förväntade återstående medellivslängden för 36 mellanområden i staden, uppdelat på kön och sorterat efter kvinnors medellivslängd. År 2020 var skillnaden i medellivslängd

33 SCB. (2013). *Medellivslängd – mått med gamla anor.*

för kvinnor 9 år mellan Norra Älvstranden och Bergsjön, en ökning från 7,5 år 2014. För män skiljer det år 2020 8,7 år i förväntad medellivslängd mellan Askim-Hovås och Bergsjön, en minskning från 9,1 år 2014.

Figur 5. Medellivslängd per mellanområde år 2020. *Sorterat från lägsta till högsta bland kvinnor. Notera att skalan är bruten mellan 0 och 70 år. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Detta mönster återkommer i statistiken över medellivslängd för kvinnor med olika utbildningsnivå. Över längre tid har medellivslängden ökat för såväl låg- som högutbildade. Den har dock ökat mer för kvinnor med eftergymnasial utbildning. Det innebär att skillnader i medellivslängd mellan grupper med olika utbildningsnivå har ökat sedan år 2000. I diagrammen på nästa sida (*Figur 6 och 7*) redovisas utvecklingen av medellivslängden för kvinnor respektive män i Göteborg, uppdelat på utbildningsnivå. År 2004 skilde det 4,1 år i förväntad medellivslängd mellan kvinnor med förgymnasial respektive eftergymnasial utbildning. År 2020 hade denna skillnad ökat till 5,5 år. För män var motsvarande skillnad 6,1 år 2004 och 6,4 år 2020. Covid-19-pandemin innebar att medellivslängden minskade för samtliga grupper men den minskade mer för de med kort utbildning.

Den ökande medellivslängden beror på bättre livsvillkor och insatser för hälsosammare levnadsvanor. När skillnaderna ökar kan det bero på att skillnader i livsvillkor och levnadsvanor ökar. Det har också konstaterats att möjligheten att ta till sig insatser för att förändra levnadsvanor skiljer sig åt mellan grupper. Personer med längre utbildning och högre inkomst har större möjlighet att omhänderta sådana insatser. Därför får insatserna effekt på den gruppen men inte på grupper som har mindre möjlighet att påverka sin livssituation.[34]

”De hälsoskillnader mellan olika områden som framkom i jämlikhetsrapporten 2014 kvarstår i huvudsak nu drygt åtta år senare.”

34 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa – delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa.*

Figur 6. Medellivslängd per utbildningsnivå bland kvinnor. *Medellivslängden är beräknad på personer 30 år eller äldre eftersom utbildningsnivån för de flesta är fastställd vid den åldern. Därefter är de 30 första levnadsåren adderade.
Källa: SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Figur 7. Medellivslängd per utbildningsnivå bland män. *Medellivslängden är beräknad på personer 30 år eller äldre eftersom utbildningsnivån för de flesta är fastställd vid den åldern. Därefter är de 30 första levnadsåren adderade.
Källa: SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Självskattad god hälsa

Självskattat allmänt hälsotillstånd visar hur människor uppfattar sin egen hälsa. Resultatet för olika grupper har visat sig stämma överens med hur hälsan utvecklas i dessa grupper, både fysiskt och psykiskt. Diagrammet på nästa sida (*Figur 8*) visar att personer med längre utbildning, heterosexuella, inrikes födda och personer utan funktionsnedsättning i högre utsträckning uppger god självskattad hälsa.

Personer med lång utbildning uppger som grupp generellt bättre självskattad hälsa än personer med kort utbildning. Skillnaden är drygt 20 procentenheter när hela befolkningen 16–84 år följs. Räknas den yngsta åldersgruppen, 16–24 år, bort blir gapet ytterligare något större.

Figur 8. Andel med självskattad god hälsa bland 16–84-åringar år 2020. Uppdelat per utbildningslängd, sexuell läggning, bakgrund samt ej/funktionsnedsättning. *Inkluderar svarande som skattat sin hälsa som god eller mycket god. **Källa:** Folkhälsomyndigheten, *Hälsa på lika villkor.*

I statistik för Göteborg framkommer även att utrikes födda i lägre utsträckning uppger god självskattad hälsa än inrikes födda. Utrikes födda kvinnor är den grupp där lägst andel, 67,8 procent, skattar sin hälsa som god. Inrikes födda män är den grupp där högst andel, 78,2 procent, skattar sin hälsa som god. Mönstret förstärks för vissa åldrar, specifikt åldern mellan 45 och 64 år där 58 procent av utrikes födda kvinnor skattar sin hälsa som god. Men om siffrorna kontrolleras för betydelsen av kön, ålder, utbildning, ekonomisk situation och tillit så försvinner sambandet mellan hälsa och om personen är utrikes eller inrikes född. Det innebär att det i första hand är den socioekonomiska situationen som påverkar hur människor skattar sin hälsa och att det finns stora socioekonomiska skillnader mellan inrikes och utrikes födda. Som noteras i kapitel 3 *Jämlikhetsanaly*s är inrikes och utrikes född trubbiga kategorier som inte tar hänsyn till ursprungsland, livsvillkor i Sverige samt diskriminering kopplad till etnicitet eller religion eller orsak till migration.

Statistik på Göteborgsnivå visar att i den grupp som svarat att de har en funktionsnedsättning är det enbart 40 procent som skattar sin hälsa som god, medan siffran för personer utan funktionsnedsättning ligger över 80 procent. Här finns även en skillnad mellan kvinnor och män där 35,4 procent av kvinnorna med funktionsnedsättning svarar att de skattar sin hälsa som god. Motsvarande siffra för männen är 45,1 procent.

I rapporten *Hälsa på lika villkor? Med fokus på situationen för bisexuella, homosexuella och transpersoner i Västra Götaland* slogs fast att det framför allt är personer som anger att de är bisexuella eller transpersoner som i högre utsträckning uppger att de har dålig hälsa, jämfört med heterosexuella, homosexuella och cis-personer.[35] Homo- och bisexuella personer rapporterade i större utsträckning än heterosexuella att de hade en dålig psykisk hälsa. Bland dem var det genomgående bisexuella kvinnor som mådde sämst.

Kunskapen om hälsosituationen bland de nationella minoriteterna är bristande och regeringen gav 2021 Folkhälsomyndigheten i uppdrag

35 Se definition i kapitel 3 *Jämlikhetsanalys*.

att skapa en nulägesbild samt vidta åtgärder för att kontinuerligt kunna följa de nationella minoriteternas hälsosituation, livsvillkor, levnadsförhållanden och levnadsvanor.[36]

Effekterna av boendesegregationen reflekteras i statistiken över den självskattade hälsan fördelat på Göteborgs 36 mellanområden (*Figur 9*). I det mellanområde med högst andel god självskattad hälsa svarar 83 procent att de skattar sin hälsa som god medan i mellanområdet med lägst andel med god självskattad hälsa svarar 58 procent att de skattar sin hälsa om god. En skillnad på 25 procentenheter.

Figur 9. Andel med självskattad god hälsa bland 16–84-åringar år 2020 per mellanområde. *Inkluderar svarande som skattat sin hälsa som god eller mycket god. **Källa:** Folkhälsomyndigheten, *Hälsa på lika villkor*.

Som diskuterats närmare i kapitel 2 *Hälsa, livsvillkor och social position* innebär ojämlikhet i hälsa att vi ser skillnader som inte kan förklaras utifrån individuella egenskaper och val, utan som är ett resultat av hur människor får en social position i samhället som ett resultat av hur samhället är strukturerat. Den sociala positionen avgörs dels av socioekonomiska faktorer såsom utbildning, yrke och inkomst, dels av egenskaper och tillhörigheter som påverkar människors tillgång till resurser och handlingsutrymme. När ett samhälle är segregerat reflekteras detta även i ojämlika utfall mellan olika typer av områden i staden. I kommande kapitel presenteras statistik och annat underlag över livsvillkor i Göteborg som till viss del kan förklara de skillnader i hälsa som har presenterats här.

”Ojämlikhet i hälsa innebär att vi ser skillnader som inte kan förklaras utifrån individuella egenskaper och val, utan som är ett resultat av hur människor får en social position i samhället som ett resultat av hur samhället är strukturerat.”

36 Socialdepartementet. (2021). *Uppdrag att genomföra insatser för att stärka och utveckla kunskapen om hälsosituationen bland de nationella minoriteterna och urfolket samerna.* S2021/06169.

5

Utbildning genom skolåren

Fallbeskrivning: Skola

Personal på en skola i ett område med stora socioekonomiska utmaningar beskriver svårigheten i att höja svaga skolresultat och skapa en attraktiv arbetsplats som kan underlätta rekrytering av kompetent personal. Förutsättningarna består av flera faktorer som skolorna inte kan påverka själva.

"Många av de barn som går på vår skola har sämre förutsättningar än andra barn. Många har begränsade kunskaper i svenska, flera har inte gått i förskola och om de har det så är det inte säkert att de mött personal som pratar svenska. Det innebär både att vi måste lägga mer tid på svenskundervisning och att vi får sänka nivån i andra ämnen eftersom elever inte har språket som krävs för att läsa dem. Ofta saknar föräldrarna språk eller utbildning för att kunna hjälpa sina barn med läxor. Vi får ta tid som borde gå till undervisningen för att lära barnen om sociala koder så som att köa och vänta på sin tur. Vi ser också att många elever förlorar utbildningstid. Dels kan det dröja flera veckor innan barnen får skolplacering ifall de inte har gjort ett aktivt skolval. Dels reser en del på långa resor till hemlandet och missar då tid i skolan. Omsättning på barn är också hög. När en ny skola öppnar lämnar en del av eleverna eftersom det finns en föreställning om att friskolor alltid är bättre.

Det vissa elever har med sig väger så tungt så skolan inte kan kompensera för det. Det finns föräldrar som säger 'Vi behöver hjälp'. Men bilden av socialtjänsten och myndigheter är inte att de hjälper familjer och därför tackar de nej till tidiga insatser, eller avstår från att söka hjälp.

Förutsättningarna att möta elevernas behov i vår skola är begränsade. Förskolorna och skolorna i områden med socioekonomiska utmaningar har svårt att rekrytera legitimerade lärare. I stället skickas personal hit för att träna svenska. Extrapersonal blir populär och får sen ett vikariat och sen blir de inlasade.[37]

På grund av att förutsättningarna ser så olika ut blir sättet att mäta skolresultat orättvist. Det mäts inte utifrån förutsättningar och hur barnen faktiskt har utvecklats. Till exempel hos de barn som kommer till Sverige utan förkunskaper, eller inte har föräldrar som har de kunskaper som krävs för att kunna fungera som stöd. De barnen gör fantastiska prestationer och utvecklas jättemycket. Men om de inte når målet så räknas inte det. Då framstår det som om både de och vi har misslyckats. Elever som lyckas bra i skolan lämnar och nya elever med dåliga förutsättningar tillkommer. Det gör att bilden av skolan blir att ingen förbättring eller framgång sker medan det mycket väl kunde ha varit en sämre utveckling om vi inte hade gjort ett bra arbete.

Bilden av framgång och misslyckande blir självgenererande. Beskrivningen av våra skolor som misslyckade påverkar den fortsatta utvecklingen i hur vi kan rekrytera elever och personal. Vi kan jobba med att få lärare att välja oss men vi kommer aldrig att få resursstarka elever att välja oss. Det skapar också känslan att när andra lämnar – är vi de elever och lärare som blev kvar."

37 Inlasad innebär att anställningen hos personer som har varit anställda i tidsbegränsade anställningar under sammanlagt två års tid automatiskt övergår i en tillsvidareanställning. SFS 1982:80. *Lag om anställningsskydd.*

Utbildning genom skolåren

Att stimulera barns utveckling, inlärning och hälsa tidigt i livet är centralt för att senare uppnå en jämlik hälsa. Det som händer under ett barns första år utgör förutsättningar som följer med barnet genom hela livet.

Förskola, fritidshem, grundskola och gymnasieskola är viktiga verksamheter med möjlighet att bidra till barns utveckling och lärande genom barnens hela utbildningskedja. De är alla viktiga för, och har en central roll i utvecklingen av jämlikhet och framtida skillnader i livsvillkor och hälsa mellan olika grupper. De kunskaper och kompetenser som utvecklas genom utbildningen ger möjlighet till bättre arbete och högre inkomst. De utgör också psykologiska och sociala resurser som påverkar handlingsutrymme och möjlighet att forma sitt liv. De olika utbildningsnivåerna påverkar varandra genom att de kunskaper och färdigheter eleverna tar med sig utgör förutsättningar för inlärning och utveckling i nästa årskurs. I kapitel 2 *Hälsa, livsvillkor och social position* beskrivs denna livscykel ytterligare i ett längre åldersperspektiv.

I deluppföljningen av *Göteborgs Stads program för en jämlik stad*[38] framkom att det finns skillnader i förutsättningar mellan grupper inom ett antal områden som rör förskolan och skolan. Det framkom också tydligt att det redan i tidig ålder finns skillnader i skolresultat. Folkhälsomyndighetens kärnindikatorer för de folkhälsopolitiska målen Det tidiga livets villkor samt Kunskaper, kompetenser och utbildning fokuserar på delaktighet i förskola, utbildad pedagogisk personal i förskola och skola samt gymnasiebehörighet i årskurs 9 och slutförd gymnasieutbildning. Dessa skapar en kedja av förutsättningar som påverkar barnet genom förskole- och skolåren. Här kompletteras dessa med deltagande i fritidshem och utbildad personal i fritidshem.

Flera underlag som kommer från förskoleförvaltningen och grundskoleförvaltningen innefattar endast kommunala förskolor och skolor eftersom de båda förvaltningarna saknar tillgång till många uppgifter från fristående motsvarigheter. Detta ger en begränsad möjlighet att generalisera underlagen till att gälla samtliga barn i Göteborg. För att få en tydligare bild över omfattningen är det högre andel av elever som går i fristående alternativ ju äldre eleverna är. I högstadiet är det knappt en tredjedel av eleverna som går i fristående alternativ och den socioekonomiska statusen bland dessa elever är generellt sett högre än bland elever som går i kommunala skolor. I gymnasieskolan går en majoritet i fristående skolor.

38 Göteborgs Stad. (Kommunfullmäktige 2022, 17 mars).

Kapitlets upplägg

Kapitlet är uppdelat i avsnitt med fokus på barns deltagande och utbildad personal i förskola och fritidshem, samt gymnasiebehörighet och slutförd gymnasieutbildning.

Avsnitten ger beskrivningar över varför respektive område är viktigt för barnens förutsättningar och livsvillkor genom det fortsatta livet.

Beskrivningarna följs av statistik som visar på skillnader i Göteborg och hur skillnaderna har utvecklats över tid.

Därefter lyfts förklaringar till skillnaderna utifrån nuvarande kunskapsläge.

Deltagande i förskola

För barnen innebär deltagande i förskola framför allt att de får möjlighet att träna både motoriska och kognitiva färdigheter samtidigt som språket och det sociala samspelet har möjlighet att utvecklas. Förskolan är särskilt viktig för barn som växer upp i familjer och i miljöer där man inte dagligen kommer i kontakt med svenska språket.[39] Att barnen går på förskolan kan ge föräldrar möjlighet att delta i utbildning och arbetsliv, vilket har effekter såväl på den socioekonomiska positionen som det sociala kapitalet som beskrivs i kapitel 6 *Arbete* och 7 *Inkomst och försörjning* respektive 10 *Tillit och delaktighet*. Barnen behöver vara inskrivna i förskolan för att delta i förskoleverksamheten. Det finns även öppen förskola att tillgå för både inskrivna och oinskrivna barn. Göteborgs Stad har regler för hur man söker förskola samt vad man har rätt till. Vid föräldrars arbetslöshet och föräldraledighet har barnet endast rätt till 15 timmar på förskolan per vecka. Dock med möjlighet till undantag på grund av sociala eller språkliga behov.[40]

Vanligen mäts andelen inskrivna, eller andelen ej inskrivna ett- till femåringar. Nästan alla femåringar är inskrivna i förskolan medan en minoritet av alla ettåringar är det. Därför har fler börjat använda andelen treåringar som är inskrivna i förskolan som mått inom uppföljning. Barnet har då nått en ålder där förskolan börjar bli viktig som en del av barnets utveckling men också en ålder där föräldrarna kan förväntas ha återgått i studier eller arbete efter föräldraledigheten. Det är också vid denna ålder barnen har rätt till ett begränsat antal timmar på förskolan utan avgift.

Skillnader i deltagande i förskola

I Göteborg är cirka 5 procent av alla treåringar i Göteborg inte inskrivna i förskolan. Liknande andel gäller för riket.[41] Jämförbar statistik för barn i Göteborg finns tillgänglig tre år tillbaka i tiden. Det finns ett tydligt samband mellan inskrivningsgrad och socioekonomiska förutsättningar i området där barnen bor (*Figur 10*). Under hösten 2022 var det 2 procent av treåringarna i områden med hög socioekonomisk status som inte var inskrivna i förskolan medan motsvarande var 13 procent i områden med låg socioekonomisk status.

I varje årskull är det få barn som inte är inskrivna i förskolan, även i områden med låg socioekonomisk status där det handlar om ungefär 200 barn. Dock innebär det att det sammanlagt över tid blir många barn som inte har gått i förskola.

Det saknas underlag i Göteborg för att se hur inskrivningsgraden fördelar sig mellan barn med utländsk eller svensk bakgrund, samt mellan barn till föräldrar med olika utbildningsnivå eller beroende på om föräldrarna förvärvsarbetar eller inte. Nationellt sett är inskrivningsgraden bland treåringar som högst bland barn födda i Sverige och sedan lägre om barnen är födda i Norden och ännu lägre om de är

39 SOU 2020:67. *Förskola för alla barn – för bättre språkutveckling i svenska: Betänkande av Utredningen om fler barn i förskolan för bättre språkutveckling i svenska.*

40 Förskolenämnden. (2022). *Göteborgs Stads regler för kommunal förskola och pedagogisk omsorg*. Göteborgs Stad.

41 Skolverket. (2021). *Inskrivna barn i förskolan.*

födda i andra länder. Skillnaderna har minskat över tid. Barn till föräldrar med låg utbildningsnivå eller till föräldrar som inte förvärvsarbetar har också lägre inskrivningsgrad än barn till föräldrar med högre utbildningsnivå eller till föräldrar som förvärvsarbetar.[42] De skillnader som finns på områdesnivå i Göteborg indikerar att mönstret är detsamma som på nationell nivå (*Figur 10*). Det saknas underlag för att undersöka om det finns skillnader i deltagande i förskolan utifrån andra bakgrundsfaktorer såsom flera av diskrimineringsgrunderna.

Utöver att vara inskriven i förskolan finns det en variation i vistelsetid och själva deltagandet i förskolan.

Figur 10. Inskrivna i förskola. Andel treåringar som inte är placerade i förskoleverksamhet. Uppdelat utifrån socioekonomisk status på det primärområde treåringarna bor i. *Avser oktober månad respektive år. **Källa:** SCB och förskoleförvaltningen, bearbetad av stadsledningskontoret.

Hur kan skillnaderna förklaras?

En statlig offentlig utredning presenterar de faktorer som är starkast förknippade med att inte ha sina barn inskrivna i förskolan.[43] I första hand är det barn till föräldrar som inte förvärvsarbetar samt föräldrar som nyligen invandrat till Sverige som inte är inskrivna i förskolan. Statistiken visar dock inte om vårdnadshavarna är hemma med barnen för att de inte har ett arbete eller om de inte arbetar för att de vill vara hemma med barnen. Ytterligare orsaker som presenteras är kopplade till kultur, religion och tradition, såsom uppfattningen om att kvinnor bör vara hemma med sina små barn eller att man vill uppfostra barnet i enlighet med ens egen kultur, livsstil eller traditioner. Även föreställningen att förskolan endast innebär barnpassning tas upp i utredningen. Föräldraledighet, avstånd till förskoleplats, eller långa vistelser utomlands är andra möjliga förklaringar. En annan anledning att avstå från inskrivning i förskola är uppfattningen att barnen inte lär sig svenska i förskolan eftersom personal och andra barn inte pratar svenska.[44]

42 SOU 2020:67. *Förskola för alla barn – för bättre språkutveckling i svenska.*

43 Ibid.

44 Göteborgs Stad. (2021). *Fler barn i förskola: Uppsökande pilotverksamhet i Bergsjön: Slutrapport*.

Personal i förskolan

Bland de villkor eller strukturer som är särskilt viktiga för en likvärdig och jämlik förskola har kvalitetsaspekter som handlar om lärarnas utbildningsnivå och kompetens lyfts fram. Med en högre andel utbildad personal, framför allt legitimerade förskollärare, ökar möjligheten till pedagogiskt utbyte mellan lärarna och barnen och till barnens kognitiva och språkliga utveckling. Det finns även en koppling mellan lärarnas utbildningsnivå och förmågan att ta till sig förskolans uppdrag och funktion i samhället, vilket kan vara viktigt för de enskilda förskolorna eller avdelningars arbete. Kompetensutveckling och fortbildning bland personalen är, utöver grundläggande utbildning, en viktig aspekt för förskolans kvalitet.[45] Detta ses som särskilt viktigt i områden med socioekonomiska utmaningar där föräldrarna generellt sett har lägre utbildningsnivå och sämre möjligheter att stödja barnens utveckling i svenska språket.[46]

Skillnader i fördelningen av förskolepersonal

Vid en jämförelse mellan kommunala förskolor i Göteborg framträdde skillnader i tillgången till legitimerade förskollärare beroende på socioekonomisk status i de förskolor eleverna går i. I förskolor med hög eller mellanhög socioekonomisk status var det år 2022 i genomsnitt 11,9 elever per legitimerad förskollärare (*Tabell 1*). Motsvarande antal i förskolor med låg eller mellanlåg socioekonomisk status var 13 elever per legitimerad förskollärare.

Sett till antalet elever per personal som arbetar med barnen oavsett om de är legitimerade förskollärare, barnskötare eller någonting annat är fördelningen mer jämn och skillnader utifrån socioekonomisk status är marginella (*Tabell 1*).

Rektorernas formella kompetens är viktig när det gäller att leda och styra förskolan.[47] Som pedagogiska ledare spelar rektorerna en avgörande roll för förutsättningarna till undervisning.[48] Statistiken visar att rektorernas kompetens har ökat över lag samt att en högre andel av rektorer på förskolor med låg eller mellanlåg socioekonomisk status har genomgått rektorsutbildning jämfört med rektorer på förskolor med hög eller mellanhög socioekonomisk status (*Tabell 1*). Det går inte att dra några slutsatser om trend över längre tid eftersom underlagen är begränsade till de senaste tre åren.

När det gäller personalstabilitet, det vill säga hur mycket personalen byts ut under ett år på förskolorna, framträder inga skillnader mellan de kommunala förskolorna beroende på deras socioekonomiska status.

45 SOU 2020:67. *Förskola för alla barn – för bättre språkutveckling i svenska.*

46 Vetenskapsrådet. (2015). *En likvärdig förskola för alla barn: Innebörder och indikatorer.*

47 Förskolenämnden. (2021). *Årsrapport 2021.*

48 Skolverket. (2017). *Skolverkets lägesbedömning 2017* (Rapport 455).

Elevers tillgång till utbildad och behörig personal utifrån socioekonomisk status			
	2020	2021	2022
Antal elever per förskollärare			
Hög och mellanhög socioekonomisk status	11,8	11,9	11,9
Låg och mellanlåg socioekonomisk status	13,5	13,1	13,0
Antal elever per personal			
Hög och mellanhög socioekonomisk status	5,3	5,1	4,9
Låg och mellanlåg socioekonomisk status	4,8	4,7	4,6
Andel rektorer som genomgått rektorsutbildning			
Hög och mellanhög socioekonomisk status	39 %	-	48 %
Låg och mellanlåg socioekonomisk status	44 %	-	54 %

Tabell 1. Elever per förskollärare. Personal i relation till elever i kommunal förskoleverksamhet. Uppdelat utifrån förskolornas socioekonomiska status. *Avser oktober månad respektive år. I kategorin personal avses samtlig personal som barnen möter, det vill säga förskollärare, barnskötare och övriga.
Källa: Förskoleförvaltningen.

Det saknas till viss del uppgifter om personal i förskolor som drivs av fristående huvudmän. Det innebär att det inte på motsvarande sätt som bland kommunala förskolor går att bedöma om det finns jämlika förutsättningar i tillgång till legitimerade förskollärare bland barn som går i förskolor med fristående huvudman. Däremot är det generellt sett fler elever per legitimerad förskollärare på fristående förskolor jämfört med kommunala förskolor och sambandet har funnits de senaste sex åren.[49]

Fritidshem

Fritidshemmet ska bidra till elevernas utveckling och lärande men även ge dem en meningsfull fritid och återhämtning. Det är frivilligt att delta i fritidshem och verksamhetsformen ska vara kompletterande till de obligatoriska skolformerna.[50] Fritidshemmen omfattas av delar av läroplanen för grundskolan.[51] Fritidshemmet vänder sig till barn från förskoleklass, grundskola och grundsärskola till och med vårterminen det år eleven fyller 13 år. Göteborgs Stads regler för när man har rätt till fritidshem liknar dem för rätten till placering i förskolan. En elev har rätt till placering i fritidshem om vårdnadshavarna arbetar eller studerar. Det finns även särskilda skäl såsom språkliga eller sociala, till exempel trångboddhet, där eleven har rätt till fritidshem även om föräldrarna inte arbetar, studerar eller är föräldralediga.[52]

Fritidshem av god kvalitet kan vara särskilt gynnsamt för elever med annat modersmål än svenska[53] och deltagandet kan ha en större

49 Skolverket. (2021). *Personal i förskolan.*

50 Skolverket. (2022). *Elever och personal i fritidshem: Läsåret 2021/22.*

51 Skolverket. (2022). *Läroplan grundskolan* (Lgr 22).

52 Grundskoleförvaltningen. (2021). *Göteborgs Stads regler för fritidshem, pedagogisk omsorg och omsorg på obekväm arbetstid.* Göteborgs Stad.

53 SOU 2020:34. *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg: Betänkande av Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg.*

betydelse för elever som har sämre livsvillkor och till exempel är trångbodda eller har sämre möjlighet till andra fritidsaktiviteter.[54]

Utöver att stärka språkinlärningen kan fritidshemmen bidra till att stärka det sociala samspelet och med en högre andel lärare med behörighet i fritidshem finns det bättre möjligheter att koppla behov som framkommer i fritidshemmen till ordinarie undervisning och vice versa. Det kan till exempel handla om att man i fritidshemmen upptäcker att förståelsen för vissa begrepp är låg vilket sedan omhändertas i undervisningen.[55] För att fritidshemmen ska kunna bidra med detta krävs därför dels att eleverna deltar i fritidshemsundervisningen, det vill säga är inskrivna, dels att personalen har förmåga och förutsättningar att stötta eleverna. Därför är det relevant att se hur deltagandet i fritidshemmen ser ut och hur tillgången till legitimerade och behöriga lärare i fritidshem är fördelad.

”Fritidshemmet ska bidra till elevernas utveckling och lärande men även ge dem en meningsfull fritid och återhämtning.”

Skillnader i deltagande och personal i fritidshem

Statistik över inskrivning i fritidshem utifrån socioekonomisk status finns tillgänglig för de tre senaste åren. Dessa år har det funnits ett samband på kommunala skolor mellan socioekonomisk status på elevernas skolor och andelen som är inskrivna i fritidshem. Skolor med låg socioekonomisk status hade lägst andel inskrivna på fritidshem, följt av skolor med mellanlåg, mellanhög och hög socioekonomisk status (*Figur 11*). År 2022 var det knappt hälften av eleverna på skolor med låg socioekonomisk status som var inskrivna på fritidshem. Samma år var motsvarande andel drygt 90 procent på skolor med hög socioekonomisk status. Liknande mönster finns nationellt.[56]

Figur 11. Andel elever i förskoleklass och lågstadiet på kommunala skolor inskrivna på fritidshem. Uppdelat utifrån skolornas socioekonomiska status. Notera att skalan börjar vid 40 procent. *Avser mars månad respektive år. **Källa:** Grundskoleförvaltningen.

54 SOU 2022:61. *Allmänt fritidshem och för elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid: Betänkande av Utredningen om utökad rätt till fritidshem.*

55 Grundskoleförvaltningen. (2021). *Yttrande från Grundskoleförvaltningen över Göteborgs Stads handlingsplan för att inga områden ska vara utsatta 2025.* Göteborgs Stad.

56 SOU 2022:61. *Allmänt fritidshem och för elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid: Betänkande av Utredningen om utökad rätt till fritidshem.*

Det saknas tillförlitlig statistik för att tydligt kunna undersöka sambandet mellan skolors socioekonomiska status och andelen legitimerade lärare med behörighet i fritidshem. Det går inte att följa i vilken verksamhet legitimerade lärare med behörighet i fritidshem tillbringar sin arbetstid på ett tillförlitligt sätt. De arbetar ibland inom flera verksamheter och därför går det inte heller att undersöka till exempel hur många elever det finns per legitimerad lärare med behörighet i fritidshem. Utöver denna personalkategori bemannas fritidshemmen av fritidsledare och lärare med behörighet i andra ämnen men även av elevassistenter och andra personalkategorier. På fritidshemmen inom de kommunala skolorna finns det indikationer på att tillgången till legitimerade lärare med behörighet i fritidshem är lägre i skolor med låg socioekonomisk status jämfört med andra skolor.[57]

Nationellt sett har andelen personal i fritidshem med pedagogisk högskoleexamen minskat över tid och kategorin med övrig utbildning har ökat. Utifrån behörigheten, det vill säga att ha legitimation med behörighet i ämnet, har andelen behöriga ökat de två senaste åren men antalet lärare totalt sett har minskat.[58] Enligt Skolverket spås det nationellt sett på längre sikt vara ett underskott av lärare i fritidshem.[59]

”År 2022 var det knappt hälften av eleverna på skolor med låg socioekonomisk status som var inskrivna på fritidshem. Samma år var motsvarande andel drygt 90 procent på skolor med hög socioekonomisk status.”

Hur kan skillnaderna förklaras?

I områden med låg socioekonomisk status är en högre andel föräldrar inte i sysselsättning[60] vilket kan förklara en del av skillnaderna.[61] Det finns rutiner för hur ansökningar till fritidshem av särskilda skäl ska göras och dessa har nyligen reviderats för att förenkla både för rektorer och vårdnadshavare att ansöka. Nivån på ersättningen i förhållande till de kostnader det medför med utökad inskrivning i fritidshem av särskilda skäl, tillsammans med att det saknas legitimerade lärare med behörighet i fritidshem, kan vara ett hinder för rektorer att använda möjligheten till utökad inskrivning. För vårdnadshavare kan avgifterna för deltagande i fritidshem utgöra ett ekonomiskt hinder för inskrivning.[62]

Resultat i skolan

Betyg från grundskolan avgör möjligheterna till gymnasiestudier och kunskaperna från grundskolan utgör resurser för genomförande av gymnasieutbildningen. Behörighet till yrkesprogram i gymnasiet används därför som en nyckelindikator i uppföljning bland myndigheter och förvaltningar med anknytning till utbildningskedjan men även av myndigheter med anknytning till arbete med sociala frågor. För att uppnå behörighet krävs i sin tur att eleverna blir godkända i kunskapsmålen för ett flertal ämnen.

57 Grundskoleförvaltningen. (2022). *Tjänsteutlåtande Plan för meningsfull fritid 2021–2022.* Göteborgs Stad.

58 Skolverket. (2022). *Elever och personal i fritidshem, 2021.*

59 Skolverket. (2021). *Lärarprognos 2021.*

60 SCB. (2020). Statistikdatabas. MONA.

61 SOU 2020:34. *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg: Betänkande av Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg.*

62 Grundskoleförvaltningen. (2022). *Tjänsteutlåtande Plan för meningsfull fritid 2021–2022.*

I detta avsnitt beskrivs skillnader i skolresultat mellan grupper av elever. I avsnittet beskrivs också hur utvecklingen har sett ut över tid. Detta följs av förklaringar till de skillnader och den utveckling som framträder. Skillnader och utveckling uppdelat på kön för de kommunala skolorna finns beskriven i grundskolenämndens kvalitetsrapport 2020/2021[63] och är inte i fokus i kommande avsnitt.

Samband skolresultat och socioekonomi på områdesnivå

Läsåret 2021/2022 hade 83 procent av eleverna som gick ut årskurs 9 i Göteborg behörighet till yrkesprogram i gymnasiet. En högre andel flickor än pojkar och en högre andel av eleverna på fristående skolor än på kommunala skolor var behöriga till yrkesprogram i gymnasiet. Behörigheten till gymnasiet var också lägre bland elever som var utrikes födda eller hade utländsk bakgrund.[64]

Bland elever från områden med låg socioekonomisk status som gick i kommunala skolor var det en lägre andel som hade uppnått kunskapsmålen i alla ämnen år 2021, än bland elever från andra områden (*Figur 12*). Hur stora skillnaderna var avseende de olika områdena varierade beroende på årskurs. I årskurs 6 och 9 var det ungefär dubbelt så stor andel som klarade kunskapsmålen bland elever från områden med hög socioekonomisk status jämfört med elever från områden med låg socioekonomisk status. Sambandet var i samtliga årskurser trappstegslikt där högre andelar av elever klarade kunskapsmålen ju högre socioekonomisk status på områdena där eleverna bodde. I förskoleklass finns inte kunskapsmål på samma sätt som i övriga årskurser men det görs en bedömning av hur eleverna intresserar sig för olika ämnesområden. Redan i förskoleklass fanns dock samma trappstegsliknande samband.

Figur 12. Andel elever per årskurs i kommunala skolor som uppnått kunskapsmålen år 2021. Uppdelat utifrån socioekonomisk status på det primärområde eleverna bor i. *I förskoleklass bedöms eleverna inte i förhållande till kunskapsmålen utan ett bedömningsstöd utifrån om de visar intresse inom ett antal områden används. Att uppnå kunskapsmålen innebär att bli godkänd i de ämnen eleven läser innevarande läsår. **Källa:** Grundskoleförvaltningen.

”Sambandet var i samtliga årskurser trappstegslikt där högre andelar av elever klarade kunskapsmålen ju högre socioekonomisk status på områdena där eleverna bodde.”

63 Grundskoleförvaltningen. (2021). *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet.* Göteborgs Stad.

64 Skolverket. (2022). Statistikdatabas. *Grundskolan. Betyg åk 9.*

Sett till samtliga elever i Göteborg oavsett om de går i kommunal eller fristående skola finns det ett snarlikt samband som sågs för kunskapsmålen ovan. Över tid, åtminstone mellan åren 2013 och 2021 har andelen behöriga till gymnasiet varit högre ju högre områdets socioekonomisk status (*Figur 13*). Skillnadernas storlek har varierat något över tid och det är svårt att se en tydlig trend, men det går att konstatera att det under samtliga år är stora skillnader i andelen behöriga till gymnasiet om man jämför elever från områden med låg socioekonomisk status med elever från områden med hög socioekonomisk status.

Figur 13. Andel elever i årskurs 9 med behörighet till yrkesprogram i gymnasiet. Uppdelat utifrån socioekonomisk status på det primärområde eleverna bor i. Notera att skalan börjar på 50 procent. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

I underlagen ovan görs jämförelserna mellan grupper utifrån skillnader i om eleverna uppnått kunskapsmålen respektive nått behörighet till gymnasiet. Det har skett förbättringar inom de kommunala grundskolorna som inte syns i dessa jämförelser. I årskurs 6 var det 2022 fler elever som endast saknade godkänt i ett ämne jämfört med de senaste åren. Det är också färre elever som saknar godkänt i flera ämnen.[65] Eftersom sannolikheten att nå behörighet till gymnasiet ökar ju fler ämnen eleverna har godkänt i när de går i årskurs 6, finns det en positiv utveckling som inte syns i underlagen men som på sikt kan göra att skillnaderna mellan olika grupper av elever i att nå behörighet till gymnasiet minskar.

Samband skolresultat och socioekonomi utifrån bakgrund på individnivå

Sambanden som har beskrivits, mellan vilka områden eleverna bodde i och ifall de uppnått kunskapsmålen respektive behörighet till gymnasiet fanns på områdesnivå, men det finns också liknande samband på individnivå. Med områdesnivå menas i detta fall att elever tillskrivs socioekonomisk status utifrån det genomsnitt som gäller för det område där de bor. Det är alltså inte elevernas individuella socioekonomiska status som beaktas i analyserna. Den här typen av sambandsanalyser brukar inom forskning anses ha lägre evidens, det vill säga att det inte går att dra lika starka slutsatser som när sambandsanalyserna har gjorts på individnivå. Detta avsnitt utgår från individuella faktorer och inte

65 Grundskoleförvaltningen. (2021). *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021: En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet.*

områdets genomsnitt. De samband som presenteras gäller behörighet till yrkesprogram i gymnasiet i förhållande till socioekonomi som här definieras efter elevernas föräldrars utbildningsnivå men även elevernas eller deras föräldrars migrationsbakgrund.

Generellt sett i Göteborg var behörigheten till yrkesprogram i gymnasiet högre bland elever som hade föräldrar med eftergymnasial utbildning jämfört med elever som hade föräldrar med lägre utbildningsnivåer. Inrikes födda hade i högre utsträckning behörighet till gymnasiet jämfört med utrikes födda. Detta gäller särskilt om minst en av föräldrarna också är inrikes född. Nationellt ser sambanden ut på liknande sätt.[66] Kombineras uppgifter om föräldrars utbildningsnivå och elevens bakgrund finns det stora skillnader mellan olika grupper av elever i Göteborg (*Figur 14*). Skolverket bekräftar i sin rapport om betyg i grundskolan att det finns stora skillnader i behörighet till gymnasiet nationellt sett när uppgifter om elevernas bakgrund och deras föräldrars utbildningsnivå kombineras.[67]

”Skolverket bekräftar i sin rapport om betyg i grundskolan att det finns stora skillnader i behörighet till gymnasiet nationellt sett då uppgifter om elevernas bakgrund och deras föräldrars utbildningsnivå kombineras.”

Figur 14. Andel behöriga till yrkesprogram i gymnasiet. Uppdelat utifrån bakgrund och elevens föräldrars högsta utbildningsnivå. *Rullande medelvärde för de fem senaste åren. Notera att skalan börjar på 30 procent.
Källa: SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Statistik över eleverna i Göteborg visar att skillnaderna inte har minskat utan snarare ökat mellan vissa grupper (*Figur 14*). Sambanden är beräknade utifrån rullande medelvärde de fem senaste åren. Rullande medelvärde innebär att ett genomsnitt har beräknats för det aktuella året och ett antal föregående år. Det ger mer robusta samband men förändringarna över tid kan bli något förskjutna i tid. Trenden från början av 2000-talet fram till nu är att en mindre andel når behörighet inom samtliga kategorier. Skillnaden i andelen behöriga mellan

66 Skolverket. (2022). *Slutbetyg i grundskolan. Våren 2022.*

67 Ibid, s. 22.

gruppen av elever som är inrikes födda med minst en förälder född i Sverige och som har föräldrar med eftergymnasial utbildningsnivå och alla övriga grupper har ökat över tid. Särskilt stora minskningar i behörighet har skett bland elever som är födda utomlands och elever med föräldrar som har förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå. Jämförs grupperna med lägst och högst andel behöriga var behörigheten bland utrikes födda elever med föräldrar som högst hade förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå drygt 55 procent år 2005. Bland inrikes födda elever med minst en inrikes född förälder med eftergymnasial utbildningsnivå låg andelen på drygt 95 procent år 2005. År 2021 var motsvarande andelar drygt 40 procent respektive drygt 95 procent. Behörigheten i den förstnämnda kategorin har dock de senaste åren börjat stiga.

Hur kan skillnaderna förklaras?

I föregående avsnitt har samband mellan behörighet till gymnasiet och socioekonomi respektive bakgrund beskrivits. I kommande avsnitt presenteras förklaringar till skillnaderna och utvecklingen över tid.

I långtidsutredningen från 2019 beskrivs jämlikhet och utfall i den svenska skolan.[68] I utredningen beskrivs flera olika faktorer som kan ha haft betydelse för utvecklingen över tid i ett nationellt perspektiv. Främst lyfts familjebakgrund, segregation, elevsortering och skolans kvalitet.

Familjebakgrund

Familjebakgrundens betydelse har ökat över tid, framför allt för elever födda utomlands. Det som inkluderas i familjebakgrunden utöver var man kommer ifrån är föräldrarnas utbildningsnivå och inkomst. Betydelsen av dessa faktorer har ökat eftersom sammansättningen av gruppen har förändrats över tid. Under senare år har fler av eleverna som ingår i kategorin kommit till Sverige i högre ålder samt med andra familjeförutsättningar. Generellt sett har till exempel elever som kommit efter skolstart sämre förutsättningar och därmed sämre skolresultat än elever som invandrat före skolstart.[69] Skolverket lyfter särskilt elever som invandrat från årskurs 6 eller senare som en grupp med särskilt låg andel behöriga till gymnasiet.[70] De lyfter också att ju tidigare en elev har invandrat till Sverige, i desto högre utsträckning ligger skolresultatet i linje med det för elever födda i Sverige med utländsk bakgrund.

Familjebakgrundens betydelse över tid har också förändrats i och med att det blir en mer selekterad grupp som utgör en viss kategori. Exempelvis var gruppen elever med föräldrar som har högst grundskoleutbildning större för 20 år sedan. I dag är det en mer begränsad grupp som utgör den kategorin eftersom den generella utbildningsnivån idag är högre.[71]

Dessa förändringar i vem som ingår i de olika kategorierna gör det svårt att dra slutsatser om utvecklingen av behörigheten till gymnasiet över tid för utrikes födda elever och elever vars föräldrar har högst

68 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

69 Ibid.

70 Skolverket. (2022). *Slutbetyg i grundskolan. Våren 2022.*

71 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

grundskoleutbildning. Det blir svårt att avgöra om förändringar i gruppen eller förändringar i skolverksamheten orsakat förändring eller stabilitet över tid. För att kunna göra jämförbara analyser redovisar myndigheter därför även statistik över utvecklingen av skolresultat där kategorin utrikes födda exkluderats.

Skolsegregation och boendesegregation

Skolsegregation har att göra med boendesegregation, var skolor är placerade och vad som styr hur elever sorteras till respektive skola, till exempel skolval. De enskilda skolornas rådighet över segregationen är därmed begränsad. Boendesegregationen beskrivs i kapitel 3 *Jämlikhetsanalys* och kapitel 8 *Boende*. Skolsegregationen har ökat över tid sedan slutet av 1980-talet mätt i årskurs 9, men även i låg- och mellanstadiet där man börjat mäta först under 2000-talet. Det innebär att elever med liknande familjebakgrund och socioekonomiska förutsättningar i högre grad går på samma skolor. Elevsorteringen är högre i låg- och mellanstadieskolorna och det beror på att de till större del påverkas av boendesegregationen eftersom elever i dessa stadier i högre grad går i skolor nära bostaden jämfört med elever i högstadiet. I förhållande till tidiga insatser med bäring på skolan kan det därför vara särskilt viktigt att ta hänsyn till segregation i låg- och mellanstadiet. Under 2000-talet utgör skolsegregationen en elevsortering främst mellan barn i familjer med olika inkomst. Elevsortering baserat på svensk eller utländsk bakgrund har i stället minskat. Det innebär att skillnaderna mellan skolorna i andelen med utländsk eller svensk bakgrund inte ökar men att skillnaderna i elevernas familjers inkomster ökar.[72]

Utöver boendesegregation har skolvalssystemet påverkat den ökade elevsorteringen. Sedan 1980-talet förklarar skolvalssystemet ungefär 25–30 procent av förändringarna i elevsortering medan ökad boendesegregation förklarar resterande förändring.[73] Bland föräldrar till barn i områden med låg socioekonomisk status var det ungefär en fjärdedel som inte gjorde ett aktivt skolval inför skolstarten hösten 2021. Bland föräldrar till barn i områden med hög socioekonomisk status gjorde nästan samtliga ett aktivt skolval.[74]

Bland eleverna i Göteborg finns det samband mellan elevernas individuella socioekonomiska status och om eleverna går i kommunala eller fristående skolor. Bland elever som bor i områden med låg socioekonomisk status är det även många som på individuell nivå har sämre socioekonomiska förutsättningar och tvärtom bland elever som bor i områden med hög socioekonomisk status. Grundskoleförvaltningen använder ett socioekonomiskt index som beskrivs i kapitel 3 *Jämlikhetsanalys*. Där innebär ju högre index desto lägre socioekonomisk status och vice versa. Bland elever som går i kommunala skolor är indexet högre än bland elever som går i fristående skolor (*Figur 15*). Sambandet finns i alla typer av områden förutom i områden där den socioekonomiska statusen är hög. I klarspråk innebär det att högre andelar av elever med goda förutsättningar att uppnå behörighet till gymnasiet finns i fristående skolor jämfört med kommunala skolor.

”Högre andelar av elever med goda förutsättningar att uppnå behörighet till gymnasiet finns i fristående skolor jämfört med kommunala skolor. Eftersom det redan finns fler elever med sämre förutsättningar att uppnå behörighet till gymnasiet bland elever i områden med låg socioekonomisk status blir det en koncentration av elever med sämre förutsättningar i de kommunala skolorna i dessa områden.”

72 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

73 Ibid.

74 Göteborgs Stad. (2022, 17 mars). *Deluppföljning av Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026. Samlingsärende inom uppföljning mars 2022.*

Eftersom det redan finns fler elever med sämre förutsättningar att uppnå behörighet till gymnasiet bland elever i områden med låg socioekonomisk status blir det en koncentration av elever med sämre förutsättningar i de kommunala skolorna i dessa områden.

Figur 15. Skolsegregation. Genomsnittligt socioekonomiskt index för elever per kommunal eller fristående skola år 2022. Uppdelat utifrån socioekonomisk status på det primärområde eleverna bor i. *Högre index innebär lägre socioekonomisk status och vice versa. Till exempel är det genomsnittliga socioekonomiska indexet för elever som bor i ett område med låg socioekonomisk status knappt 180 bland dem som går i kommunal skola jämfört med drygt 120 bland dem som går i fristående skola. **Källa:** Grundskoleförvaltningen.

Skolans kvalitet

Det finns ingen tydlig definition av vad som ingår i skolans kvalitet men det kan sägas vara det förädlingsvärde eller det skolan tillför elevens lärande. Kvalitet utgörs bland annat av den pedagogiska kvaliteten, studiemiljön, förväntningar på elever, samarbete med hemmet och skolutveckling. Ofta mäts kvalitet genom lärartäthet och lärarkompetens. Dessa faktorer påverkas till viss del av resurser men också av exempelvis arbetsmiljö.[75] Enligt skollagen ska kommunerna fördela resurser efter förutsättningar och behov.[76] Fördelningen av resurser som kan höja kvalitet kan handla om att skolor som består av elever med större behov får mer resurser men det kan också handla om att resurserna inom skolor riktas mot de elever som har störst behov. I Göteborg fördelas resurser till skolorna enligt en resursfördelningsmodell där en viss del av resurserna beror på elevernas förutsättningar utifrån bland annat socioekonomi och deras egen och föräldrarnas migrationsbakgrund.[77] Vilka effekter skolornas skillnad i kvalitet får på skolresultat beror inte bara på kvalitetsskillnadernas storlek utan framför allt på om det är de elever som har störst behov av hög kvalitet som också får ta del av den.[78]

I deluppföljningen av *Göteborgs Stads program för en jämlik stad*[79] användes lärartäthet som ett mått på kvalitet. Där presenterades att det på kommunala skolor i Göteborg var färre elever per behörig lärare

75 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

76 SFS 2010:800. *Skollag.*

77 Grundskoleförvaltningen. (2022). *Resursfördelning grundskola.* Göteborgs Stad.

78 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

79 Göteborgs Stad. (2022, 17 mars). *Deluppföljning av Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026. Samlingsärende inom uppföljning mars 2022.*

i skolor med låg socioekonomisk status, jämfört med andra skolor. Det var år 2020 i genomsnitt 13,4 elever per legitimerad lärare på skolor med låg socioekonomisk status och 17,3 elever per lärare på skolor med hög socioekonomisk status.[80] Nationellt är lärartätheten högre i skolor med svaga förutsättningar jämfört med skolor med goda förutsättningar och detta kompensatoriska inslag har ökat över tid. Lärarkompetensen fördelas däremot tvärtom så att högst kompetens finns på skolor med de elever som har bäst förutsättningar.[81]

En del av arbetet med skolans kvalitet har grundskoleförvaltningen begränsad rådighet över eftersom ungefär en tredjedel av Göteborgseleverna i högstadiet går i fristående skolor. I Göteborg är det över lag bättre skolresultat i fristående skolor[82] men det sker som konstaterats ovan också en sortering av elever med bättre förutsättningar till fristående skolor jämfört med förutsättningar för elever i kommunala skolor.

Sent stöd

En av slutsatserna i långtidsutredningen om jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan är att det krävs ett förebyggande och utjämnande arbete redan innan eleverna når skolan.[83] Det innebär exempelvis att deltagande och kvalitet i förskolan har betydelse för möjligheterna att öka jämlikheten i skolresultat. Precis som i jämlikhetsarbetet i stort främjas en positiv utveckling inom skolan av tidiga insatser. Tidiga insatser innebär både insatser i tidig ålder och insatser direkt när en elevs behov av extra stöd upptäcks. Nationellt sett är särskilt stöd vanligare i årskurs 9 än i låg- och mellanstadiet även om stödet ges till elever med svaga förutsättningar.[84] Grundskoleförvaltningen i Göteborg har genom elevenkäterna sett att skolor som i högre grad har socioekonomiska utmaningar i lågstadiet arbetar mer kompensatoriskt än andra skolor.[85]

Det finns andra grupper än enbart utifrån socioekonomiska förutsättningar som har behov av tidigt stöd. Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är överrepresenterade bland barn med omfattande skolfrånvaro och särskilt stöd under skolåren sätts in för sent för personer med funktionsnedsättning.[86] Det kan därför påverka förutsättningarna för elever med funktionsnedsättningar att till exempel uppnå behörighet till gymnasiet.

---

80 Göteborgs Stad. (2022, 17 mars). *Deluppföljning av Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026. Samlingsärende inom uppföljning mars 2022.*

81 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

82 Skolverket (2022). Statistikdatabasen. *Grundskolan. Betyg åk 9.*

83 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

84 Ibid.

85 Grundskoleförvaltningen. (2021). *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021. En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet.*

86 Skolverket. (2022). *Särskilt stöd i grundskolan – läsåret 2021/2022.*

Genomströmning i gymnasieskolan

Gymnasieskolan har precis som grundskolan ett uppdrag som handlar om att skapa förutsättningar för att eleverna ska ta till sig kunskap men också utveckla förmågan att göra det. Till skillnad från grundskolan innebär uppdraget i högre utsträckning en förberedelse inför arbetslivet eller studier på högskola. I läroplanen för gymnasieskolan betonas vikten av jämställdhet och att hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Det innebär att likvärdighet inte ska tolkas som att alla ska ha samma undervisning utan snarare att den behöver se olika ut för att ge individerna liknande förutsättningar att lyckas med utbildningen.[87]

Grovt indelat finns det olika gymnasieprogram som ryms inom kategorierna introduktionsprogram och nationella program, som består av yrkesprogram och högskoleförberedande program. Introduktionsprogram är till för att göra elever behöriga till ett av de nationella programmen eller förbereda eleverna för arbete. Många elever går därför över från ett introduktionsprogram till ett nationellt program. Yrkesprogrammen förbereder eleverna för arbeten som kräver särskild yrkeskunskap men ger också idag grundläggande behörighet till högskolan. De högskoleförberedande programmen syftar till att förbereda eleverna för vidare studier på högskolan.

I kapitel 6 *Arbete* presenteras hur deltagande i arbetslivet och utbildningsnivåer skiljer sig åt mellan olika grupper. Skolresultat i gymnasieskolan är en förutsättning för arbetslivet eller för att studera på högskola eller universitet. Det finns begränsningar i möjligheten att se hur förutsättningarna i gymnasieskolan ser ut för olika grupper. Jämfört med grundskolan finns det för gymnasieskolan ett mer begränsat underlag för jämförelser mellan grupper avseende skolresultat. Det saknas också till mycket stor del underlag för att jämföra förutsättningar och likvärdighet inom gymnasieskolan kopplat till elevgruppers olika förutsättningar. Det kan till exempel handla om att kunna undersöka hur kvaliteten i skolan ser ut i förhållande till elevgruppernas behov utifrån deras socioekonomiska förutsättningar. Det finns däremot underlag för jämförelse mellan de juridiska könen som utbildningsnämnden använder i sin kvalitetsrapport.[88] En anledning till de begränsade underlagen för gymnasieskolan är att det finns en mängd olika program och kurser som dessutom har förändrats över tid.[89] En majoritet av eleverna på gymnasieskolan går också i fristående alternativ[90] vilket begränsar tillgången till underlag om alla elever.

I detta avsnitt beskrivs först vad det finns för samband mellan olika grupper och skolresultat i gymnasieskolan och hur det ser ut över tid. Därefter följer ett resonemang om hur skillnaderna kan förklaras inom

87 Skolverket. (2011). *Läroplan gymnasieskolan* (Gy11).

88 Utbildningsnämnden. (2021). *Kvalitetsrapport 2021*. Göteborgs Stad.

89 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

90 Utbildningsnämnden. (2021). *Kvalitetsrapport 2021*. Göteborgs Stad.

några områden där det finns underlag för att titta på förutsättningar med koppling till gymnasieskolan. De flesta underlag finns endast tillgängliga på nationell nivå vad gäller skolresultat och förutsättningar.

Hur har det sett ut med genomströmningen över tid och för olika grupper?

Ett mått för skolresultat i gymnasieskolan är genomströmning som vanligen innebär att ha slutfört gymnasieskolan på tre eller fyra år. Bland gymnasieelever som bor i Göteborg är genomströmningen högre bland flickor än bland pojkar, högre på högskoleförberedande program än på yrkesprogram och detta oavsett om man utgår från genomströmning på tre eller fyra år och om elever på introduktionsprogram inkluderas eller ej.[91] Det finns en uppåtgående trend över tid där en högre andel elever slutför gymnasieskolan på tre eller fyra år (*Figur 16*). Bland gymnasieelever bosatta i Göteborg finns det tydliga samband mellan socioekonomiska förutsättningar respektive egen eller föräldrars migrationsbakgrund och genomströmning i gymnasiet. Sambanden är beräknade utifrån rullande medelvärde de fem senaste åren och elever som går på introduktionsprogram ingår inte. Många utrikes födda går på introduktionsprogram innan de hoppar över till de nationella programmen och då kan det bli svårt att hinna slutföra gymnasieskolan på tre eller fyra år. För att göra kategorierna i tidsserien jämförbara innehåller tidsserien endast elever på de nationella programmen. De grupper som har högst andel som slutför gymnasiet är alla grupper där föräldrarna har eftergymnasial utbildning. Generellt sett är andelen också högre om eleverna är inrikes födda och särskilt om minst en av föräldrarna också är det. Det finns dock ett tydligt undantag som gäller inrikes födda elever med minst en inrikes född förälder och där föräldrarna som högst har förgymnasial utbildning. Inom den gruppen har andelen som slutfört gymnasiet varit ungefär mellan 65 och 75 procent över de år som tidsserien sträcker sig Det kan jämföras med 90 procent i gruppen med högst genomströmning som är inrikes födda elever med föräldrar som har eftergymnasial utbildning.

På nationell nivå finns det ett tydligt samband utifrån socioekonomiska förutsättningar. Genomströmningen har varit lägst bland elever med föräldrar som högst har förgymnasial utbildning, näst lägst bland elever med föräldrar som högst har gymnasial utbildning och högst bland elever med föräldrar som har eftergymnasial utbildning. Skillnaderna har varit ungefär lika stora sedan åtminstone 2015 då det blev möjligt att undersöka detta samband. Under samma tidsperiod finns det tydliga skillnader beroende på elevernas födelseländer. Genomströmningen har varit högst bland elever födda i Sverige följt av elever födda i övriga Norden, födda i övriga Europa och slutligen övriga världen. Alla dessa samband gällde även efter att hänsyn tagits till att det finns en korrelation mellan föräldrars utbildningsnivå och födelseland.[92]

”De grupper som har högst andel som slutför gymnasiet är alla grupper där föräldrarna har eftergymnasial utbildning.”

91 Skolverket (2022). Statistikdatabasen. *Grundskolan. Betyg åk 9.*

92 Folkhälsomyndigheten. (2022). *Gymnasieexamen.*

Figur 16. Genomströmning på tre eller fyra år i gymnasiet utifrån det år eleverna påbörjade gymnasiestudier på ett nationellt program. Uppdelat utifrån bakgrund och elevens föräldrars högsta utbildningsnivå. *Rullande medelvärde för de fem senaste åren. År 2019 avser genomströmning på tre år eftersom det inte har gått fyra år sedan datauttaget. Elever som börjat på ett International Bachelor-program efter 2015 har exkluderats för att vara jämförbar mot Skolverkets statistik där de ingår t.o.m. 2015. Notera att skalan börjar på 60 procent.
Källa: SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Hur kan skillnaderna förklaras?

I långtidsutredningen beskrivs att det finns en tydlig koppling mellan grundskoleresultat och genomströmning, där genomströmningen är lägre bland eleverna med svaga resultat i grundskolan jämfört med elever med starkare resultat i grundskolan. Föräldrars utbildningsnivå, respektive elevers kön och bakgrund, och elevers skolresultat i grundskolan har stor betydelse för genomströmning. Familjebakgrundens betydelse för genomströmning har ökat över tid och precis som för resultat i grundskolan gäller detta elever födda utomlands. Delas denna grupp upp i dem som invandrat före respektive efter skolstart är det i princip enbart i den senare gruppen där familjebakgrundens betydelse har ökat över tid.[93]

Det finns en selektion till olika programtyper och gymnasieskolor där det till exempel är en högre andel elever födda i Sverige och elever från studievana hem på de högskoleförberedande programmen jämfört med på de yrkesförberedande programmen. På respektive programtyp klarar sig sedan eleverna som är födda i Sverige och från studievana hem bättre och det är en högre andel genomströmning för dessa grupper. Det finns också en ökad elevsortering till olika

93 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

gymnasieskolor.[94] Skillnaderna i gymnasiet kan därför bero på att det redan i grundskolan fanns skillnader. Kopplingen mellan resultaten i grundskolan och senare i gymnasiet kan påverkas av studiemiljöer eller liknande som hänger ihop med vilket program och vilken gymnasieskola eleverna går på.

Även om det mesta av variationen i genomströmning förklaras av familjebakgrunden beskriver långtidsutredningen att gymnasieskolans del i förklaringen av skillnaderna har ökat över tid. Det beskrivs dock att det beror på den ökade elevsorteringen och inte på skillnader i kvalitet eller betygsättning på gymnasieskolorna.[95]

94 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

95 Ibid.

6

Arbete

Fallbeskrivning: Arbete

I Göteborg finns fyra kompetenscentrum som vänder sig till invånare som har försörjningsstöd, är arbetslösa och inskrivna på Arbetsförmedlingen. Syftet med verksamheten är att hjälpa personer att hitta sin väg ut i arbetslivet.

En arbetsmodell som används i verksamheten heter *Fler föräldrar i arbete* (FFIA). Modellen har tagits fram eftersom föräldrars arbetslivs- och ekonomiska situation påverkar inte bara barnens förutsättning här och nu utan även senare i livet. Målgruppen är således föräldrar, kvinnor och män med olika bakgrunder, som uppbär försörjningsstöd och befinner sig i en utsatt situation. Drygt 70 föräldrar, med sammanlagt 187 barn, omfattades av FFIA-arbetet under 2022. En föräldragrupp som verksamheten möter, som i många fall har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden, är utrikes födda kvinnor med kort utbildning. De som arbetar med fler föräldrar i arbete berättar att det ofta finns en komplexitet med flera olika faktorer som gör att man har svårt att få ihop livet med ett arbete. Det behövs därför en kombination av olika kompetenser och stöd för att hantera komplexiteten som de beskriver.

Bland gruppen är det vanligt med psykisk och fysisk ohälsa vilket påverkar såväl arbetsförmågan som möjligheten att delta i insatser. Många av kvinnorna har även upplevt trauma och kämpar med till exempel posttraumatiskt stressyndrom (PTSD). Det är vanligt med låga inkomster och ekonomisk stress. Ovanpå det bor flera i andra hand och har ett boendekontrakt som löper ut inom ett par månader. Möjligheten att hitta ny bostad är liten och det finns en stress över svårigheten att lösa situationen. Den ekonomiska situationen leder också ofta till trångboddhet. Ensamstående kvinnor med många barn har särskilt svårt att hinna lämna och hämta på förskolan och att kunna vabba vid behov. Exempelvis behöver en ensamstående mamma hämta sina två barn klockan 13.30 varje dag då barnen inte kan vara på fritids på grund av att de har särskilda behov, och där det inte heller fungerar så bra i skolan.

Samtidigt uppger många av kvinnorna att barnen är en stor motivationskälla för dem att komma ut i arbete. Fler vill också utbilda sig för att bli förebilder för sina barn och vara en del av samhället. Och barnen blir ofta stolta när deras föräldrar läser vidare. De som arbetar med *Fler föräldrar i arbete* upplever att många som de möter blir motiverade tidigt i kontakten med dem. Detta tror de beror på att kvinnorna känner sig sedda, och att det kanske är första gången man upplever att någon faktiskt lyssnar på vad man behöver.

Arbete

Arbete, sysselsättning och rättvisa arbetsförhållanden utgör betydande delar av människors livsvillkor. Avsaknad av arbete, men även dåliga arbetsförhållanden och brister i arbetsmiljön är faktorer som bidrar till ojämlikhet i hälsa.

Förvärvsarbete är för de flesta människor den viktigaste källan till försörjning, där en direkt konsekvens av arbetslöshet är knappa ekonomiska resurser. Arbete har också stor betydelse för våra möjligheter till delaktighet och inflytande i samhället och att utveckla relationer till andra människor. Därför är arbetet en viktig bas för människors identitet och sociala liv, vilket också har effekter på vår hälsa. Arbetslösa har generellt sämre hälsa, framför allt psykisk hälsa, jämfört med de som har ett arbete.[96]

Arbetslöshet är inget permanent tillstånd, men för en stor grupp varar arbetslösheten en längre tid. Långtidsarbetslöshet leder till att de negativa effekterna, såsom den ekonomiska utsattheten, ökar med tiden och leder till än sämre hälsa.[97] När det kommer till barn som har växt upp med långtidsarbetslösa föräldrar visar forskning att dessa barn i större utsträckning än andra personer själva riskerar arbetslöshet och olika hälsorelaterade problem som unga vuxna och som vuxna.

Göteborg har haft en positiv arbetsmarknadsutveckling de senaste femton åren.[98] Sysselsättningen ökar och arbetslösheten går ner, såväl i landet som i Göteborg. Men förutsättningarna att finna ett arbete eller sysselsättning ser väldigt olika ut bland stadens invånare och skillnaderna kvarstår över tid.[99] Det är främst utvecklingen för vissa grupper som har varit arbetslösa en längre tid som inte följer samma positiva trend. Unga utan slutbetyg från grundskola och gymnasium, utrikes födda, personer över 55 år och personer med funktionsnedsättningar är grupper som i högre grad är långvarigt arbetslösa.[100] Inom vissa av dessa grupper går trenden snarare åt motsatt håll jämfört med arbetsmarknadsutvecklingen i stort. Kapitlet lyfter därför mer ingående fram vad forskningen kan se för strukturella orsaker till att dessa grupper över tid sticker ut som stående långt från arbetsmarknaden.

De indikatorer som bäst fångar utvecklingen av olika gruppers risk för marginalisering på arbetsmarknaden är utbildningsnivå, långtidsarbetslöshet och unga som varken arbetar eller studerar (uvas).[101] Utbildning är en av de viktigaste faktorerna som bidrar till etablering på arbetsmarknaden och utveckling under arbetslivet. Samtidigt finns det grupper som tycks ha sämre utdelning på utbildning gällande

96 Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

97 Janlert, U. (2016) *Arbete, arbetslöshet och jämlik hälsa – en kunskapsöversikt* (Underlagsrapport nr 2 till kommissionen för jämlik hälsa SOU 2015:02).

98 Business Region Göteborg. (2022). *Sysselsättning i fokus.*

99 Göteborgs Stad. (2014). *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014*; (2017). *Jämlikhetsrapporten 2017: Skillnader i livsvillkor i Göteborg.*

100 Arbetsförmedlingen. (2022). *Verksamhetsstatistik*, bearbetad av stadsledningskontoret Göteborgs Stad; SCB (2022). *Arbetskraftsundersökningar* (AKU).

101 Folkhälsomyndigheten. (2020). *På väg mot en god och jämlik hälsa. Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet* (Artikelnummer: 20121).

Kapitlets upplägg

Kapitlet är uppdelat i tre avsnitt som följer de tre huvudindikatorerna. Avsnitten är disponerade på samma sätt och inleds med en kort beskrivning av utbildningsnivå, arbetslöshet med fokus på långtidsarbetslöshet respektive uvas.

Därefter presenteras statistik som visar på skillnader mellan olika grupper i Göteborg när det kommer till utbildningsnivå, långtidsarbetslöshet och uvas samt skillnader som kan ses mellan olika geografiska områden i Göteborg.

Avslutningsvis lyfts, för respektive avsnitt, förklaringar som framhålls inom forskningen kring hur skillnaderna kan förstås.

karriär och löneutveckling, där utrikesfödda och särskilt utomeuropeiskt födda stöter på fler hinder än i synnerhet inrikes födda. Det kommer också att belysas i kapitlet. Att ha en svag förankring på arbetsmarknaden under en längre period ger, som beskrivits ovan, långsiktigt negativa konsekvenser för såväl hälsa som andra livsvillkor.[102] Forskning visar även att unga som varken arbetar eller studerar påverkas negativt senare i livet vad gäller anknytning till arbetslivet, levnadsvanor och hälsa.[103]

Utbildningsnivå

Arbetsmarknaden har under de senaste decennierna genomgått förändringar som har lett till ökade kvalifikationskrav för flertalet yrken och en ökad konkurrens om de arbeten som formellt inte kräver gymnasieutbildning.[104] Denna utveckling missgynnar generellt sett personer med en lägre utbildningsnivå. Avsnittet visar att det över tid fortsatt är stora skillnader i utbildningsnivå mellan olika grupper i Göteborg. För att beskriva individers utbildningsnivå används kategorierna förgymnasial, gymnasial och eftergymnasial utbildning. Om en annan mer specifik uppdelning används beskrivs det i texten.

Skillnader i utbildningsnivå mellan olika grupper

I Göteborg har andelen 25–64 åringar med minst tre års eftergymnasial utbildning ökat sedan år 2000 fram till idag.[105] Åldersindelningen täcker in personer i arbetsför ålder som är tillräckligt gamla för att ha hunnit skaffa sig en eftergymnasial utbildning. Andelen med lägre utbildning, det vill säga högst gymnasieutbildning, har under perioden också sjunkit i samtliga åldersgrupper hos såväl kvinnor som män och både bland personer som är utrikes födda och inrikes födda. Göteborg följer samma trend som riket som helhet.[106]

Samtidigt som antalet med lägre utbildning i arbetsför ålder i befolkningen har minskat har gruppen också förändrats något över tid. Antalet äldre som saknar en fullständig gymnasieutbildning har nått pensionsåldern och därmed minskat i gruppen. Antal utrikes födda i arbetsför ålder och utan fullständig gymnasieutbildning har ökat. Åldersgruppen 55–64 år är dock fortsatt den grupp där såväl andel som antal med låg utbildning är högst och särskilt bland män.[107]

Det finns tydliga skillnader i utbildningsnivåer mellan kvinnor och män och mellan personer som är inrikes födda och utrikes födda (*Figur 17*). Över tid har kvinnor i genomsnitt högre utbildningsnivå jämfört med män, både inom gruppen inrikes född och utrikes född.

---

102 SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa: Slutbetänkande av kommissionen för jämlik hälsa.*

103 Ibid.

104 Gustavsson, M. (2019). *Jobbpolarisering på svensk arbetsmarknad. Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2019.* SOU 2019:47

105 SCB, bearbetad av stadsledningskontoret Göteborgs Stad.

106 SCB, bearbetad av stadsledningskontoret; SCB. (2021). Statistikdatabasen. *Befolkningens utbildning, befolkning efter region, ålder, utbildningsnivå och år.*

107 Ibid.

Kvinnor och män som är inrikes födda med minst en inrikes född förälder har högre utbildningsnivå än motsvarande som är utrikes födda. Män som är inrikes födda med två utrikes födda föräldrar har lägst utbildningsnivå. Den grupp där andelen med eftergymnasial utbildning har ökat minst över tid är män som är inrikes född med minst en inrikes född förälder.

Figur 17. Andel personer 25–64 år med eftergymnasial utbildning. Uppdelat utifrån kön och bakgrund. *Arbetslösheten avser sista oktober respektive år. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Bland utrikes födda har andelen med endast förgymnasial utbildning minskat, men eftersom antalet utrikes födda ökat totalt sett har antalet utrikes födda som saknar gymnasieutbildning ökat under perioden. Inom gruppen utrikes födda som inte har en fullständig gymnasieutbildning saknar även en stor andel en fullständig grundskoleutbildning, framför allt bland utomeuropeiskt födda kvinnor. När det gäller inrikes födda med en utbildning kortare än nio år finns nationella siffor som visar att det främst gäller personer över 65 år.[108]

Utbildningsnivån inom gruppen personer med funktionsnedsättning har ökat markant under 2000-talet, även om den ligger lägre än för befolkningen i övrigt. Här saknas data för Göteborg, men på nationell nivå finns siffor som visar att mellan år 2000 och 2021 har andelen som bara har förgymnasial utbildning sjunkit från 30 procent till 17 procent och andelen med eftergymnasial utbildning ökade från 21 procent till 40 procent.[109] I övriga befolkningen, det vill säga bland personer utan funktionsnedsättning, är motsvarande andel med eftergymnasial utbildning 47 procent år 2021 för riket.

108 SCB. (2021). Statistikdatabasen. *Befolkningens utbildning, delning födelseland, kön och åldersgrupp i kombination med utbildningsnivå.*

109 SCB. (2021). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020.* Information om utbildning och arbetsmarknad (IAM) 2021:2;
SCB. (2015). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014.* Information om utbildning och arbetsmarknad 2015:1.

Skillnader mellan olika områden i Göteborg

Det är också fortsatt stora skillnader i genomsnittlig utbildningsnivå mellan olika områden i Göteborg (*Figur 18*). Utbildningsnivån var 2021 som lägst i mellanområdet Södra Angered där 15 procent av den vuxna befolkningen 25–64 år hade minst tre års eftergymnasial utbildning och som högst i Älvsborg där motsvarande andel var 56 procent. På motsvarande sätt är andelen med endast förgymnasial utbildning högst i Södra Angered och lägst i Älvsborg. Skillnaderna har legat på ungefär samma nivåer mellan åren 2008 och 2021. Även om enskilda individer har gjort en utbildningsresa återskapas skillnaderna mellan områdena genom att det sker in- och utflyttningar och att barn till viss del följer sina föräldrars utbildningsnivå, vilket visas i kapitel 5 *Utbildning genom skolåren* och kapitel 8 *Boende*. Det gör att skillnaden mellan stadens mellanområden är ungefär lika stor över hela tidsperioden.

Figur 18. Fördelning av utbildningsnivå år 2021 bland personer 25–64 år per mellanområde. *Sorterat från lägst till högst andel med eftergymnasial utbildning. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Hur kan skillnaderna förklaras?

I kapitel 5 *Utbildning genom skolåren* blir det tydligt att skillnaderna i utbildning etableras redan under de tidiga skolåren, bland annat beroende på vilka socioekonomiska omständigheter som barnen växer upp under, föräldrarnas utbildningsnivå och andra strukturella faktorer. Skillnader mellan grupper och områden påverkar hur sannolikt det är att barnen blir behöriga till gymnasiet och hur de tar sig vidare i utbildningskedjan och därefter etablerar sig på arbetsmarknaden. Oavsett grupp av unga är det viktigt att tidigt upptäcka de som riskerar att inte klara skolan, eftersom det är den tydligaste indikationen på framtida svårigheter med att studera vidare eller etablera sig på arbetsmarknaden.

För personer med funktionsnedsättning finns det endast nationella siffror men man kan anta ett liknande mönster för Göteborg. För dem har andelen med eftergymnasial utbildning nästan fördubblats mellan år 2000 och 2021.[110] Utbildningsnivån är dock fortsatt lägre jämfört med befolkningen i stort. I kunskapsunderlag från Skolverket och Universitets- och högskolerådet framhålls att särskilt stöd under skolåren sätts in för sent för personer med funktionsnedsättning.[111] Detta gäller även stöd vid eftergymnasiala studier. Otillgängliga studiemiljöer och fördomsfullt bemötande är andra viktiga orsaker som lyfts fram. I rapporten från Universitets- och högskolerådet konstateras även att studerande med funktionsnedsättning i hög grad upplever ekonomiska svårigheter i samband med studierna.[112] Det beror delvis på att man kan behöva studera på deltid och därmed få mindre studiemedel eller att det i dagsläget inte går att kombinera deltidssjukskrivning med deltidsstudier.

Skillnaderna i utbildningsnivå mellan inrikes och utrikes födda påverkas av faktorer som ursprungsland, eventuella skillnader i kvalitet i utbildningsystemen i födelselandet, hur lång tid man har bott i Sverige, grund för bosättning, kön och ålder.[113] När det kommer till utrikes födda med högre utbildning är bedömning och erkännande av utländsk utbildning en viktig del. Det är ett sätt att underlätta för arbetsgivare att förstå innehållet i en utländsk utbildning och om den motsvarar arbetets krav. Samtidigt visar en forskningsstudie från tankesmedjan Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) att ett sådant erkännande i huvudsak tycks hjälpa för ett inträde på arbetsmarknaden snarare än att få ett välbetalt yrke som motsvarar kvalifikationerna.[114] Att det finns en osäkerhet hos arbetsgivare i hur de ska förstå olika meriter och kunskaper som utrikes födda har med sig före migrationen påverkar även i hög grad utrikes födda med lägre utbildning, där såväl validering av kompetens som kompletterande utbildning och praktik kan utgöra viktiga delar för arbetsmarknadsintegrationen.[115]

---

110 SCB. (2022). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2021.* Information om utbildning och arbetsmarknad (IAM).

111 Skolverket. (2022). *Särskilt stöd i grundskolan – läsåret 2021/2022*; Universitets- och högskolerådet. (2018). *En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning* (Rapport 2018:5).

112 Universitets- och högskolerådet. (2018). *En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning.*

113 SCB. (2018). *Utrikes föddas utbildningsbakgrund 2017.*

114 Tibajev, A. (2021). *Bedömning av utländsk utbildning: effekter på sysselsättning och lön* (Analys 72). SNS.

115 Se bl.a. SOU 2019:69. *Validering – för kompetensförsörjning och livslångt lärande: Slutbetänkande av valideringsdelegationen.*

Har vissa grupper sämre utdelning på utbildning än andra?

Det finns forskning som på nationell nivå visar att utomeuropeiskt födda personer med en eftergymnasial utbildning har störst lönegap jämfört med svenskfödda med samma utbildningsnivå.[116] Likaså tycks utomeuropeiskt födda, främst från Nordafrika och Afrika söder om Sahara, inte följa samma trend med minskade antal dagar i arbetslöshet i takt med ökad utbildningsnivå som befolkningen i stort.[117] En ytterligare tendens är att det tycks vara svårare för utrikes födda med låg utbildning att avancera från enklare jobb med lägre kvalificeringsgrad till mer kvalificerade jobb, jämfört med inrikes födda personer med motsvarande utbildning som är anställda i enklare jobb. Sannolikheten att avancera till ett mer kvalificerat jobb är lägst för personer från Mellanöstern och Afrika som har varit i Sverige kortare än fem år. Men personer från Mellanöstern och Afrika som har varit i Sverige upp till femton år har också en lägre sannolikhet att få ett mer kvalificerat jobb efter fem år i ett så kallat enklare jobb, jämfört med inrikes födda.[118]

Forskning visar att det ofta beror på en längre tidsåtgång för arbetsmarknadsintegration för utrikes födda generellt sett, där språkkunskaper, vistelsetid i Sverige och studier vid sidan av jobb är orsaker som gör att de är kvar på samma eller liknande jobb en längre tid.[119] Det påverkar arbetslivserfarenheten, som också är en central faktor för att ta sig vidare i arbetslivet. Andra bärande faktorer som forskningen framhåller är tillgången till sociala nätverk och arbetsrelaterade kontaktytor, där gruppen utrikesfödda som framför allt är anställda i jobb med lägre kvalifikationsgrad i högre grad saknar kontakter som är gynnsamma för karriären. Etnisk diskriminering lyfts också som orsak. Den etniska diskrimineringen leder dels till att kopplingen mellan högre utbildning och ökade karriärmöjligheter inte verkar lika starkt för utomeuropeiskt födda (främst från Nordafrika och Afrika söder om Sahara), dels till så kallade inlåsningseffekter i mer okvalificerade och lågbetalda arbeten för utrikes födda.[120] Forskning om diskriminering på arbetsmarknaden visar att personer som tillhör religiösa minoriteter och personer med icke-nordiskt namn eller utseende riskerar att diskrimineras vid rekryteringar. [121] Risken tycks högre för utomeuropeiska män och det mönstret gäller särskilt

116 Eliasson, T. (2013). *Löneutveckling bland invandrade och infödda – betydelsen av arbetsplatser och yrken* (Rapport 2013:5). IFAU; Engdahl, E. & Forslund, A. (2016) *En förlorad generation? Om ungas etablering på arbetsmarknaden* (Rapport 2016:1). Regeringskansliet, Finansdepartementet.

117 Centrum för Mångvetenskaplig forskning om rasism, Uppsala universitet. (2018). *Antisvart rasism och diskriminering på arbetsmarknaden* (Rapport 2018:21). Länsstyrelsen i Stockholms län.

118 Ek, S., Hammarstedt, M. & Skedinger, P. (2020). *Enkla jobb och kunskaper i svenska - nycklar till integration?* (Forskningsrapport). SNS.

119 Ek, S., Hammarstedt, M. & Skedinger, P. (2020), Eliasson, T. (2013), E. & Forslund, A. (2016).

120 Ek, S., Hammarstedt, M. & Skedinger, P. (2020). *Enkla jobb och kunskaper i svenska – nycklar till integration?*

121 Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2012). *Forskningsöversikt om rekrytering i arbetslivet. Forskning som publicerats vid svenska universitet och högskolor sedan år 2000.* Oxford Research AB.

för högutbildade män med utländskklingande namn.[122] Likaså är det tydligt att ökningen i utbildningsnivå bland personer med funktionsnedsättning inte i samma utsträckning tycks ha påverkat sysselsättningsgraden för gruppen. Diskriminering som hinder för vissa gruppers etablering på arbetsmarknaden lyfts mer i kommande avsnitt.

Arbetslöshet med fokus på långtidsarbetslöshet

Utifrån rapportens statistik är arbetslöshet när en person är i arbetsför ålder, saknar arbete och står till arbetsmarknadens förfogande som arbetssökande via Arbetsförmedlingen. De som står utanför arbetskraften är de som till exempel studerar, är pensionerade eller som inte kan arbeta på grund av sjukdom. Studenter kan exempelvis pendla mellan att vara i arbetskraften och helt stå utanför den. En annan grupp som i högre grad står utanför arbetskraften är utrikes födda kvinnor från länder utanför Europa.[123] I många fall beror detta på att de studerar men det kan också finnas andra skäl. De som inte är inskrivna på arbetsförmedlingen men ändå inte är i arbete eller studerar syns således inte i denna statistik. Avsnittet fokuserar särskilt på långtidsarbetslöshet eftersom de negativa effekterna för såväl hälsa och ekonomi som för delaktighet i samhället förstärks av att ha varit utan arbete under en längre tid, vilket även konstateras i kapitel 10 *Tillit och delaktighet*.

Skillnader i arbetslöshet mellan olika grupper

Arbetslösheten är generellt högre bland personer med lägre utbildning. Skillnader i arbetslöshet mellan grupper beroende på utbildningsnivå är stora. I Göteborg har skillnaderna ökat mellan de med enbart förgymnasial utbildning och de med gymnasial- och eftergymnasial utbildning mellan åren 2008 och 2022 (*Figur 19*). Det är också tydligt att arbetslösheten är högre bland utrikes födda än inrikes födda och särskilt bland personer från utomeuropeiska länder och att skillnaderna har ökat över tid sedan år 2012 och framåt (*Figur 20*). I samtliga grupper steg arbetslösheten 2020, under covid-19-pandemin, men har till stor del återhämtat sig.

Arbetslösheten har över tid varit högre bland män, men skillnaderna mellan könen har minskat och var sedan pandemins start marginella. Däremot ökar gapet mellan långtidsarbetslösa utomeuropeiskt födda kvinnor med förgymnasial utbildning jämfört med utomeuropeiskt födda män med samma utbildningsnivå. År 2008 var långtidsarbetslösheten i den här gruppen 10 procent för kvinnorna och 10 procent

”Skillnader i arbetslöshet mellan grupper beroende på utbildningsnivå är stora. I Göteborg har skillnaderna ökat mellan de med enbart förgymnasial utbildning och de med gymnasial- och eftergymnasial utbildning mellan åren 2008 och 2022.”

122 Erlandsson, A. (2022). *Gender, Parenthood, Ethnicity and Discrimination in the Labor Market. Experimental Studies on Discrimination in Recruitment in Sweden.* Stockholms universitet. Stockholm 2022.

123 Se bl.a. Lindell, E. (2021). *Försörjning med fördröjning – en ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden* (Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2021:7). Regeringskansliet, Finansdepartementet; Kontigo AB. (2018). *Utomeuropeiskt födda kvinnor utanför arbetskraften: Kartläggning och analys av utmaningar och möjligheter för ett ökat arbetskraftsdeltagande.* Statskontoret.

för männen. 2022 var i stället 28 procent av kvinnorna i gruppen långtidsarbetslösa och 18 procent av männen. Könsgapet för denna grupp har ökat med 10 procentenheter under perioden.

Figur 19. Arbetslöshet utbildningsnivå och **Figur 20.** Arbetslöshet födelseregion. Andel arbetslösa eller i arbetsmarknadsprogram bland personer 25–64 år per utbildningsnivå (19) och födelseregion (20). *Arbetslösheten avser sista oktober respektive år. Personer med okänd utbildningsnivå i arbetskraften är exkluderade från figur 19. **Källa:** Arbetsförmedlingen, bearbetad av stadsledningskontoret.

Likaså har personer med förgymnasial utbildning som är födda utanför Europa haft den överlägset högsta nivån av långtidsarbetslöshet mellan åren 2008 och 2022 (*Figur 21*). Personer med eftergymnasial utbildning som är födda i Sverige har haft den lägsta nivån alla år. Utrikes födda är också långtidsarbetslösa i större utsträckning än inrikes födda trots högre utbildningsnivå. Figur 21 på nästa sida visar exempelvis att personer med eftergymnasial utbildning från länder utanför Europa är långtidsarbetslösa i högre utsträckning än födda i Sverige oavsett utbildningsnivå, och födda i Europa med gymnasial eller eftergymnasial utbildning. Som tidigare nämnts sticker utomeuropeiskt födda med förgymnasial utbildning ut och särskilt kvinnor inom den gruppen. Ökningen har skett successivt under perioden medan den har pendlat mer bland männen inom motsvarande grupp.

Figur 21. Andel arbetslösa eller i arbetsmarknadsprogram mer än tolv månader bland personer 25–64 år. Uppdelat efter utbildningsnivå och födelseregion. *Arbetslösheten avser sista oktober respektive år. Personer med okänd utbildningsnivå i arbetskraften är exkluderade. **Källa:** Arbetsförmedlingen, bearbetad av stadsledningskontoret.

Personer i åldersgruppen 55–64 år har en högre långtidsarbetslöshet än genomsnittet för Göteborg. För den gruppen kulminerade nivån för långtidsarbetslöshet år 2011 med 4,5 procent och har sedan dess legat kvar runt 4 procent. Eftersom den generella arbetslöshetsnivån för äldre har legat på ungefär 7 procent de senaste åren betyder det att mer än varannan arbetslös i gruppen 55–64 år har varit långtidsarbetslös.[124]

Fler personer med funktionsnedsättning står utanför den ordinarie arbetsmarknaden jämfört med övriga befolkningen och fler har arbete som är kopplat till någon form av arbetsmarknadsinsats. Många personer med funktionsnedsättning som är arbetslösa har dessutom varit det under lång tid. I oktober 2022 var 6 601 personer med funktionsnedsättning inskrivna på Arbetsförmedlingen i Göteborg. Under år 2022 hade 73 procent av dessa varit arbetslösa i minst tolv månader. Samma år hade också 56 procent av de arbetslösa med en funktionsnedsättning varit utan arbete i mer än 24 månader. Motsvarande siffra för samtliga arbetslösa i Göteborg som varit utan arbete i mer än 24 månader var 32 procent.[125]

Skillnader mellan olika områden i Göteborg

Under 2020 hade 61 procent av barnen 0–17 år i Södra Angered två arbetande föräldrar och 7 procent hade två föräldrar som var arbetslösa. I Älvsborg, Björlanda, Södra Torslanda, Bratthammar, Näset, Önnered, Billdal och Södra Skärgården hade 95–96 procent av barnen 0–17 år två arbetande föräldrar och inga barn hade två arbetslösa föräldrar. Som *Figur 22* visar skiljer det sig åt mellan områden i Göteborg när det kommer till barn som har föräldrar som arbetar och barn som har föräldrar som är arbetslösa.

124 Arbetsförmedlingen. (2022). Verksamhetsstatistik, bearbetad av stadsledningskontoret Göteborgs Stad.

125 Arbetsförmedlingen. (2022). Verksamhetsstatistik, bearbetad av stadsledningskontoret Göteborgs Stad.

Figur 22. Andel barn 0–17 år med arbetslösa föräldrar år 2021 per mellanområde. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Hur kan skillnaderna förklaras?

En drivande orsak är att antalet individer som är födda utanför Europa och som enbart har förgymnasial utbildning har ökat kraftigt i arbetskraften under perioden, och då med en större del arbetssökande än sysselsatta. Etableringsmönstret varierar mellan olika grupper. Utrikes födda kvinnor har generellt sett en svag etablering på arbetsmarknaden oavsett grund för bosättning i Sverige, jämfört med utrikes födda män såväl som inrikes födda kvinnor och män.[126] Under de senaste åren har ett fåtal studier gjorts med fokus på utrikesfödda kvinnors arbetsmarknadsintegration i Sverige, annars finns en generell brist på forskning nationellt gällande denna målgrupp.[127] I dessa forskningsstudier lyfts flera hinder för målgruppens etablering på arbetsmarknaden fram, men några framhålls som särskilt betydande. Flera av de faktorer som presenteras sammanfaller med faktorer som även påverkar andra gruppers arbetsmarknadsetablering, vilket också har tagits upp tidigare i avsnittet om utbildningsnivå. Dessa betydande faktorer är:

- Att sakna gymnasieutbildning.
- Bristande kunskaper i svenska språket.
- Att ha barn under sex år.
- Avsaknad av sociala kontakter och nätverk.
- Diskriminering, sämre stödinsatser och fördomsfullt bemötande.

126 Se bl.a. Lindell, E. (2021). *Försörjning med fördröjning – en ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden.*

127 Se bl.a. Kontigo AB. (2018). *Utomeuropeiskt födda kvinnor utanför arbetskraften: Kartläggning och analys av utmaningar och möjligheter för ett ökat arbetskraftsdeltagande*; Lindell, E. (2021). *Försörjning med fördröjning – En ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden*; Regeringen. (2022). *Kommittédirektiv: Förbättrad arbetsmarknadsetablering för utrikes födda kvinnor* (Dir. 2022:42).

Att inte ha en gymnasieutbildning försvårar inträdet på arbetsmarknaden. Att sakna en gymnasieutbildning är också en större nackdel för nyanlända kvinnor än för andra grupper inklusive nyanlända män. En bidragande förklaring som forskningen visar är att kvinnodominerade yrken där det är brist på arbetskraft generellt sett har högre formella utbildningskrav än mansdominerade bristyrken och att män med lägre utbildning därför har lättare att hitta ett arbete än vad kvinnor med motsvarande utbildningsnivå har.[128]

Kunskaper i svenska språket är centralt för integrationen på arbetsmarknaden. I en rapport från tankesmedjan Studieförbundet Näringsliv och Samhälle (SNS) görs en genomgång av studier som analyserar språkutbildning och språkkunskapers betydelse för integrationen.[129] Trots att forskning på området är förknippad med flera metodproblem, då det är svårt att hitta kvantifierbara mått på kunskaper i svenska språket, menar rapportförfattarna att de flesta studier tyder på att goda kunskaper i värdlandets språk leder till såväl högre sysselsättning som högre lön för utrikes födda. Studier och inskrivningssiffor på svenska för invandrare (SFI), i Sverige och i Göteborg, visar att kvinnor i högre grad deltar i och färdigställer sina studier i svenska språket.[130] Vilka krav på kunskaper i svenska som arbetsgivare ställer varierar dock beroende på olika typer av jobb. Yrken där man har mer kontakt med andra ställer högre krav på din förmåga att kommunicera på svenska. Vård och omsorg är de dominerande inträdesyrkena för utrikesfödda kvinnor. Där är det större sannolikhet med högre krav på kunskaper i det svenska språket än inträdesyrkena för utrikesfödda män, som främst är restaurang- och transportbranschen.[131] Bristande kunskaper i svenska språket kan därför utgöra ett större hinder för utrikesfödda kvinnors inträde på arbetsmarknaden i jämförelse med utrikesfödda män, där den könsuppdelade arbetsmarknaden och skillnader i arbetsgivarnas krav på kunskap i svenska är den främsta förklaringen.

Att ha barn under sex år gör det 50 procent mindre troligt för kvinnor att förvärvsarbeta fyra år efter invandringen. Det gör det också 90 procent mer troligt att höra till gruppen som varken arbetar eller studerar. I kapitel 5 *Utbildning genom skolåren* behandlas relationen mellan inskrivning i förskolan och förvärvsarbete.[132]

Sociala kontakter och nätverk har stor betydelse i rekryteringsprocessen. Etableringen på arbetsmarknaden försvåras på grund av att man saknar kontakter och nätverk som är viktiga för att få ett jobb. Arbetsrelevanta nätverk kan man få på olika sätt men det mest naturliga är via studier och befintliga arbetsplatser. Att vara delaktig

”Kvinnodominerade yrken där det är brist på arbetskraft har generellt sett högre formella utbildningskrav än mansdominerade bristyrken.”

128 Se bl.a. Kontigo AB. (2018). *Utomeuropeiskt födda kvinnor utanför arbetskraften: Kartläggning och analys av utmaningar och möjligheter för ett ökat arbetskraftsdeltagande*; Lindell, E. (2021). *Försörjning med fördröjning – En ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden*; Regeringen. (2022). *Kommittédirektiv: Förbättrad arbetsmarknadsetablering för utrikes födda kvinnor* (Dir. 2022:42).

129 Ek, S. et al. (2020). *Enkla jobb och kunskaper i svenska – nycklar till integration?*

130 Ibid; Förvaltningen för arbetsmarknad och vuxenutbildning. (2022). *Delstudie 1: Avbrott på kurser i Svenska för invandrare. Riskgrupper bland eleverna i Göteborgs Stad.* Göteborgs Stad.

131 Ek, S. et al. (2020) *Enkla jobb och kunskaper i svenska – nycklar till integration?*; SCB. (2022). Statistikdatabasen, yrkesregistret med yrkesstatistik.

132 Lindell, E. (2021). *Försörjning med fördröjning – En ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden.*

i föreningslivet innebär möjligheter att ta del av och skapa sociala nätverk. Även yrkesinriktat mentorskap kan vara en väg. Forskningen visar dock att nätverkens effektivitet minskar ju större avståndet till arbetsmarknaden är.[133]

Diskriminering, sämre stödinsatser och fördomsfullt bemötande i arbetslivet drabbar såväl utrikesfödda kvinnor som män, främst personer från utomeuropeiska länder i Afrika och Asien. Arbetsförmedlingen visar i en rapport att utrikes födda kvinnor som är inskrivna hos Arbetsförmedlingen inte får likvärdigt stöd i jämförelse med utrikesfödda män samt inrikes födda kvinnor och män.[134] I en rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden, konstateras att utrikes födda kvinnor missgynnas i hela kedjan av stöd som ska underlätta inträde på arbetsmarknaden.[135] I såväl ESO-rapporten som andra studier framhålls att insatser såsom arbetsmarknadsutbildning, subventionerade arbeten och praktik har störst chans att leda till ett ordinarie arbete och att män får ta del av samtliga av dessa insatser i högre grad än kvinnor.[136] Ett likartat mönster finns även inom socialtjänsten där utrikes födda kvinnor får sämre stöd för inträdet på arbetsmarknaden än inrikes födda kvinnor och män och utrikesfödda män.[137]

Diskriminering i arbetslivet som utgör hinder för arbetsmarknadsetablering drabbar även andra grupper, såsom personer med funktionsnedsättning. Studier visar att det är vanligare att personer som har nedsatt arbetsförmåga anger att de blivit uppsagda eller avskedade på osakliga grunder än övriga befolkningen. Det är även något vanligare att personer med en funktionsnedsättning nekats anställning på osaklig grund jämfört med befolkningen i övrigt. Detta gäller för såväl personer med fysiska, psykiska som neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Personer med funktionsnedsättning, som inte arbetar, uppger också att de skulle kunna utföra ett arbete om de fick en eller flera typer av stöd eller anpassningar.[138]

Arbetsförmedlingen har uppmärksammat att äldre i åldern 55–64 år som blir arbetslösa verkar löpa en större risk att fastna i långtidsarbetslöshet än andra.[139] Det gäller framför allt äldre personer som saknar gymnasial utbildning. Studier visar också att arbetsgivare i vissa fall väljer bort sökande som har passerat en viss ålder, grundat i

133 Engdahl, E. & Forslund, A. (2016); Lindell, E. (2021); Nordström Skans, O., Eriksson, E. & Hensvik, L. (2017).

134 Arbetsförmedlingen. (2020). *Utrikes födda kvinnor på arbetsmarknaden. Kunskapsläget i korthet.* (Analys 2020:1).

135 Lindell, E. (2021). *Försörjning med fördröjning – En ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden.*

136 Arbetsförmedlingen. (2020). *Utrikes födda kvinnor på arbetsmarknaden. Kunskapsläget i korthet.*

137 Socialstyrelsen. (2018). *Kartläggning av socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv. Delredovisning av regeringsuppdrag.*

138 Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2014). *Mötas av hinder – en analys av upplevelser av diskriminering som har samband med diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning*; Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2014). *Delar av mönster – En analys av upplevelser av diskriminering och diskriminerande processer*; SCB. (2013). *Förutsättningar i arbetslivet. En undersökning om diskriminering på arbetsmarknaden och arbetssituationen för personer med funktionsnedsättning.*

139 Arbetsförmedlingen. (2021). *Långtidsarbetslöshetens utveckling i spåren av pandemin* (Analys 2021:6).

föreställningar om att äldre personer snart kommer att lämna arbetsmarknaden trots att det kan vara många år kvar till pension.[140]

I rapporten har tidigare framhållits att barn som växer upp med arbetslösa föräldrar själva i högre utsträckning tenderar att hamna utanför arbetsmarknaden. Likaså att risken ökar markant om föräldrarna även har låg utbildningsnivå. Detta visar hur föräldrars livsvillkor påverkar barnens förutsättningar. Det visar också hur skillnader mellan grupper när det kommer till arbetslöshet och andra livsvillkor avspeglas på områdesnivå och att omgivningen också får betydelse för individers utveckling och livschanser (se kapitel 2 *Hälsa, livsvillkor och social position* och kapitel 8 *Boende*).

”Arbetsgivare väljer i vissa fall bort sökande som har passerat en viss ålder, grundat i föreställningar om att äldre personer snart kommer att lämna arbetsmarknaden trots att det kan vara många år kvar till pension.”

Unga som varken arbetar eller studerar

Unga som varken har ett arbete eller studerar (uvas) är en grupp som inkluderar unga som inte studerar, som försöker men inte lyckas få ett jobb och inaktiva som inte försöker skaffa sig ett jobb. I övrigt är det en mycket heterogen grupp när det kommer till vad individerna inom den faktiskt gör. Om det är ett problem för unga att stå utanför arbete eller utbildning beror på om det är en ofrivillig eller en självvald situation samt om det är en tidsmässigt begränsad period eller ett mer långvarigt tillstånd. I en sammanställning av Folkhälsomyndigheten[141] lyfts att risken för långvarigt utanförskap och sämre hälsa ökar ju längre tid unga varken arbetar eller studerar, bland annat till följd av att man går miste om utbildning och kompetenser som annars skulle bana väg för framtida arbete och försörjning. När det kommer till åldersindelning för gruppen uvas kan den variera beroende på vad man vill undersöka. I avsnittet används åldern 16–24 år och om en annan åldersindelning används står det utskrivet i texten.

Skillnader inom och mellan grupper av unga som varken arbetar eller studerar

I Göteborg mellan åren 2017 och 2020 var det i medeltal 7 procent av stadens unga 16–24 år som varken arbetade eller studerade (ett snitt på 4364 i antal). Av dessa var 38,5 procent utrikes födda, 31,3 procent inrikes födda med minst en inrikes född förälder och 30,2 procent var inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. När det kommer till vistelsetid för utrikesfödda så hade 41,8 procent varit i Sverige i fem år eller längre och 33,3 procent mellan ett och fyra år. Det skilde ungefär 1,5 procentenheter mellan kvinnor och män. Det finns inte data längre tillbaka i tiden för Göteborg men sett till nationell nivå har andelen uvas bland unga 16–24 år varierat över de senaste 20 åren, med tydligare toppar i samband med försämrade konjunkturlägen då nivåer legat på omkring 8–11 procent av befolkningen i samma åldersintervall.[142]

140 Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2012). *Åldersdiskriminering i svenskt arbetsliv*; Carlsson, M.& Eriksson, S. (2017). *Påverkar arbetssökandes ålder och kön chansen att få svar på jobbansökan? Resultat från ett fältexperiment,* IFAU.

141 Folkhälsomyndigheten. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar.*

142 Forte. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt.*

Mellan 1992 och 2018 låg andelen personer i Sverige med högst avslutad grundskoleutbildning mellan 20 och 35 procent i åldersgruppen 20–25 år. Motsvarande andel bland dem med en avslutad gymnasieutbildning var 6–14 procent, och bland dem med en avslutad eftergymnasial utbildning var andelen 2–5 procent.[143]

Såväl utrikes födda som personer med funktionsnedsättning, två grupper med högre risk för att varken arbeta eller studera, har i genomsnitt lägre utbildningsnivå sett till övriga befolkningen. Det finns inga lokala siffor, men på nationell nivå hade drygt 30 procent bland uvas 20–25 år någon form av funktionsnedsättning under 2018. Denna grupp är också störst bland de inaktiva och är den grupp som kvarstår som uvas längst. Under en sexårsperiod rörde det sig om en långtidsarbetslöshet som i snitt varade över 4,4 år.[144]

På nationell nivå konstateras även att personer som är uvas under längre tid i högre grad bor i hushåll som tar emot försörjningsstöd. Anledningen är främst att de saknar andra inkomster och inte heller kan motta andra former av offentliga transfereringar som förutsätter en viss period av arbete, exempelvis sjukpenning, föräldrapenning och arbetslöshetsersättning.[145]

Skillnader mellan olika områden i Göteborg

I såväl Göteborg som på nationell nivå går det att se att områden där den genomsnittliga utbildningsnivån bland invånare 20–64 år är lägre, liksom sysselsättningsgraden och den genomsnittliga förvärvsinkomsten, också relativt sett har fler unga som varken arbetar eller studerar (*Figur 23*). Samtidigt är spridningen ganska stor och det finns vissa områden som inte har socioekonomiska utmaningar men som har en högre andel uvas.

Figur 23. Andel unga 16–24 år som varken arbetar eller studerar år 2021 per primärområde. Uppdelat utifrån socioekonomiskt index och kategori av socioekonomisk status på det primärområde de unga bor i. *Högre index innebär lägre socioekonomisk status och vice versa. Ett högt socioekonomiskt index ska tolkas som att det är mindre troligt att eleverna uppnår behörighet till yrkesprogram i gymnasiet jämfört med ett lågt index. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

143 Forslund, A. & Liljeberg, L. (2021). *Unga som varken arbetar eller studerar: En beskrivning av gruppen och effekter av insatser för att möta problemet* (Rapport 2021:12). IFAU.

144 Forte. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt.*

145 Ibid.

Hur kan skillnaderna förklaras?

Att ha en fullföljd gymnasieutbildning eller högre utbildning minskar avsevärt risken för unga att hamna i längre arbetslöshet, oavsett om de är födda i eller utanför Sverige, Europa eller i övriga världen. Däremot tycks risken att vara uvas vara högre för utrikes födda jämfört med inrikes födda även om utbildningsnivån är samma eller närliggande.[146] Flera faktorer som tidigare har lyfts i kapitlet gäller även här, såsom vistelsetid och språkkunskaper, kontaktnät, diskriminering och fördomsfullt bemötande. Enligt en forskningsstudie från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) är arbetssökande uvas, det vill säga uvas som är inskrivna på Arbetsförmedlingen, i något högre grad födda utanför Europa.[147] Att vara inskriven på Arbetsförmedlingen beskrivs i studien generellt sett som en faktor som verkar gynnsamt för gruppen uvas.

Utbildningsnivån är även en betydande faktor för personer med funktionsnedsättning som varken arbetar eller studerar, där fullföljda gymnasiestudier framhålls som särskilt angeläget. Eftersom personer med funktionsnedsättning är den grupp som är störst bland de inaktiva uvas jämfört med befolkningen i övrigt samt kvarstår som uvas längst, är frånvaron av data och försöksverksamheter för denna heterogena målgrupp hinder som försvårar att rätt insatser sätts in.[148] De hinder som har lyfts i tidigare avsnitt, som diskriminering och brister i rätt stöd, gäller även för unga med funktionsnedsättning. Beroende på om man har en nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga finns det skilda utmaningar och förutsättningar. Det finns en stor kunskapsbrist om målgruppen som försvårar arbetet med att säkerställa ett anpassat stöd.[149] Likaså konstaterar Arbetsförmedlingen i en rapport att arbetsmarknadspolitiken och myndighetens organisatoriska förändringar under de senaste åren har påverkat arbetet med målgruppen negativt.[150] Brister som konstateras är bland annat kompetens, tidig identifiering av stödbehov och förändringen kring ökad självservice och service på distans.

Precis som tidigare beskrivits avspeglas delvis mönstret för unga som varken arbetar eller studerar på områdesnivå. Omgivningens betydelse kan exempelvis påverka gruppens möjlighet till nätverk och sociala kontakter. Forskning visar att för uvas kan olika stöd och mentorsprogram där ungdomar får långvariga relationer med andra vuxna än föräldrarna ge positiva effekter.[151] Likaså att effekterna blir bäst när relationerna är nära och personliga, vilket enligt forskning tyder på att annat umgänge och kontaktskapande än enbart läxhjälp och skolrelaterade samtal kan vara viktigt för målgruppen.[152]

”Beroende på om man har en funktionsnedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga finns det skilda utmaningar och förutsättningar. Det finns en stor kunskapsbrist om målgruppen som försvårar arbetet med att säkerställa ett anpassat stöd.”

146 Forslund, A. & Liljeberg, L. (2021). *Unga som varken arbetar eller studerar: En beskrivning av gruppen och effekter av insatser för att möta problemet.*

147 Ibid.

148 Se bl.a. Forslund, A. & Liljeberg, L. (2021). *Unga som varken arbetar eller studerar: En beskrivning av gruppen och effekter av insatser för att möta problemet*; MUCF. (2021). *Nationellt samordnat stöd till unga som varken arbetar eller studerar* (Slutrapport 2021).

149 Arbetsförmedlingen. (2021). *Unga med funktionsnedsättning på arbetsförmedlingen – En fördjupad analys* (Analys 2021:20).

150 Ibid.

151 Se bl.a. Forslund, A. & Liljeberg, L. (2021). *Unga som varken arbetar eller studerar: En beskrivning av gruppen och effekter av insatser för att möta problemet.*

152 Ibid.

7

Inkomst och försörjning

Fallbeskrivning: Ekonomisk utsatthet

”Göteborgs Stadsmission möter dagligen människor i särskilt utsatta livssituationer. Varje dag kommer flera hundra personer till våra verksamheter i behov av mat, kläder, stöd och gemenskap. Varje besök vittnar om en stad där alla inte har likvärdiga förutsättningar till ett gott liv.

Det är en stor variation i vår besöksgrupp men många av våra besökare har en komplex problematik med flera olika påfrestningar i livet såsom ekonomisk utsatthet, psykisk ohälsa, hemlöshet, missbruk med mera. Det senaste året ser vi att ensamstående mammor med flera barn och fattigpensionärer är grupper som ökat i besöksantal. Vi ser också en större skara av människor med psykisk ohälsa och/eller samsjuklighet som besöker oss.

Vi ser en alarmerande ökning av människor som helt saknar ekonomiska marginaler och där det saknas utrymme för att täcka basala behov såsom exempelvis mat, kläder och hygienprodukter. Det senaste årets utveckling med ökade levnadskostnader innebär att fler människor som lever på bidrag inte får pengarna att räcka till, då det ekonomiska biståndet inte har justerats till en jämförbar nivå med den faktiska kostnadsökningen i samhället.

Att leva på marginalerna under en längre tid leder till en utarmad ekonomi. En situation som riskerar att eskalera till en komplex situation med stora skulder, psykisk ohälsa, missbruk och hemlöshet.”

Göteborgs Stadsmission, januari 2023

Inkomst och försörjning

Sambandet mellan inkomst och hälsa är belagt i forskning och i de flesta sammanhang betraktas inkomsternas fördelning som en av de viktigaste bestämningsfaktorerna för skillnader i hälsa.[153] Sambandet mellan inkomst och hälsa, och i synnerhet mellan inkomst och dödlighet, är mycket starkt i den nedra halvan av inkomstfördelningen men flackar sedan av ju högre upp på inkomstskalan man mäter.[154] Det finns en högre risk för hälsoproblem i grupper som befinner sig i eller på gränsen till ekonomisk utsatthet, även om de underliggande samband som på olika sätt förbinder låga inkomster med dålig hälsa är sammansatta och komplexa.[155] Sambanden mellan inkomst och hälsa går också i båda riktningarna, exempelvis genom att bristande försörjning under en period påverkar hälsan negativt men att dålig hälsa i sin tur också minskar arbetsförmågan. Det vill säga en låg inkomst ökar risken för ohälsa och en dålig hälsa kan ofta påverka ens ekonomiska resurser. Det är även så att varaktig låg inkomst får särskilt negativa effekter på hälsan, vilket även påverkar pensionen och levnadsförhållandena senare i livet. Det finns också ett relativt starkt stöd för att låga inkomster på grund av olika faktorer har en negativ påverkan på barns hälsa och utvecklingsmöjligheter. Att växa upp i ekonomisk utsatthet kan påverka bland annat barns och ungas fysiska och psykiska hälsa, skolresultat, sociala relationer och graden av trångboddhet.[156]

Hushållens ekonomiska standard ökar över tid i Sverige såväl som i Göteborg, men utvecklingen är inte lika stark för alla grupper. Det innebär att inkomstskillnaderna också har ökat under de senaste decennierna. De ökande skillnaderna gäller i första hand inte lönerna.[157] Inkomstspridningen mellan olika grupper i stort, före skatter och bidrag, har varit relativt konstant de senaste decennierna medan gruppen med högst inkomster har dragit ifrån, till stor del på grund av ökade kapitalvinster.[158] Samtidigt har inkomsterna i den nedre delen av inkomstfördelningen ökat relativt långsamt. En förklaring är att ersättningar från socialförsäkringsförmåner utgör en större andel av inkomsterna i de lägre inkomstskikten än i de högre. I samband med krisen på 1990-talet minskade staten värdet på olika bidrag och socialförsäkringsförmåner. Efter värdeminskningen har utvecklingen

153 Se t.ex. CSDH. (2008). *Closing the gap in a generation: Health equity through action on the social determinants of health*; SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa: Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete.*

154 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa: Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete*; Fritzell, J. (2016). *Fattigdom, inkomst och jämlik hälsa* (Underlagsrapport nr. 3 till Kommissionen för jämlik hälsa. S 2015:02).

155 Bergmark, Å. (2016). *Ekonomiskt bistånd: försörjningsvillkor och marginalisering – ett hinder för jämlik hälsa?* (Underlagsrapport nr. 1 till Kommissionen för jämlik hälsa S 2015:02).

156 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa: Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete.*

157 Finanspolitiska Rådet. (2019). *Svensk finanspolitik: Finanspolitiska rådets rapport 2019*; Björklund, A. & Jäntti, M. (2011). *Inkomstfördelningen i Sverige*. SNS Välfärdsrapport 2011.

158 Ibid.

Kapitlets upplägg

Kapitlet är uppdelat i tre avsnitt som följer de tre huvudindikatorerna. Avsnitten inleds med en kort beskrivning av låg ekonomisk standard, ekonomiska förutsättningar för hushåll med barn, och inkomstutvecklingen i olika områden i Göteborg.

Därefter presenteras statistik som visar på skillnader mellan olika grupper eller geografiska områden i Göteborg när det kommer till ekonomiska förutsättningar och ekonomisk utsatthet.

Avslutningsvis lyfts, för respektive avsnitt, förklaringar som framhålls inom forskningen kring hur skillnaderna kan förstås.

av ersättningsnivåerna inte ökat över tid i samma utsträckning som lönerna och det finns en viss eftersläpning i hur förmånerna justeras i förhållande till inflationen. De växande skillnaderna gäller alltså framför allt hushållens disponibla inkomster, det vill säga vad man har kvar till sitt förfogande efter skatt och eventuella bidrag.

Det finns olika sätt att mäta inkomstfördelning och ekonomisk utsatthet för att få en bild över hur inkomstspridningen ser ut i Göteborg och vilka grupper som lever i eller riskerar ekonomisk utsatthet. De inkomstmått som används i rapporten används av Folkhälsomyndigheten, såväl som av Göteborgs Stad, och dessa är disponibel inkomst (ekonomisk standard), låg ekonomisk standard och andelen hushåll med barn under 18 år som har försörjningsstöd. Rapporten behandlar inte förmögenhetsfördelning, det vill säga hur förmögenhet är fördelad mellan individer i form av exempelvis ägande av bostad, pensionssparande, pengar i börsnoterade aktier eller företag. Inkomstfördelningen mäts för den folkbokförda befolkningen. Det betyder att migranter och asylsökande som inte har fått uppehållstillstånd faller utanför statistiken. Dessa personers situation kan antas vara mycket sårbar men det saknas statistik som skulle kunna belägga den faktiska utsattheten. Civilsamhällesaktörer i Göteborg möter ofta genom sina verksamheter utsatta individer som inte syns i officiell statistik.[159] Dessa olika organisationer belyser en ekonomisk utsatthet som de bevittnar, genom personer som söker stöd hos dem.

Låg ekonomisk standard

Låg ekonomisk standard är ett relativt inkomstmått som visar hur många som lever i hushåll med en disponibel inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet. Det är ett mått som anger vilka i samhället som löper risk för fattigdom jämfört med andra. Låg inkomststandard är ett absolut mått som innebär att den disponibla inkomsten inte är tillräcklig för att betala nödvändiga omkostnader som boende, mat, barnomsorg, lokala resor och så vidare. År 2020 låg gränsvärdet för låg ekonomisk standard i Sverige för en ensamstående person på en inkomst om cirka 13 300 kronor i månaden. Gränsen för låg inkomststandard i Sverige år 2020 låg i snitt på 14 936 kronor i månaden för ett hushåll om en vuxen med ett barn och i snitt på 23 553 kronor i månaden för ett hushåll om två vuxna och två barn.[160]

Både låg ekonomisk standard och låg inkomststandard kan användas som mått men i länder med högre levnadsstandard, som Sverige, är det vanligt att använda relativa mått för att beskriva människors situation eftersom det definieras i relation till omgivningen och resten av samhället. Måttet visar på hushåll med låga inkomster som definieras som en ofrivillig avvikelse från den allmänna livsstilen.[161]

159 Se Sveriges Stadsmissioner (2020). *Fattigdomsrapporten – Tema: Pandemins effekter*; Sveriges Stadsmissioner. (2021). *Fattigdomsrapporten: De ohjälpta*; Sveriges Stadsmissioner. (2022). *Fattigdomsrapporten: Ett välfärdssamhälle i förändring.*

160 SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) 2021.*

161 SCB. (2017, 11 december). *Att mäta fattigdom.*

Nationellt sett ökar andelen med låg ekonomisk standard något över tid medan andelen med låg inkomststandard minskar.[162] Det innebär att den absoluta fattigdomen minskar medan den relativa fattigdomen ökar. Den ekonomiska standarden har ökat i Sverige bland alla inkomstgrupper, vilket har fått till följd att andelen personer med låg inkomststandard har minskat. Men grupper med låga inkomster har över lag haft en förhållandevis svag inkomstutveckling. Oavsett om ekonomiska förhållanden definieras med hjälp av en absolut eller relativ låg inkomst, lever flera grupper av göteborgare med små ekonomiska tillgångar jämfört med andra grupper och den utvecklingen ser generellt sett inte ut att minska över tid.

”Nationellt sett ökar andelen med låg ekonomisk standard något över tid medan andelen med låg inkomststandard minskar. Det innebär att den absoluta fattigdomen minskar medan den relativa fattigdomen ökar.”

Vilka grupper riskerar ekonomisk utsatthet?

Över tid har andelen med låg ekonomisk standard i Göteborg legat på i stort sett samma nivå, år 2011 var andelen 16,9 procent och år 2020 var den 16,7 procent. Rikssnittet låg 2011 på 13,8 procent och 2020 på 14,7 procent, vilket är en mindre ökning över tid.[163] Sett till varaktig låg ekonomisk standard, vilket innebär att man har levt med låg ekonomisk standard under minst två av de tre senaste åren, hade 10,2 procent av göteborgarna år 2020 levt med varaktig låg ekonomisk standard. År 2014 var det 9,9 procent.[164]

Generellt har yngre och äldre en mer varaktigt lägre ekonomisk standard än personer i arbetsför ålder, ensamstående har lägre standard än sammanboende och barnfamiljer har lägre standard än hushåll utan barn. Skillnader mellan personer som är födda i Sverige och personer som är födda utomlands är också fortsatt stora. År 2020 levde 28,4 procent bland de som är utrikes födda med låg ekonomisk standard jämfört med 12,5 procent bland inrikes födda. Motsvarande siffror år 2011 var 31,8 procent för utrikes födda och 13 procent för inrikes födda. Det har således främst skett en successiv minskning över åren av andelen med låg ekonomisk standard inom gruppen utrikes födda. Samma trend syns i Stockholm och Malmö medan det för riket snarare har ökat något för gruppen, med 28,4 procent år 2011 och 29,9 procent år 2020.

Andelen som lever med låg inkomst är betydligt större bland arbetslösa och de som lever med sjukdom. Ungefär hälften av de arbetslösa i Göteborg hade år 2020 låg ekonomisk standard. Det finns också betydande skillnader mellan grupper med olika utbildningsnivå. År 2020 hade 27 procent av personer med förgymnasial utbildning låg ekonomisk standard jämfört med 15 procent bland de med avslutad gymnasieutbildning och 11 procent för de med eftergymnasial utbildning. Motsvarande siffror år 2014 var 32 procent bland dem med förgymnasial utbildning, 19 procent för dem med avslutad gymnasieutbildning och 18 procent för dem med eftergymnasial utbildning. Andelen har således minskat något över tid för samtliga grupper.

162 SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Hushållens ekonomi, inkomster och skatter, inkomströrlighet 2000–2020.*

163 SCB. (2020). Statistikdatabasen. *Andel låg ekonomisk standard efter födelseregion, ålder och kommun, år 2011–2020.*

164 SCB. (2020). Statistikdatabasen. *Andel varaktig låg ekonomisk standard efter län och kommun, år 2014–2020.*

Andelen pensionärer med låg ekonomisk standard år 2020 var 9 procent bland de som är inrikes födda och 28 procent bland utrikes födda. Andelen har pendlat någon procentandel över tid för båda grupperna mellan 2014 och 2020. Bland pensionärer hade 15 procent av kvinnorna låg ekonomisk standard år 2020 jämfört med 11 procent bland männen. Skillnaden mellan kvinnor och män har minskat något över tid sedan 2014, men kvinnor ligger på en högre nivå. Nationellt konstateras att andelen med låg ekonomisk standard 2020 var högst bland 85 år eller äldre och särskilt bland kvinnor 85 år eller äldre.[165] Det är också vanligare att personer med funktionsnedsättning har låg ekonomisk standard jämfört med övriga befolkningen.[166] På nationell nivå år 2020 var siffrorna 25 procent bland personer med funktionsnedsättning jämfört med 12 procent i den övriga befolkningen.[167] Liknande samband kan antas gälla också för Göteborg.[168]

”Andelen pensionärer med låg ekonomisk standard år 2020 var 9 procent bland de som är inrikes födda och 28 procent bland utrikes födda.”

Hur kan skillnaderna förklaras?

De som befinner sig i de lägre inkomstskikten har haft en svagare inkomstutveckling över tid.[169] Likaså lever de med låg ekonomisk standard i större utsträckning på olika typer av sociala ersättningar, vilka över tid inte har matchat den goda utvecklingen av inkomster från arbete och kapital. Detta berör de som behöver sjuk- och aktivitetsersättning, föräldrapenning, arbetslöshetsförsäkring och bidrag som vårdbidrag, bostadsbidrag och ekonomiskt bistånd.[170] Skillnaden i ekonomisk standard mellan de med arbete och de utan kan även ha påverkats av förändringar i beskattningen och då särskilt jobbskatteavdragen som inleddes 2007.[171] Avdraget är en skattereduktion med syfte att stimulera sysselsättning som innebär att arbetsinkomster beskattas lägre än inkomster från till exempel pension, arbetsmarknadsstöd eller sjukpenning. Bristen på bostäder och svårigheten att hitta en bostad som matchar ens ekonomiska förutsättningar och överskuldsättning försvårar ytterligare möjligheterna att ta sig ur den ekonomiska utsattheten (se kapitel 8 *Boende*). Boendekostnad är också den största utgiftsposten för hushåll och hushåll i hyresrätt är de som använder störst del av den disponibla inkomsten för att betala för boendet, även om de inte har den största boendeutgiften.[172] Detta beror på att boendeutgiftens andel av den disponibla inkomsten är större för hushåll i hyresrätt eftersom de i genomsnitt har en lägre disponibel inkomst.[173]

165 Folkhälsomyndigheten. (2022). *Låg ekonomisk standard, vuxna.*

166 Se bl.a. SCB. (2020). *Lämna ingen utanför: Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige.*

167 SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) 2021.*

168 SCB, bearbetad av stadsledningskontoret Göteborgs Stad.

169 SCB. (2021). Statistikdatabasen. *Disponibel inkomst per k.e. efter hushållstyp 1991–2019.*

170 Bergmark, Å. (2016). *Ekonomiskt bistånd: försörjningsvillkor och marginalisering – ett hinder för jämlik hälsa?* (Underlagsrapport nr. 1 till Kommissionen för jämlik hälsa S 2015:02).

171 Ibid.

172 SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Hushållens boendeutgifter 2021.*

173 Ibid.

På nationell nivå konstateras att de ökade skillnaderna mellan inrikes och utrikes födda framför allt har drivits på under två perioder, åren 1996–1998 och 2006–2008.[174] Båda dessa perioder kännetecknas av stark tillväxt. Perioder med stark tillväxt innebär ofta att inkomsterna ökar i samtliga samhällsskikt och att ökningarna är störst bland dem med hög inkomst och lägst bland de lägre inkomstskikten. Utrikes födda är fortsatt överrepresenterade bland dem med lägre inkomst och därför har andelen med låg ekonomisk standard över tid varit betydligt större bland utrikes födda än inrikes födda.

Att andelen inom gruppen utrikes födda med låg ekonomisk standard har sjunkit mellan 2011 och 2020 i Göteborg kan delvis bero på att man har blivit bättre på att få fler personer som är nyanlända i jobb snabbare. En forskningsstudie från 2022 undersöker flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö. Studien belyser samband mellan flykting- och anhöriggruppens sammansättning, de lokala arbetsmarknadsförutsättningarna och hur demografiska skillnader påverkar möjligheterna till en snabb etablering.[175] Rapporten visar att etableringsmönstret och hur snabbt nyanlända kommer i arbete skiljer sig åt beroende på ankomstperiod. De som anlände 2010 eller senare till Sverige tycks ha en starkare ställning på arbetsmarknaden än de som anlände tidigare än 2010. Rapportförfattarna konstaterar att de förbättrade utfallen sammanfaller med etableringsreformen som trädde i kraft i slutet av 2010, vilket kan förklara att nyanländas etablering i arbetslivet har underlättats. De framhåller samtidigt att det inte går att utesluta andra förklaringar till den positiva trenden. Sammantaget tycks många komma i kontakt med arbetsmarknaden initialt men det tycks svårare att nå en mer stabil ställning. Vägen mot en mer stabil ställning på arbetsmarknaden samspelar med olika faktorer såsom kön, utbildningsnivå, ålder vid invandring och födelseregion. Personer som har invandrat på grund av flyktingskäl har en starkare ställning än personer som har invandrat som anhörig till en tidigare flykting. Hur de lokala arbetsmarknadsförutsättningarna ser ut påverkar också och rapportförfattarna konstaterar att flyktingar och flyktinganhöriga i viss utsträckning jobbar inom andra branscher än inrikes födda och att de i större utsträckning än inrikes födda arbetar på mindre företag med i genomsnitt relativt låga löner.[176]

Eftersom arbetslösheten och särskilt långtidsarbetslösheten är högre bland utrikes födda är det betydligt fler inom gruppen som har en högre grad av varaktig låg ekonomisk standard. Låg utbildningsnivå är också en central faktor för högre risk för ekonomisk utsatthet.[177] Det finns också skillnader i risk för utsatthet inom gruppen utrikes födda. Bland personer födda i Afrika och Asien befinner sig generellt sett en högre andel i ekonomisk utsatthet. Personer med kort vistelsetid i Sverige löper också högre risk för ekonomisk utsatthet än personer som har varit i Sverige under lång tid.[178] Över lag är det

174 SCB. (2021). Statistikdatabasen. *Disponibel inkomst per k.e. efter hushållstyp 1991–2019.*

175 Engdahl & Liljeberg. (2022). *Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö* (Rapport 2022:15). IFAU.

176 Ibid.

177 Folkhälsomyndigheten. (2022). *Låg ekonomisk standard, vuxna.*

178 SCB. (2020). *Lämna ingen utanför: Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige.*

mindre vanligt med varaktigt låg ekonomisk standard bland utrikes födda som har bott länge i Sverige jämfört med om man har bott i landet kortare tid.

Utöver vad som tidigare har beskrivits gällande de sociala ersättningsnivåerna är den högre arbetslösheten, lägre sysselsättningsgraden och en lägre utbildningsnivå inom gruppen personer med funktionsnedsättning förklaringar till en sämre ekonomi inom gruppen jämfört med befolkningen i övrigt.[179]

I en rapport från Pensionsmyndigheten konstateras att risken för ekonomisk utsatthet för äldre över 65 år främst beror på om man har haft lägre lön under sitt arbetsliv och lägre arbetskraftsdeltagande.[180] Därför är risken större för kvinnor, de äldsta pensionärerna, ensamstående och utrikes födda. Som utrikesfödd och äldre har man också ofta färre bosättningsår i Sverige vilket ger en lägre inkomstgrundad pension och en lägre garantipension.

Andelen som lever med låg ekonomisk standard har inte bara ökat bland arbetslösa. Av dem som arbetar är det vanligast med låg ekonomisk standard bland ensamstående kvinnor, yngre vuxna och utrikes födda.[181] En ny studie från Göteborgs universitet[182] visar att andelen arbetande men ekonomiskt utsatta i Sverige har legat på ungefär samma nivå, 1,5–2 procent av befolkningen, under lång tid. Vad man däremot kan se är att utrikesfödda gifta män mellan 30 och 49 år är de som numera lever på minst marginaler trots jobb. Tidigare har ensamstående kvinnor i åldern 30–39 varit den största gruppen med låg ekonomisk standard trots att de jobbat. Studien har följt utvecklingen av så kallade arbetande fattiga under en 30-årsperiod, från 1987 till 2016, för att få en bild av hur många som stannar i ekonomisk utsatthet och hur många som lever med låg ekonomisk standard under en begränsad period. De kan se en viss upp- och nedgång i inkomster beroende på förändringar i hushållens sammansättning, exempelvis förändringar i antal barn och civilstånd. Men de ser också att allt fler arbetande fattiga fastnar i låga inkomster. Förklaringar som studien lyfter till förändringen inom gruppen är att kvinnor i högre grad utbildar sig, arbetar heltid i större utsträckning än tidigare och att lönerna i flera kvinnodominerade arbeten har stigit. Gruppen invandrade män har inte utbildat sig i lika hög grad och det är mer vanligt med lågbetalda servicearbeten och att man är kvar längre i så kallade enkla jobb (se även kapitel 6 *Arbete*).[183]

”Utrikesfödda gifta män mellan 30 och 49 år är de som numera lever på minst marginaler trots jobb. Tidigare har ensamstående kvinnor i åldern 30–39 varit den största gruppen med låg ekonomisk standard trots att de jobbat.”

179 SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF).*

180 Pensionsmyndigheten. (2022). *Varför finns det fattiga pensionärer – vilka är de och hur kan de bli färre?* (Faktaserie om pensionärerna, Rapport nr. 6).

181 SCB. (2021). Statistikdatabasen. *Disponibel inkomst per k.e. efter hushållstyp 1991–2019.*

182 Broström, L. & Jansson, B. (2022). Who are the In-Work Poor? A Study of the Profile and Income Mobility Among the In-Work Poor in Sweden from 1987 to 2016. *Social Indicators Research,* 1-23.

183 Ibid.

Ekonomiska förutsättningar för hushåll med barn

Att växa upp med knappa ekonomiska resurser påverkar såväl barnens ekonomiska som sociala möjligheter. Det kan handla om mat för dagen, kläder, sämre boendeförhållanden, men också om att kunna delta i fritidsaktiviteter och ha råd att följa med kompisar på olika aktiviteter eller köpa vissa saker som kompisar har. Brist på pengar gör ofta att barn inte kan delta som jämlikar i sitt sociala sammanhang. Det kan också generera skamkänslor som gör att barn undviker sociala situationer och gemenskaper. Att leva under ekonomisk stress som barn kan såväl påverka skolresultat som hälsa och effekterna kan även påvisas senare i livet. Ekonomisk utsatthet på familje- och barnnivå är inte oberoende av varandra och barn som växer upp i ekonomiskt utsatta hushåll löper högre risk för att själva få ekonomiska problem.[184] För att se vilka barn som riskerar ekonomisk utsatthet lyfter avsnittet statistik om barnhushåll med låg ekonomisk standard och barnhushåll med försörjningsstöd.

Vilka barn riskerar ekonomisk utsatthet och hur kan skillnaderna förklaras?

I Göteborg hade 27 763 barn under 19 år låg ekonomisk standard år 2020, i andelar 22,5 procent. Det är någon procentandel lägre jämfört med år 2011 då 24 818 barn under 19 år hade låg ekonomisk standard, i andelar 23,3 procent. Bland inrikes födda barn levde 19,1 procent i hushåll med låg ekonomisk standard år 2020 och bland utrikes födda barn var andelen 48,6 procent. Andelen har sjunkit över tid bland inrikes födda från 20,9 procent år 2011 till 19,1 procent år 2020 och bland utrikes födda från 52,8 procent år 2011 till 48,6 procent år 2020.

Vid jämförelser utifrån vilka områden barnen bodde i finns det fortsatt stora skillnader i barnhushållens disponibla inkomster, över tid och mellan olika områden i Göteborg. I vissa delar av Göteborg år 2020 levde 55 procent av barnhushållen med låg ekonomisk standard (*Figur 24*). I andra delar var andelen 1 procent.

Figur 24. Andel barnhushåll med låg ekonomisk standard år 2020 per primärområde. *Barnhushåll innebär hushåll där minst ett barn 0–18 år bor. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

184 Socialstyrelsen. (2013). *Ekonomisk utsatthet och välfärd bland barn och deras familjer 1968–2010* (Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013, Artikelnr 2013-5-51).

Sett till andelen hushåll med barn under 18 år som har fått försörjningsstöd i Göteborg var det stora skillnader beroende på socioekonomiska förutsättningar i de områden familjerna bor i. I områden med större utmaningar var det 24,5 procent som uppbar försörjningsstöd minst en månad under år 2020. Motsvarande andel var 1,3 procent i områden med bättre förutsättningar.[185]

Enligt verksamhetsstatistik inom socialtjänsten[186] var det drygt 2 900 klienter med barn som hade långvarigt försörjningsstöd 2021. Med långvarigt försörjningsstöd avses försörjningsstöd i tio månader eller längre. Bland klienterna med barn som hade långvarigt försörjningsstöd hade drygt 37 procent haft det i längre än fem år. Ungefär 70 procent av dem med långvarigt försörjningsstöd var utrikes födda eller hade utländsk bakgrund, mer än hälften hade endast grundskola eller lägre som högsta utbildningsnivå och de flesta var hemmahörande i stadsområde Nordost.

Orsaker till ojämlika livschanser som lyfts i övriga kapitel, som föräldrars möjligheter på arbets- och bostadsmarknaden, samspelar och påverkar graden av ekonomisk utsatthet. De vanligaste orsakerna för att motta ekonomiskt bistånd är arbetslöshet, att man arbetar med otillräcklig lön, har otillräcklig etableringsersättning eller pension, är sjukskriven utan sjukpenning eller med otillräcklig sjukpenning eller otillräcklig aktivitetsersättning. Man kan också vänta på stöd eller ersättning från annat håll och få ekonomiskt bistånd under handläggningstiden. Föräldrarnas utbildningsnivå är också en betydande faktor, där de barn som lever med låg ekonomisk standard ofta har föräldrar med endast förgymnasial eller gymnasial utbildningsnivå. Dessa faktorer samspelar med födelseland. Utrikes födda barn som lever i ekonomisk utsatthet är i klar majoritet jämfört med inrikes födda barn. Även barn till en ensamstående förälder löper en högre risk att växa upp i ekonomisk utsatthet.[187]

Inkomstutvecklingen i olika områden i Göteborg

Det saknas lokala data på områdesnivå för att kunna säga något om hur inkomstutvecklingen har förändrats över längre tid för olika områden i Göteborg. Men det är tydligt att det är fortsatt stora skillnader i de ekonomiska villkoren mellan olika geografiska områden (*Figur 25*).

Den lägsta genomsnittliga disponibla inkomsten per hushåll år 2020 på mellanområdesnivå i Göteborg var 187 757 kronor (Södra Angered). Den högsta låg på 471 606 kronor (Älvsborg). Det ger en skillnad på 283 849 kronor. Detta är ett mått på inkomstspridningen efter att samhällets omfördelande åtgärder har vidtagits. Det betyder att detta är skillnaden i vad göteborgarna har att leva på under ett år. Under 2012 låg den lägsta disponibla inkomsten per hushåll per år på 108 326 kronor (Södra Angered) och den högsta låg på 306 364 kronor (Norra Centrum). Då var skillnaden 198 038 kronor.

185 SCB. (2020). Statistikdatabas. MONA.

186 Göteborgs Stad. (2021). *Vecka 40-kartläggning.* Vecka 40-kartläggningen är en enkätundersökning som Göteborgs Stad har genomfört sedan år 2005 för att få en tydligare bild av individer som uppbär försörjningsstöd.

187 Folkhälsomyndigheten. (2022). *Låg ekonomisk standard, barn.*

Figur 25. Disponibel medelinkomst per mellanområde. *Inkomsten är beräknad per konsumtionsenhet omräknat till 2012 års siffror för att ta hänsyn till inflation. Rangordnad från lägst till högst inkomst år 2020. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Ser man till disponibel inkomst utifrån en primärområdesindelning är skillnaderna än större. Den lägsta disponibla medelinkomsten per hushåll år 2020 var då 96 194 kronor (Östra Bergsjön). Den högsta låg på 776 619 kronor (Långedrag). Det ger en skillnad på 680 425 kronor. Jämför man med 2012 låg den lägsta disponibla medelinkomsten per hushåll per primärområde på 94 264 kronor (Östra Bergsjön) och den högsta låg på 406 703 kronor (Lorensberg). Då var skillnaden 312 439 kronor. Skillnaden har mer än fördubblats mellan ytterligheterna på primärområdesnivå. Skillnader mellan olika hushåll och områden när det kommer till inkomstutvecklingen följer även de skillnader som kan ses mellan olika grupper gällande andra livsvillkor som lyfts i rapporten såsom svag ställning på arbetsmarknaden och lägre utbildningsnivå.

Vilka geografiska effekter kan inkomstojämlikheten ge?

Ett perspektiv på inkomstojämlikhetens geografiska effekter är betydelsen av att de samlade inkomsterna är låga inom ett avgränsat område och hur det inverkar på köpkraften. Det vill säga hur låga inkomster i områden där det finns stora socioekonomiska utmaningar över tid påverkar den lokala köpkraften, lokala näringslivet och vilka spridningseffekter det kan få på den lokala ekonomin. Detta lyfts i en forskningsrapport från 2022[188] där inkomstutvecklingen på landsbygden och i invandrartäta områden i städer jämförs över tid från 1990 till 2017. Några slutsatser som dras är att ökade skillnader i levnadsstandard i Sverige har en tydlig geografisk dimension och att levnadsstandarden framför allt sjunker i städernas invandrartäta områden.
I rapporten framgår att förvärvsinkomsterna för de mest invand-

188 Nordin, M. (2022). *Landsbygden och invandrartäta områden i städer – två perspektiv på ojämlikhet* (Rapport 2022:1). AgriFood economics centre.

rartäta områdena har fallit med nästan 30 procent sedan början av 1990-talet fram till 2017. Samtidigt har sysselsättningen varit i stort oförändrad i dessa områden under perioden, och till och med ökat efter 2008. Ökad sysselsättning har således inte återspeglats i ökade förvärvsinkomster i dessa områden, konstaterar rapportförfattaren. Några förklaringar har redan berörts, som att olika socialförsäkringsförmåner utgör en större andel av inkomsterna i de lägre inkomstskikten och att lönerna inte i första hand påverkar en ökad inkomstspridning. Även flyttmönster påverkar. Det vill säga att personer som bor i områden med mer socioekonomiska utmaningar tenderar att flytta från dessa områden när de får en högre inkomst. Varför detta kan vara relevant utifrån eventuella spridningseffekter på den lokala ekonomin, är bland annat för att en sektor som ofta konsumeras lokalt är servicetjänster och låginkomsttagare använder en mindre andel av sin inkomst på servicetjänster. Det kan i sin tur begränsa tillväxten på lokala servicejobb. Samtidigt är servicesektorn den sektor där utrikes födda i hög grad är anställda.[189] Detta kan också kopplas till antagandet att chanserna för inträde på arbetsmarknaden ökar om det finns en närhet till lediga jobb i det området där man bor, vilket gäller för både inrikes födda och utrikes födda.[190]

189 SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Yyrkesregistret med yrkesstatistik.*

190 Zenou, Y., Åslund, O. & Östh, J. (2006). *Hur viktig är närheten till jobb för chanserna på arbetsmarknaden?* (Rapport 2006:1). IFAU

8

Boende

Fallbeskrivning: Bostadsplanering

Backaplan ska förvandlas från en handelsplats med stora asfalterade ytor till en tätbebyggd stadsmiljö. Området är en viktig pusselbit för att knyta ihop staden över älven. Med en blandning av bostäder, service, kontor, kultur och cityhandel blir Backaplan Hisingens centrum.

Omvandlingen har startat och kommer att pågå under de närmaste 15–20 åren. Totalt planeras för cirka 7 000 bostäder. Utvecklingen sker enligt Vision Älvstaden och programmet för Backaplan. Målet för utbyggnaden är en socialt blandad stad med bostäder och ett stort inslag av handel och verksamheter, däribland ett kulturhus. Man strävar efter att uppnå en variation i storlek, priser och upplåtelseform på bostäder.

Målet med ett socialt blandat boende har identifierats som en knäckfråga inom arbetet med planprogrammet. En social konsekvensanalys (SKA) togs fram 2018 och den finns som bilaga till *Program för Backaplan*. Den sociala konsekvensanalysen beskriver några svårigheter med att uppnå ett socialt blandat boende. Bland annat konstateras att målet att skapa en stad för alla brister i uppfyllelse eftersom bostadskostnaderna beräknas bli höga i nybyggnation och centrumläge. Den sociala konsekvensanalysen lyfter även att det finns en risk för hyreshöjningar, också i det befintliga beståndet.

Den sociala konsekvensanalysen beskriver att ”det finns risk att människor som använder platsen idag trängs undan på grund av höjda hyror eller ny typ av bebyggelse” och att ”det är viktigt att det äldre beståndet i närliggande bostadsområden med mindre och billigare hyreslägenheter kvarstår för att balansera det nya som kommer”.

För staden som helhet är även tillgången till stora lägenheter samt markbostäder avgörande för att barnfamiljer ska välja att bo kvar i kommunen i stället för att flytta till kranskommuner för att få bo i en villa eller radhus.

Rapporten *Sociala, kulturella frågor och handel* beskriver denna risk utifrån ett behov av fler stora lägenheter. Här står bland annat att ”dåvarande SDN Lundby i programsamrådet påtalat behovet av fler stora lägenheter då stadsdelen har ett överskott på smålägenheter och barnfamiljer flyttar när familjen växer, ofta innan barnen börjar skolan. I mars 2020 inkom en hemställan från stadsdelsnämnden där nämnden önskar att byggnadsnämnden planerar för en lägenhetsfördelning som möter målen om ett blandat boende.”

De flyttmönster som rapporten beskriver visar att barnfamiljerna lämnar innerstan senast när barnen börjar skolan. Stadsledningskontorets registerstudie Barnfamiljerna och deras flyttningar visar att 3 av 10 barn som föddes i Göteborg 2000–2011 flyttade från Göteborg senast när barnen började skolan och att en orsak står att finna i bostadsbeståndet. Studien visar också att de som flyttar har bättre ekonomi än de som bor kvar och att merparten av barnfamiljerna som flyttar till Göteborg har lägre inkomst.

Rapporten beskriver även ett antal möjliga orsaker bakom flyttmönstren: ”En orsak kan vara att stora lägenheter saknas i Centrum och Lundby, det kan även bero på brist på skolor eller krångliga resvägar till skolor. Det kan också vara en kulturfråga; att generationen som är uppvuxen i eget hus tenderar se detta som den ideala lösningen på familjeboendet. Eller så är stora bostäder i centrala delar alltför dyra. De som inte har råd att flytta när familjen växer riskerar trångboddhet som ökar risken för konflikter mellan föräldrar, syskon och grannar […]”

Planering av nya bostäder ställer krav på avvägningar mellan ekonomiska, sociala och ekologiska prioriteringar. Detta är avvägningar som blir avgörande för möjligheten att åstadkomma jämlika möjligheter till ett passande boende till en överkomlig kostnad och en socialt sammanhållen stad.

Boende

Tillgång till en fullgod och ekonomiskt överkomlig bostad är ett centralt livsvillkor och en förutsättning för en god och jämlik hälsa. Hemlöshet, trångboddhet och en segregerad boendemiljö utgör ojämlika livsvillkor. Att ha tillgång till en god och ekonomiskt överkomlig bostad i ett område som ger samhälleliga förutsättningar för social gemenskap bidrar till trygghet, tillit och en god och jämlik hälsa.

Sambandet mellan boende och hälsa handlar dels om själva boendemiljön som kan påverka hälsan både psykiskt och fysiskt, till exempel som ett resultat av storlek på bostad, gestaltning och luftkvalitet. Det handlar också om hur boendet påverkar de sociala relationerna, exempelvis kan trångboddhet öka risken för konflikter och stress. Boendeekonomin har också effekter eftersom det avgör hushållets ekonomiska stress såväl som i vilken mån hushållets medlemmar har möjlighet att göra val som främjar ett gott liv.[191]

Den långsiktiga bostadsförsörjningen syftar till att alla kan få en bostad som motsvarar hushållets behov. Utbudet på bostadsmarknaden har dock visat sig inte kunna matcha hushållens bostadsbehov. När vissa individer kan etablera sig på bostadsmarknaden och få sina grundläggande bostadsbehov tillgodosedda medan andra inte kan det, uppstår ojämlikheter på bostadsmarknaden. Den här ojämlikheten hör ihop med människors etablering på arbetsmarknaden och ekonomiska ojämlikheter[192] som beskrivs i kapitel 6 *Arbete* och kapitel 7 *Inkomst och försörjning*.

Hemlöshet

En konsekvens av att vissa hushåll inte får tillgång till bostadsmarknaden är att människor hamnar i hemlöshetssituationer där de lever med korttidskontrakt, illegala andra- eller tredjehandslösningar eller sociala kontrakt från kommunernas socialtjänster.[193]

Socialstyrelsens definition av hemlöshet omfattar fyra olika situationer som personer kan befinna sig i under en kortare eller längre tid.[194] Situationerna omfattar allt från personer i akut brist på tak över huvudet till mer långsiktiga boendeformer inom den sekundära bostadsmarknaden. Den sekundära bostadsmarknaden innebär att kommunen står för bostaden och hyr ut i andra hand.

Missbruksproblematik eller psykisk ohälsa är den vanligaste orsaken till hemlöshet. Majoriteten av personer i dessa hemlöshetssituationer är ensamhushåll och män. Nästan var femte hushåll har hamnat i hemlöshet på grund av att de blivit avhysta från sin bostad. För drygt vart tionde hushåll uppgavs våld i nära relation vara en bidragande orsak till hemlöshet.[195]

191 SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa. Slutbetänkande av kommissionen för jämlik hälsa.*

192 SOU 2022:14. *Sänk tröskeln till en god bostad: Betänkande av utredningen om en socialt hållbar bostadsförsörjning*

193 SOU 2020:46. *En gemensam angelägenhet Vol 1: Betänkande av jämlikhetskommissionen*

194 Fastighetskontoret. (2022). *Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022.* Göteborgs Stad.

195 Ibid.

Kapitlets upplägg

Detta kapitel kommer att titta på hur ojämlikheter på bostadsmarknaden ser ut i Göteborg idag.

I första delen av kapitlet presenteras data över ojämlikhet i tillgång till bostad. Här lyfts utvecklingen av hemlöshet, trångboddhet och boendesegregationen i Göteborg.

I den andra delen förs en samlad diskussion kring några viktiga orsaker till ojämlikheten på bostadsmarknaden, bland annat hur bostadsbyggandet och bostadsbeståndet utvecklats över tid i Göteborg.

Det har dock blivit vanligare med hemlöshet på grund av strukturella orsaker snarare än social problematik. Strukturell hemlöshet förklaras av att bostadsbyggandet inte har hållit jämna steg med befolkningens utveckling och behov.[196] År 2022 var cirka var femte hemlöst hushåll i Göteborg så kallat strukturellt hemlösa, vilket är färre än vid något tidigare mättillfälle.[197] Denna andel har varierat över åren sedan mätningarna startade 2015. Nästan hälften av de strukturellt hemlösa hushållen i Göteborg är barnfamiljer. För barnfamiljer som får tillfälliga bostäder kan situationen leda till trångboddhet, ansträngd boendeekonomi och ofrivilliga flyttar. För barn leder täta adressbyten och brutna kontaktnät ofta till försämrade skolresultat och försvårar för att upprätthålla kamratrelationer och fritidssysselsättningar.[198] Detta påverkar barnens möjligheter till en god uppväxt och utbildning.[199] Hur ojämlikheten i skolan kan gestaltas och hur skolan kan kompensera för ojämlika förutsättningar beskrivs i kapitel 5 *Utbildning genom skolåren*.

De senaste åren fram till och med 2021 har hemlösheten minskat i Göteborg (*Figur 26*). Denna minskning bedömer Fastighetskontoret (numera Exploateringsförvaltningen) beror på att de insatser som Göteborgs Stad genomfört med lägenheter med egna kontrakt (barnfamiljsatsning), boendecoachning i samband med nödbistånd och ett ökat bostadsbyggande har medfört en minskning av strukturellt hemlösa personer. Socialt hemlösa personer kräver andra typer av insatser som till exempel Bostad först, en bostad och ett omfattande stöd för att kunna bo kvar och för att kunna ta itu med andra problem. Hemlöshetens utveckling påverkas således av vilken typ av insats som görs för respektive målgrupp.

Figur 26. Antal personer i hemlöshet. *Socialstyrelsens definition av hemlöshet. Med barn avses barn under 18 år som bor med förälder i någon av kategorierna av hemlöshet inom definitionen. **Källa:** Fastighetskontoret (numera Exploateringsförvaltningen), *Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022.*

”Nästan hälften av de strukturellt hemlösa hushållen i Göteborg är barnfamiljer. För barnfamiljer som får tillfälliga bostäder kan situationen leda till trångboddhet, ansträngd boendeekonomi och ofrivilliga flyttar.”

196 SOU 2020:46. *En gemensam angelägenhet: Vol. 1: Betänkande av Jämlikhetskommissionen.*

197 Fastighetskontoret. (2022). *Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022.*

198 SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa.*

199 SOU 2022:14. *Sänk tröskeln till en god bostad. Betänkande av utredningen om en socialt hållbar bostadsförsörjning*

Figur 27. Antal hushåll i hemlöshet. *Socialstyrelsens definition av hemlöshet. Med barn avses barn under 18 år som bor med förälder i någon av kategorierna av hemlöshet inom definitionen. 2017 års kartläggning utgår från Socialstyrelsens nationella kartläggning av hemlöshet. Socialstyrelsens rapport redovisade inte antal hushåll och därför fattas statistiken här. **Källa:** Fastighetskontoret (numera Exploateringsförvaltningen), *Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022.*

Göteborgs senaste kartläggning från april 2022 visar dock ett trendbrott där antalet barnfamiljer i hemlöshet har ökat med 14 barnfamiljer, från 282 år 2021 till 296 år 2022 (*Figur 27*). I mars 2016 trädde bosättningslagen i kraft, vilken innebär en skyldighet för landets alla kommuner att ordna med bostad för anvisade nyanlända. Totalt har nästan 4 000 nyanlända personer anvisats till Göteborg 2016–2022. Göteborgs Stad har beslutat att nyanlända enligt bosättningslagen ska bo i genomgångsbostäder under en tidsbegränsad period.[200] För hushåll utan barn gäller fyra år och för barnfamiljer gäller fem år. Fastighetskontoret bedömer att ökningen i 2022 års kartläggning förklaras med de barnfamiljer som kommunanvisats enligt bosättningslagen och som har flyttat ut från sina genomgångslägenheter. Dessa familjer har inte ingått i tidigare kartläggningar eftersom de haft en genomgångsbostad i fem år.[201]

Vid årsskiftet 2021/2022 hade knappt 360 vuxenhushåll och 116 barnfamiljer sagts upp och flyttat ut från sina genomgångsbostäder med anledning av att hyresavtalen löpt ut efter fyra eller fem års boendetid. Bedömningen som dåvarande Fastighetskontoret (nuvarande Exploateringsförvaltningen) har gjort är att hemlösheten troligtvis kommer att öka ytterligare inom de närmsta åren, särskilt antalet barnfamiljer och barn i långsiktiga boendelösningar. Under perioden 2022–2025 kommer nästan 1 000 hyresavtal att sägas upp i samband med att hyreskontrakten löper ut, av dessa är cirka 450 barnfamiljer.[202]

Av de hushåll som flyttat och folkbokfört sig på ny adress bor cirka 80 procent kvar i Göteborg. Majoriteten av vuxenhushållen är inneboende, enbart drygt 20 procent av hushållen utan barn har lyckats ordna en ny egen bostad. Av barnfamiljerna har drygt 60 procent hittat en ny egen bostad. De barnfamiljer som inte har ordnat annan bostad har möjlighet att hyra lägenhet i andra hand i 18 månader av

200 Stadsledningskontoret. (2016). *Stadens hantering av bosättningsprocess för nyanlända som anvisas av Arbetsförmedlingen alternativt Migrationsverket enligt lag (SFS 2016:38) om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning.* Göteborgs Stad.

201 Fastighetskontoret. (2022). *Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022.*

202 Ibid.

kommunen via projektet Barnfamilj med korttidsavtal som startade i juni 2021. Drygt 30 procent av barnfamiljerna har vänt sig till socialtjänsten och då kunnat nomineras för ny bostad inom projektet.[203]

Utöver hemlöshetssituationen för barnfamiljer lever många också under osäkra boendeförhållanden som inneboende eller andrahandsboende. Mörkertalet vad gäller utbredningen av trångboddhet och andrahandsboende är stort.

Trångboddhet

Ofrivillig trångboddhet är en konsekvens av en ojämlik bostadsmarknad och är därmed en avspegling av ojämlikheten i samhället. Trångboddhetens negativa konsekvenser kan förstärka ojämlikheten i samhället, då personer som är trångbodda oftare har sämre hälsa och livsvillkor än övrig befolkning. Trångboddhet är i vissa områden också förknippad med ökat slitage såväl som eftersatt underhåll av bostäderna vilket påverkar hälsoaspekter som bland annat astma, trötthet och huvudvärk.[204]

Ofrivillig trångboddhet kan ha en särskilt negativ påverkan på barns och ungas uppväxtvillkor. Det kan leda till försämrade levnadsvillkor som exempelvis stress, frustrationer, konflikter och sömnsvårigheter.[205] Trångboddheten kan även försvåra möjligheterna att sköta skolarbete och sociala kontakter.

Göteborg tillhör de tio kommuner där trångboddheten är som allra störst i landet tillsammans med Malmö, Stockholm och sju andra kommuner i Storstockholm. Statistik från SCB visar att det skiljer stort mellan olika grupper när det gäller trångboddhet.[206] År 2020 var det i Göteborg uppskattningsvis totalt 72 500 personer, motsvarande 19 procent, av boende i flerbostadshus som var trångbodda. Personer med lägre inkomst, förgymnasial utbildning och utländsk bakgrund var i högre grad trångbodda än övriga.

Tabellen på nästa sida (*Tabell 2*) visar att det är stor skillnad mellan andelen trångbodda beroende på inkomstnivå. Statistiken baseras på disponibel inkomst för bostadshushåll per konsumtionsenhet. Av uppdelningen på utbildningsbakgrund framkommer en del skillnader, där de med förgymnasial utbildning i större utsträckning bor trångt. Den största skillnaden ses vid uppdelningen utifrån svensk eller utländsk bakgrund där betydligt fler personer med utländsk bakgrund bor trångbodda i Göteborg än vad personer med svensk bakgrund gör. Utländsk bakgrund och låg ekonomisk standard samvarierar, se vidare i kapitel 7 *Inkomst och försörjning*. Skillnaderna över åren är små, men den senaste tillgängliga statistiken från 2020 kan indikera en ökning i trångboddhet för personer med låg ekonomisk standard och därmed en ökad skillnad.

”Göteborg tillhör de tio kommuner där trångboddheten är som allra störst i landet tillsammans med Malmö, Stockholm och sju andra kommuner i Storstockholm.”

203 Fastighetskontoret. (2022). *Lägesrapport 2022: Bostadsförsörjning.* Göteborgs Stad.

204 SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa.*

205 Länsstyrelsen Västra Götaland. (2022). *Bostadsmarknadsanalys 2022: Västra Götalands län* (Rapportnummer: 2022:30).

206 Boverkets mått på trångboddhet sträcker sig från 2012 till 2018, därefter kommer statistiken från SCB. Det är svårt att jämföra siffrorna över längre tid, då SCB och Boverket har olika utgångspunkter i hur de mäter.

Andel trångbodda av boende i flerbostadshus (norm 2), år 2017–2020				
	2017	2018	2019	2020
Låg ekonomisk standard	-	-	30 %	32 %
Medelinkomst	-	-	15 %	15 %
Hög ekonomisk standard	-	-	6 %	5 %
Förgymnasial utbildning	18 %	18 %	18 %	17 %
Gymnasial utbildning	14 %	14 %	14 %	13 %
Eftergymnasial utbildning	14 %	14 %	14 %	13 %
Svensk bakgrund	12 %	11 %	11 %	10 %
Utländsk bakgrund	30 %	31 %	31 %	30 %

Tabell 2. *Uppgifter om ekonomisk standard saknas för åren 2017 och 2018. Trångboddhet definieras enligt Boverkets norm 2 men där ensamboende i ettor inte räknas som trångbodda. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Det finns även geografiska skillnader i trångboddhet. År 2020 var trångboddheten som lägst i Torslanda och som högst i Norra Angered, Bergsjön och Västra Biskopsgården.[207] De geografiska skillnaderna beror på en kombination av att utbudet av olika storlekar på lägenheter och antal personer som finns inom hushållet varierar men även utbud av olika upplåtelseformer och personers möjligheter att bosätta sig i dessa, till exempel utifrån betalningsförmåga och kötid. Detta i sig är kopplat till boendesegregationen.

Socioekonomisk boendesegregation

Begreppen boende- och bostadssegregation beskriver två olika typer av segregation, men de hör ofta ihop.[208] Bostadssegregation innebär att olika typer av bostäder och olika upplåtelseformer är rumsligt åtskilda från varandra, såsom flerbostadshus med bostadsrätter, hyresrätter eller småhus. Boendesegration handlar om att individer eller grupper av individer lever åtskilt från varandra, medan människor med liknande förutsättningar bor i samma område. Socioekonomisk boendesegration handlar då om att människor bor uppdelat i olika bostadsområden utifrån utbildning, yrkesgrupp eller ekonomiska resurser. Boendesegregationen är främst socioekonomisk, det vill säga personer med olika socioekonomiska förutsättningar bor i olika delar av staden beroende på ifall de har ekonomiska valmöjligheter eller inte.[209] Boendesegregationen har också blivit en etnisk segregation. Denna är dock sekundär och beror på att etnicitet och ekonomiska förutsättningar sammanfaller.[210] Kapitel 2 om hälsa, livsvillkor och social position beskriver boendesegregationen som fenomen mer utförligt.

”Boendesegregationen är främst socioekonomisk, det vill säga personer med olika socioekonomiska förutsättningar bor i olika delar av staden beroende på ifall de har ekonomiska valmöjligheter eller inte.”

207 Göteborgs Stad. (2022, 17 mars). *Deluppföljning av Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026. Samlingsärende inom uppföljning mars 2022.*

208 Länsstyrelsen Västra Götaland. (2022). *Bostadsmarknadsanalys 2022: Västra Götalands län* (Rapportnummer: 2022:30).

209 Ramboll. (2020). *Kunskapsöversikt om boendesegregation.*

210 Fikic et al. (2022). *Regionala bilder av segregation – handlingsutrymme mot segregation.*

Ojämlikhetsindex

Det finns olika metoder för att försöka mäta segregationens utveckling över tid. Delegationen mot segregation (Delmos) har tagit fram ett ojämlikhetsindex som kan följas över tid genom det digitala statistikverktyget Segregationsbarometern. Ojämlikhetsindex är ett mått på skillnader i bosättningsmönster mellan olika socioekonomiska grupper och mäter graden av segregation. Indexet löper på en skala från 0–100 där värdet 0 innebär ingen segregation och värdet 100 innebär total segregation. Värdet på ojämlikhetsindexet förblir oförändrat över tid om andelen av alla låginkomsttagare och andelen av alla höginkomsttagare i varje DeSO-område förblir oförändrat. På motsvarande vis minskar ojämlikhetsindexet om fördelningen av låg- och höginkomsttagarna blir jämnare, det vill säga om grupperna blandas i områdena i större utsträckning.[211] Mer om hur ojämlikhetsindex är framtaget finns i kapitel 3 om jämlikhetsanalys.

År 2012, första året då denna statistik kunde hämtas, var Göteborgs ojämlikhetsindex 55,9. Värdet har fluktuerat över åren. Indexet sjönk fram till 2018 för att sedan sakta öka igen. År 2020 är det senast aktuella året som statistik finns och då var Göteborgs ojämlikhetsindex 54,1. Skillnaderna över tid är inte stora men visar en negativ trend från 2018. Även om det inte går att jämföra rakt av med andra kommuner går det ändå att se att utvecklingen i Göteborg följer en likande trend som andra kommuner i Sverige visar.

Områdestyper som indikation på segregationens uttryck

Förutom ojämlikhetsindexet har Delmos tillsammans med SCB tagit fram och definierat fem områdestyper, som beskriver de socioekonomiska förutsättningarna i olika områden. Kapitel 3 om jämlikhetsanalys beskriver detta mer utförligt. Områdestyp 1 är områden med mycket stora socioekonomiska utmaningar. Områdestyp 2 är områden med socioekonomiska utmaningar. Områdestyp 3 karakteriseras av blandade områden. Områdestyp 4 är områden med goda socioekonomiska förutsättningar. Områdestyp 5 är områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.[212]

Antal RegSO:n och andel av befolkning per områdestyp i Göteborg

	Områdestyp 1	Områdestyp 2	Områdestyp 3	Områdestyp 4	Områdestyp 5
Antal RegSO:n	18	15	25	68	21
Andel av befolkning	12 %	9 %	15 %	48 %	16 %

*I Göteborg finns 147 RegSO:n. RegSO är ett mindre geografiskt område i en kommun framtaget för att kunna mäta segregation.

Tabell 3. Boendesegregation. Antal RegSO och andel av befolkning år 2020 per områdestyp. *RegSO står för regionala segregationsområden. Se kapitel 3 om jämlikhetsanalys för ytterligare beskrivning. **Källa:** Delegationen mot segregation.

211 Delegationen mot segregation. (u.å.). *Teknisk beskrivning av ojämlikhetsindex.*

212 Delegationen mot segregation. (2021). *Segregation i Sverige: Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling.*

Med hjälp av segregationsbarometern går det att se var de olika områdestyperna finns i Göteborg och det går även att följa utvecklingen över tid. Sedan tidsseriens start år 2012 har antalet av de olika områdestyperna skiftat. I Göteborg är områdestyp 4 vanligast. År 2020 karaktäriserades 68 områden (av totalt 147) som områden med goda socioekonomiska förutsättningar (*Tabell 3*).

Kartan nedan (*Figur 28*) illustrerar vilka områden i Göteborg som år 2020 kategoriserades som områden med stora socioekonomiska utmaningar (områdestyp 1) och områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar (områdestyp 5). Göteborg karaktäriseras således både av en hög grad av segregation och stora socioekonomiska skillnader.

Figur 28. Primärområden med stora socioekonomiska utmaningar respektive med mycket goda socioekonomiska förutsättningar år 2020.
Källa: Delegationen mot segregation, bearbetad av stadsledningskontoret.

Från att ha haft en sjunkande trend fram till 2018 går det att se av diagrammet på nästa sida (*Figur 29*) att antal RegSO som bedöms vara områdestyp 1 har ökat. Samtidigt har områdestyp 5 sjunkit i antal.

Boendesegregation är många gånger också en mellankommunal fråga där olika kommuner har olika roller. Bostadsbyggande, befintligt bostadsbestånd och varierade boendekostnader påverkar flyttmönster inom och mellan kommuner och kan därmed förstärka segregationen.[213] Göteborg är den enda kommun i Göteborgsregionen (GR) som har samtliga fem områdestyper. Områdestyp 1 finns enbart i Göteborg. Områdestyp 2 finns bara i fyra av GR:s 13 kommuner; i

213 Länsstyrelsen Västra Götalands län, Samhällsavdelningen. (2022). *Bostadsmarknadsanalys 2022: Västra Götalands län.*

Göteborg, Ale, Alingsås och Stenungsund. Precis som i Göteborg bor flest personer i regionen i områdestyp 4. I Göteborg bor ungefär var femte invånare i områdestyperna 1 eller 2 vilket motsvarar fler än 121 000 personer. I hela Göteborgsregionen handlar det totalt om nära 130 000 personer som bor i områdestyp 1 och 2.[214]

Figur 29. Antal RegSO per områdestyp 1 och 5. *RegSO står för regionala segregationsområden. Se kapitel 3 för ytterligare beskrivning.
Källa: Delegationen mot segregation.

Hur kan skillnaderna förklaras?

Ojämlikhet i boende och att staden är segregerad påverkas av flera olika faktorer. Det rör sig bland annat om statlig bostads- och finanspolitik, inkomstförhållanden, bostadsmarknadens sätt att fungera, hur stadens delar planeras med olika typer av bostäder, upplåtelseformer, och hur staden hänger ihop och skapar en helhet. Det är kommunerna som har det generella ansvaret för bostadsförsörjningen. Bostadsförsörjning berör både planering, byggande och förvaltning och det finns tydliga samband mellan konjunkturläget, befolkningsförändringar och bostadsbyggandet. Förutsättningarna för kommunerna att påverka eller styra utvecklingen i alla delar är begränsade.[215] En annan central aspekt är att med gällande lagstiftning och bostadsfinansieringssystem lämnas en stor del av ansvaret till marknadens aktörer. Även allmännyttiga bostadsbolag arbetar utifrån marknadsmässiga lönsamhets- och avkastningskrav, även om möjlighet till undantag finns.[216] Kommunen sätter ramar genom markens användning och markinnehav och genom allmännyttigt bostadsinnehav. Byggsektorn är även en konjunkturkänslig bransch och bostadsmarknaden påverkas av inflation, höga räntor och förväntad lågkonjunktur. Det har under 2022 påverkat bostadspriserna nedåt.[217] Boverket ser

214 Fikic et al. (2022). *Regionala bilder av segregation – handlingsutrymme mot segregation.*

215 SOU 2022:14. *Sänk tröskeln till en god bostad. Betänkande av utredningen om en socialt hållbar bostadsförsörjning.*

216 SFS 2010:879. *Lag om allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag.*

217 Svensk Mäklarstatistik. (2019). *Bostadsstatistik från Sveriges mäklare.*

även att efterfrågan på nya bostadsrätter och småhus har fallit kraftigt efter halvårsskiftet 2022.[218]

De strukturella orsaker till bostadsojämlikhet och bostadssegregation som detta avsnitt fokuserar på är följande:

» Inträdeshinder till bostadsmarknaden där vissa grupper drabbas särskilt hårt.
» Ökad nybyggnation med höga priser och mestadels små bostäder.
» Geografisk fördelning av upplåtelseformer.

Inträdeshinder till bostadsmarknaden där vissa grupper drabbas särskilt hårt

Bostadsmarknaden har under lång tid präglats av ökande priser. Det finns hinder både för att köpa och hyra bostad, men dessa hinder ser olika ut. Hinder för att kunna köpa bostad handlar framför allt om hushållens ekonomiska förutsättningar, krav på kapitalinsats och bankernas kreditvillkor. Hinder för att kunna hyra bostad handlar om tillgången på hyresrätter, de krav som hyresvärdarna kan ställa på hyresgästerna, hyreskostnaden och kötiden.[219]

Unga och nyanlända missgynnas när kötiden avgör tillgången till en lägenhet. Det kan också förekomma diskriminering vid förmedling av bostäder.[220] Det kan handla om direkt diskriminering, där en grupp eller en individ nekas att köpa eller hyra en bostad på grund av deras sociala eller etniska tillhörighet. Det kan även handla om indirekt diskriminering, där en grupp eller en individ missgynnas av lagar, regler och villkor, trots att dessa ska vara lika för alla. Exempelvis kan ett krav på inkomst från fast anställning för att få hyra en bostad missgynna personer som uppbär sjukersättning, trots att denna inkomst kan anses vara lika fast. Även svårtillgänglig eller bristande information kan leda till indirekt diskriminering.[221]

Sedan hösten 2019 började Boplats Göteborg AB fungera som en bostadsförmedling med strikt kö, vilket innebär att alla lägenheter förmedlas efter kötid. Cirka sex och ett halvt år (2 392 dagar) är den genomsnittliga registreringstid som krävdes för att skriva kontrakt på en lägenhet genom Boplats år 2022. Tendenser visar att denna kö har börjat minska något. Hur lång tid det tar att få en lägenhet beror på flera saker. Det beror bland annat på att kötiden varierar mellan områden, på lägenhetens storlek och på hyran.[222] Kortast genomsnittlig registreringstid fanns för lägenheter i Angered, där kön är drygt fem år i genomsnitt (1 903 dagar). Flest dagar i kö krävs för lägenheter i Centrum, nästan tio år (3 474 dagar). Många nyproducerade lägenheter har kortare kötid. Det beror på att efterfrågan inte är lika stor då hyrorna är högre. 85 procent av de lägenheter som förmedlas via Boplats tillhör allmännyttan.

”Cirka sex och ett halvt år (2 392 dagar) är den genomsnittliga registreringstid som krävdes för att skriva kontrakt på en lägenhet genom Boplats år 2022.”

218 Boverket. (2022). *Risk för mycket kraftig inbromsning av bostadsbyggandet.*

219 SOU 2022:14. *Sänk tröskeln till en god bostad. Betänkande av utredningen om en socialt hållbar bostadsförsörjning.*

220 SOU 2020:46. *En gemensam angelägenhet: Vol. 1.*

221 Delegationen mot segregation. (2021). *Segregation i Sverige: Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling.*

222 Boplats Göteborg AB. (2022). *Boplats i siffror.*

Antalet aktivt sökande på Boplats var 66 287 under 2021. Av dessa angav 25 procent att de var inneboende, bodde i andrahand, på hotell eller vandrarhem, eller i annat boende, 10 procent bodde i föräldrahem eller i studentbostad.[223]

Ökad nybyggnation med höga priser och mestadels små lägenheter

De senaste åren har det byggts många nya bostäder i Göteborg. Bostäder byggda sedan 2011 utgör cirka 9 procent av alla bostäder i staden. Den höga nivån på nyproduktion som Göteborg haft de senaste åren kan enbart jämföras med nivåerna som byggdes under miljonprogrammet 1965–1975. Det fanns totalt 296 000 bostäder i Göteborg vid utgången av år 2021. 47 procent av alla är hyresrätter och av dessa utgör allmännyttans bestånd drygt hälften. 28 procent av alla bostäder är bostadsrätter och 18 procent utgörs av småhus.[224] Resterande utgörs av specialbostäder såsom studentbostäder, bostäder för äldre och bostad med särskild service för personer med funktionsnedsättning.

Diagrammet nedan (*Figur 30*) illustrerar antalet färdigställda bostäder i Göteborg mellan åren 2014 och 2021 samt andelen fördelat på olika typer och upplåtelseformer. Mellan 2014 och 2021 har sammanlagt 8 350 hyresrätter, 11 786 bostadsrätter och 1 964 äganderätter byggts. De senaste tre åren har andelen hyresrätter i nyproduktionen ökat. Under år 2021 var 60 procent av de vanliga lägenheter som färdigställdes hyresrätter. Omkring 7 procent av de färdigställda bostäderna är småhus.

Figur 30. Antal färdigställa bostäder. Uppdelat efter hustyp, upplåtelseform och bostadstyp. **Källa:** Fastighetskontoret.

223 Boplats Göteborg. (2022). *Årsredovisning 2021.*

224 Fastighetskontoret. (2022). *Lägesrapport 2022: Bostadsförsörjning.*

De senaste årens nybyggnation har bestått av en större andel mindre lägenheter än fördelningen i övriga bostadsbeståndet (*Figur 31*). Ett viktigt skäl är att byggkostnaden är hög. Den vanligaste nybyggda lägenhetstypen de senaste åren är två rum och kök. En majoritet av de vanliga lägenheterna som färdigställts de senaste fyra åren har en boyta som är mindre än 60 kvadratmeter (kvm). Detta kan jämföras med att drygt 40 procent av de äldre lägenheterna i flerbostadshus har en boyta som är mindre än 60 kvm. Det var enbart 17 lägenheter i flerbostadshus på fem rum eller fler som byggdes år 2020. Samma år fanns det cirka 5 696 lägenheter med fem rum eller fler av totalt 214 500 lägenheter i flerbostadshus i Göteborg.[225]

Figur 31. Antal färdigställda lägenheter i nybyggda flerbostadshus per lägenhetstyp. *Studentbostäder och övriga specialbostäder är exkluderade. I kategorin 1 rum och kök ingår även: 1 rum och 1 rum och kokvrå. I kategorin 2 rum och kök ingår även 2 eller flera rum med eller utan kokvrå. I kategorin 5 rum och kök ingår även fler än 5 rum och kök. **Källa:** SCB, bearbetad av fastighetskontoret (numera Exploateringsförvaltningen).

Samtidigt visar Boplats statistik att antalet ansökningar ökar med lägenhetens storlek.[226] För lägenheter om ett rum och kök har efterfrågan minskat något år 2022 i förhållande till utbudet, medan den är fortsatt hög för stora lägenheter. Av 6 734 förmedlade lägenheter via Boplats år 2022 har endast 363 lägenheter varit fyra rum och kök och endast 37 lägenheter har varit fem rum och kök. En lägenhet på sex rum och kök har förmedlats.[227]

Priser och hyror på nybyggda bostäder är generellt höga. Medianårshyran var år 2021 inom hyresbeståndet i Göteborg 1 233 kr/kvm och år. För hyresrätter inom nyproduktionen som tillkommit från år 2011 ligger medianårshyran på 1 959 kr/kvm och år.[228] Med uppdrag från Fastighetskontoret (nuvarande Exploateringsförvaltningen) och Framtiden Byggutveckling AB har Evidens under hösten och våren

225 Fastighetskontoret. (2022). *Lägesrapport 2022: Bostadsförsörjning.*

226 Boplats Göteborg AB. (2022). *Delårsrapport augusti 2022 bolag.*

227 Boplats Göteborg AB. (2022). *Boplats i siffror.*

228 Boplats Göteborg AB. (2022). *Delårsrapport augusti 2022 bolag.* Göteborgs Stad.

2019–2020 genomfört en skattning av bostadsefterfrågan i Göteborg. Denna analys visar att cirka 61 procent av hushållen i Göteborg saknar tillräcklig inkomst för att efterfråga en nyproducerad bostad. Detta skiljer sig från en hyresrätt i äldre bestånd där 34 procent av hushållen saknar inkomst för att efterfråga dessa.[229]

Beräkningar visar att medelinkomsten för de boende i nyproducerade bostäder i Göteborg är 24 procent högre än hos boende i de befintliga hyresrätterna. Motsvarande siffror för bostadsrätter och småhus är 14 respektive 6 procent.[230] Vid en jämförelse mellan upplåtelseformer bland nyproducerade bostäder framkommer ytterligare skillnader i medelinkomst. Medelinkomsten för boende i nyproducerade småhus är 43 procent högre än för boende i nyproducerade hyresrätter och 7 procent högre än för boende i nyproducerade bostadsrätter.[231]

Ser man till Sverige i stort bodde i genomsnitt 30 procent av både de med högst inkomster och de med lägst inkomster i hyresrätt år 1980. Andelen som bor i hyresrätt har på totalen minskat sedan dess och det är framför allt bland personer med hög inkomst som det har blivit mindre vanligt att hyra sin bostad. Bland dem som har lägst inkomst har andelen som bor i hyresrätt i stället ökat till cirka 50 procent.[232] Det är idag fyra gånger vanligare att låginkomsthushåll bor i hyresrätt än att hushåll med de högsta inkomsterna gör det.[233]

Geografisk fördelning av upplåtelseformer

För att förstå förändringar eller brist på förändringar i jämlikheten i boende och bostadssegregationen är det relevant att se hur bostadsbeståndet har förändrats i olika delar av staden och i staden som helhet. För att öka jämlikheten och minska segregationen behöver det finnas lägenheter i passande storlek och till överkomlig kostnad i olika delar av staden. Möjligheten att välja var i staden man vill bo påverkas av var bostäder med olika upplåtelseformer och pris/hyra finns.[234]

I diagrammet på nästa sida (*Figur 32*) visas hur fördelningen av olika bostäder mellan Göteborgs fyra stadsområden skiljer sig åt. I Nordost är närmare 65 procent av bostäderna hyresrätter medan en knapp majoritet av beståndet i Centrum utgörs av hyresrätter. I Sydväst utgör hyresrätter och småhus drygt en tredjedel var och på Hisingen är fördelningen mellan hyresrätt, bostadsrätt och småhus något jämnare.

”För att öka jämlikheten och minska segregationen behöver det finnas lägenheter i passande storlek och till överkomlig kostnad i olika delar av staden.”

229 Evidens. (2022). *Skattning av bostadsefterfrågan i Göteborg.* Bilaga 2.

230 Fastighetskontoret. (2022). *Lägesrapport 2022: Bostadsförsörjning.*

231 Ibid. Uppgifterna avser disponibel inkomst per konsumtionsenhet 2019 (SCB/stadsledningskontoret).

232 SCB. (2018). *Hyresrätt mindre vanligt för personer med höga inkomster.*

233 SOU 2020:46. *En gemensam angelägenhet: Vol. 1.*

234 Delegationen mot segregation. (2021). *Segregation i Sverige: Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling.*

Figur 32. Andel av bostadsbeståndet år 2021. **Källa:** Fastighetskontoret.

I det följande beskrivs hur fördelningen av olika upplåtelseformer mellan stadens mellanområden har förändrats under perioden 2014 till 2021. I all statistik nedan exkluderas studentbostäder och övriga specialbostäder. All statistik nedan är hämtad från SCB och är bearbetad av stadsledningskontoret.[235] Mellan 2014 och 2021 har flest nya bostäder tillkommit på Hisingen (7 497), därefter Sydväst (5 672), Centrum (5 461) och Nordost (3 450). Flest hyresrätter har byggts i Sydväst (2 721 stycken) och i Centrum (2 701 stycken). På Hisingen har 1 896 hyresrätter tillkommit. Minst antal har byggts i Nordost (1 032 stycken).

Nästan 50 procent av nybyggnationen i Sydväst har varit hyresrätter, medan i de tre övriga stadsområdena har bostadsrätten dominerat nybyggnationen. Cirka 70 procent av de bostäder som tillkommit på Hisingen har varit bostadsrätter. Cirka 63 procent av det som tillkommit i Centrum har varit bostadsrätter. Drygt hälften av det som tillkommit i Nordost är bostadsrätter. Flest äganderätter har byggts i Sydväst och Hisingen, mer än dubbelt så många som i Nordost.

Nybyggnation av hyresrätter har varit som störst i två mellanområden i Sydväst – Stora Högsbo och Askim-Hovås. I Sydväst har hyresrätter även tillkommit i Billdal. På Hisingen har hyresrätter tillkommit i Södra Torslanda, Kvillebäcken, Backa och i Tuve-Säve. I Nordost har hyresrätter tillkommit i Gamlestaden-Utby. Johanneberg-Krokslätt är det mellanområde där flest hyresrätter har tillkommit i Centrum.

Trots att hyresrätten dominerar i alla fyra stadsområden har bostadsrätten som bostadsform ökat sin andel stort under perioden 2014–2021 i 31 av 36 mellanområden. Nybyggnationen av bostadsrätter har dominerat i Gamlestaden-Utby, Krokslätt-Johanneberg, Billdal, Kvillebäcken, Kyrkbyn-Rambergsstaden och Norra Älvstranden. De fem mellanområden som inte har ökat andelen bostadsrätter är Stora Högsbo, Centrala Tynnered och Backa, Södra Torslanda samt Kärra-Rödbo.

Sammantaget visar statistiken att bostadsrätter överväger stort i nybyggnationen under tidsperioden även om allt fler hyresrätter byggs. Analys av nybyggnation och områdenas socioekonomiska

235 SCB. (2022). Statistikdatabas MONA.

förutsättningar visar att mest byggnation mellan 2014 och 2021 har skett i områden med medelhög disponibel inkomst, men även i områden med hög disponibel inkomst. De mellanområden där det således inte har byggts i någon större utsträckning är i områden där den disponibla inkomsten är som lägst.

Antalet hyresrätter har minskat i åtta mellanområden

Diagrammet nedan (*Figur 33*) visar de åtta mellanområden där antalet hyresrätter totalt sett har minskat under perioden. Tre av mellanområdena ligger i Centrum. Fyra mellanområden ligger på Hisingen. Ett mellanområde ligger i Sydväst. Nordost är det enda stadsområde där samtliga mellanområden har ökat antalet hyresrätter.

Figur 33. Förändring av antalet bostäder mellan åren 2014 och 2021 i ett urval av mellanområden. *Där staplarna sträcker sig under värdet 0 har antalet bostäder inom upplåtelseformen minskat mellan åren 2014 och 2021.
Källa: Fastighetskontoret, bearbetad av stadsledningskontoret.

Minskningen av antalet hyresrätter beror delvis på ombildningar. I de områden där antalet hyresrätter har minskat på grund av ombildningar har samtidigt andelen hyresrätter som ägs av allmännyttan ökat. Ombildningarna bör därmed har skett främst hos privata aktörer och inte inom stadens bolag (allmännyttan). Enligt Fastighetskontorets lägesrapport 2022 har antalet ombildningar från hyresrätt till bostadsrätt ändå i jämförelse med tidigare perioder varit ganska få, under 2021 ombildades 241 hyresrätter.[236] Med undantag för Centrum har ombildningarna dock företrädesvis skett i mellanområden som redan tidigare dominerades av andra upplåtelseformer än just hyresrätter. Med undantag för Kungsladugård-Sanna är den disponibla medelinkomsten i dessa mellanområden också högre än genomsnittet för staden (se kapitel 7 om inkomst och försörjning).

236 Fastighetskontoret. (2022). *Lägesrapport 2022: Bostadsförsörjning.*

Förändring av fördelningen av upplåtelseformer

De mellanområden som beskrivs i figur 34 har haft särskilt omfattande ny- och ombyggnationer under perioden. Även de flesta övriga mellanområden i Göteborg har sett större eller mindre förändringar i bostadsbestånd och fördelning av upplåtelseformer. Några områden har fått en ökad blandning av upplåtelseformer. Några områden har bibehållit en ojämn fördelning. Några områden har sett en ökad ojämn fördelning av upplåtelseformer.

Figur 34. Bostadsbeståndet per upplåtelseform i ett urval av mellanområden. *I några områden har bestånden av hyresrätt och äganderätt minskat 2015–2021 till följd av bland annat ombildningar och/eller rivningar. Det rör sig om små minskningar förutom för Norra Älvstranden där minskningen var med 101 hyresrätter. Specialbostäder är exkluderade från sammanställningen. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsledningskontoret.

Som visats ovan har utvecklingen sedan 2014 lett till att hyresrätten dominerar som upplåtelseform i alla fyra stadsområden i Göteborg. Samtidigt är det få mellanområden som fått en större blandning av upplåtelseformer. I huvudsak har det skett genom att andelen lägenheter har ökat i förhållande till äganderätter i områden där dessa dominerat, samt genom att andelen bostadsrätter ökat i vissa områden där hyresrätten dominerar, i första hand i områden som är socioekonomiskt blandade.

En ökad blandning av upplåtelseformer har uppnåtts i flera områden där det redan var relativt jämnt. Det har skett genom att bostadsrätter tillkommit, såsom i Krokslätt-Johanneberg, Kålltorp-Torpa-Björkekärr, Kvillebäcken, Kyrkbyn-Rambergsstaden och Gamlestaden-Utby. En svagt jämnare fördelning kan även ses i Askim och Södra Torslanda, men här är fördelningen fortsatt ojämn där äganderätten dominerar stort.

I några mellanområden har den ojämna fördelningen ökat. I några områden har blandningen minskat. Det beror på att bostadsrätter och äganderätter har ökat sin andel i de områden där dessa upplåtelseformer redan tidigare dominerade. I Norra Älvstranden har det nybyggda dominerats av bostadsrätter samtidigt som antalet hyresrätter har minskat i absoluta tal. Även i Kärra-Rödbo och Björlanda har antalet hyresrätter minskat. I Billdal har hyresrätter byggts, men relativt sett har fler bostadsrätter tillkommit. Gemensamt för dessa fyra mellanområden är att den disponibla medelinkomsten är högre än genomsnittet. I tre områden har den ojämna fördelningen i stället förstärkts genom att hyresrätten ytterligare ökat sin dominans; i Backa, Centrala Tynnered och Stora Högsbo. Dessa tre områden sammanfaller även med att relativt sett ha lägre disponibel medelinkomst än genomsnittet. (Mer om disponibel inkomst finns i kapitel 7 *Inkomst och försörjning*.)

Utvecklingen i Göteborg är i linje med utvecklingen i flera andra svenska kommuner där effekterna av blandning av upplåtelseformer på den sociala sammansättningen mellan 1995 och 2017 har studerats. Slutsatsen är att sättet kommunerna har planerat och byggt på under de åren i viss mån har lett till en ökad blandning av upplåtelseformer. Däremot har byggandet inte bidragit till en ökad social blandning i bostadsområdena i någon större utsträckning, eftersom huvuddelen av nyproduktionen skett i områden med medelinkomster.[237] Av mönstret som framkommer av statistiken ovan kan en liknande bild konstateras i Göteborg. Det byggs förvisso mer i områden där den disponibla medelinkomsten är högre eller kring genomsnittet, men en ökad blandning av upplåtelseformer verkar ändå ha uppnåtts i de områden som redan var relativt blandade, samtidigt som den ojämna fördelningen faktiskt ökat i vissa områden.

237 Uppsala universitet. (2022). *Strategiskt byggande nödvändigt för att uppnå social blandning.*

9

Närmiljö

Fallbeskrivning: Bibliotek

Det står två barn och tittar in genom fönstret på pop up-biblioteket på Friskväderstorget, det är knappt att de räcker upp att se över fönsterkanten. De har fått syn på bibliotekarien därinne och pekar på dörren med stora leenden, men när bibliotekarien skakar på huvudet för att signalera att det inte är öppet försvinner leendena och barnen går sin väg.

”Så är det alltid när man är i lokalen”, berättar bibliotekarien. ”Man hinner knappt öppna dörren förrän någon kommer. Under pandemin fick vi begränsa antalet barn som fick komma in på en gång och då satt barnen utanför entrén och grät.”

Det här pop up-biblioteket har funnits på Friskväderstorget i norra Biskopsgården sedan november 2021. Biblioteket är en filial till Biskopsgårdens bibliotek som ligger på Vårväderstorget, tre hållplatser bort. Tidigare låg ett bibliotek som hette Norra Biskopsgårdens bibliotek i närheten av Friskväderstorget. Det öppnade 1962, men i och med den ekonomiska krisen som rådde i början av nittiotalet beslutade Göteborgs Stads kommunfullmäktige att lägga ned biblioteket.

Men nu finns det alltså ett bibliotek på torget om än i mindre modell. Det har öppet tisdag till torsdag 13–17 och fokuserar på barn upp till 12 år. För den här målgruppen kan det vara för långt och svårt att själva ta sig till Biskopsgårdens bibliotek – de måste då ta sig upp och ner för trapporna till hållplatserna, det är mörkt höst och vintertid, och föräldrarna låter inte barnen gå dit. Men till pop up-biblioteket på torget är det lätt att ta sig. En vanlig öppetdag kommer det cirka 35 barn, ensamma, med äldre syskon eller föräldrar. Många kommer hit ofta och lär känna bibliotekarierna.

Förutom verksamheten för yngre barn händer det också mycket annat i biblioteket. Varje vardagkväll håller den ideella föreningen Biblioteksvännerna i Biskopsgården (BiB) läxhjälp. Föreningen menar att det finns ett stort behov av studiestöd bland de boende i området, i synnerhet för barn och unga men även vuxna med andra modersmål än svenska.

På måndagskvällar används Friskväderstorgets bibliotek för gratis brödutdelning till boende i Biskopsgården i samarbete med Food Savers West och föreningsaktiva i Biskopsgården. En representant för BiB berättar att ett trettiotal personer – pensionärer, nya i Sverige, barnfamiljer och ensamstående med barn – kommer varje måndag för att hämta bröd.

Det är viktigt att ha god kontakt med andra verksamheter där barnen finns, till exempel BVC och förskolorna – för att uppmuntra läsning. Med BVC finns sedan tidigare samverkan inom Bokstart, en nationell satsning för att stimulera små barns språkutveckling. Man har även bebis-sångstunder och teater som är väldigt populärt. När man skickar ut inbjudan till föreställningen så fylls platserna på ett ögonblick.

Man har även provat att ha språkcafé och enstaka programpunkter med boktips för vuxna, för man resonerar att man inte kan jobba med barnen om man inte jobbar med de vuxna. Vuxna kan reservera böcker och hämta på Friskväderstorget, många reserverar till exempel kurslitteratur. Det går även att låna direkt från en mindre hylla med litteratur på lättläst svenska för vuxna.

Bibliotekarien berättar hur omtyckt pop up-biblioteket blivit bara under den korta tid det har funnits. Särskilt bland barnen i området. ”Det händer att barnen som bor i byggnaden kommer nedspringande i strumplästen och rusar in på biblioteket när det är öppet.”

Närmiljö

Miljön där människor lever och verkar, växer upp, leker, bor eller arbetar påverkar livet och skapar förutsättningar för hälsa och välbefinnande.[238] Jämlik tillgång till grundläggande samhällsservice, fritid, kultur och friluftsliv är centralt för likvärdiga livsvillkor.[239]

Det kan handla om platser och tillgång till föreningsliv, rekreationsområden, parker och lekplatser, livsmedelsbutiker och offentlig service såsom förskola, vårdcentral och bibliotek. Möjlighet till rörlighet i staden genom tillgång till kollektivtrafik, gång- och cykelbanor underlättar att nå arenor och verksamheter som av olika orsaker inte kan erbjudas överallt i hela staden. Gestaltningen av våra gemensamma rum och en väl omhändertagen närmiljö bidrar till upplevelser av gemenskap och tillhörighet. Universell utformning, det vill säga att miljöer är planerade och gestaltade för en så stor del av befolkningen som möjligt, ökar möjligheten till jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för alla oavsett behov, förutsättningar och funktionsförmåga.[240] Den fysiska omgivningen har stor betydelse för barns utveckling och påverkar deras livschanser. Barn har oftast inte möjlighet att själva påverka vilka miljöer de växer upp i.[241]

I många fall är tillgången på kvaliteter och resurser lägre i områden med socioekonomiska utmaningar. Forskning har konstaterat att i områden med socioekonomiska utmaningar i Göteborg erbjuds ett basutbud av service, men att ett mer diversifierat utbud saknas i flera områden.[242]

Ytterligare en viktig aspekt för en god och jämlik hälsa är utomhusmiljön, vilket utöver grönområden också omfattar bland annat luftkvalitet och buller.[243] Folkhälsomyndighetens nationella miljöhälsoenkät 2019 visade att barn till vårdnadshavare som har grundskola som högsta utbildning eller är utrikes födda i högre utsträckning exponeras och påverkas negativt av faktorer i både inomhus- och utomhusmiljön, jämfört med andra barn.[244] Undersökningen visade också att en större andel av dessa barn bor i bostäder med fönster mot en trafikerad gata och att de vistas längre tid i trafiken. Utifrån Göteborgs Stads kartsystem Gokart kan man se att boende i innerstaden och utmed de större trafikledernа är mest utsatta för luftföroreningar och buller.[245] Det behövs dock data som går att bryta ned för att se om det finns systematiska skillnader i hur olika grupper utsätts för luftföroreningar och buller.

238 SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa.*

239 Ibid.

240 Boverket. (u.å.). (granskad 2021, 9 juni). *PBL Kunskapsbanken, Funktionshinderpolitik och centrala begrepp.*

241 Folkhälsomyndigheten. (2021). *Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa.* (Artikelnummer: 21125).

242 Legeby, A., Berghauser Pont, M. & Marcus, L. (2015). *Dela[d] stad: Stadsbyggande och segregation* (5: summerande reflektioner). KTH skolan för arkitektur och samhällsbyggnad.

243 SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa.*

244 Folkhälsomyndigheten. (2021). *Barns miljörelaterade hälsa är ojämlik* (Artikel: 21309).

245 Underlag framtaget av Miljöförvaltningen i Göteborgs Stad.

Kapitlets upplägg

Kapitlet är indelat i två avsnitt.

Det första avsnittet fokuserar på tillgång till stadens resurser och en väl fungerande närmiljö baserat på närhetsanalyser.

Det andra avsnittet fokuserar på upplevelsen av närmiljön.

Tillgång till stadens resurser

Jämlikhetsrapporten 2017 presenterade en analys av hur tillgången till stadens resurser såg ut genom att mäta fågelvägen från en plats till en resurs. I denna rapport mäts i stället geografisk tillgång genom så kallade närhets- och täthetsanalyser. Några jämförelser med den förra jämlikhetsrapporten görs därför inte. Närhets- och täthetsanalyser används inom stadsformsanalyser[246] och handlar om att mäta hur många personer (boende på en adress) som har tillgång till en särskild resurs inom x antal meter.[247] [248] En resurs kan exempelvis vara bibliotek. Närhetsanalysen utgår ifrån ett digitaliserat gång- och cykelnät som visualiserats på karta och är precis som alla kartor en representation av verkligheten. Det kan finnas många aspekter som gör att en annan väg väljs än den som analysen redovisar som den närmsta vägen. Till exempel att själv välja att gena över en gräsmatta eller att undvika en viss gata på grund av att den känns otrygg eller vindutsatt. Närhets- och täthetsanalyser kan anses vara ett mer träffsäkert sätt att mäta närhet än att mäta fågelvägen, även om det inte ger platsspecifik och fördjupad kunskap om tillgången till service. Underlaget togs fram år 2021 och det som analyseras är närhet och tillgång till resurserna parker, bibliotek, idrottsanläggningar och hållplatsområden. Kartorna som presenteras i kapitlet visar avstånd från bostad till en resurs utifrån nattbefolkning, det vill säga där befolkningen bor och är skrivna. Kartorna visar inte boendetäthet.

Parker

Tillräcklig och jämlik tillgång till grönområden kan bidra till att utjämna skillnader i hälsa mellan olika socioekonomiska grupper.[249] Undersökningar visar att det finns en skillnad i trivsel i bostadsområdet mellan boende i eget hus (högre trivsel) och i flerfamiljshus (lägre trivsel) men att denna skillnad är påtagligt mindre vid tillgång till grönområde.[250] Utemiljöer och mötesplatser utanför hemmet lyfts även som viktiga för trångbodda hushåll och i områden med utbredd trångboddhet.[251] När det kommer till grönområden är det också av vikt att inte bara se till hur dagens situation ser ut och överexploatera de resurser som finns idag utan också beakta kommande generationers behov av närhet och tillgänglighet till park och natur.

---

246 Chalmers tekniska högskola. (u.å.). *Place Syntax Tool.* Spatial Morphology Group.

247 För jämlikhetsrapporten har avstånden 0–500, 500–1 000, 1 000–2 500, 2 500–5 000, 5 000–10 000 och över 10 000 meter använts.

248 Datan kommer i första hand från Göteborgs Stad, en gemensam databas som kallas enhetskatalog samt stadsbyggnadsförvaltningen (parker) och Västtrafik (hållplatser). För befolkningsdata har data på adressnivå från Västfolkets databas 2021 använts. För analys används gång- och cykelbara nätverket, Road Center Line (RCL) från 2018 samt tillhörande Unliks som markerar planskilda korsningar i nätverket.

249 Naturvårdsverket & Boverket (2022). *Grönplanera! En vägledning om att ta fram en grönplan* (Rapport 7025).

250 SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa.*

251 Sandberg, M. & Grander, M. (2021). T*rångboddhet i Malmö: En studie av trångboddhetens ojämlika utbredning och konsekvenser.* Studier i boende och välfärd, Malmö universitet.

Utöver parker består den samlade så kallade grönstrukturen i Göteborg av naturområden, rekreationsområden, jordbruksmark, trädkantad gång- och cykelväg, vatten och vattendrag. Även skolgårdar, kustnära områden och gröna bostadsgårdar bidrar med grönska och rekreation. I närhetsanalyserna har tillgång till stadens 65 stadsparker och stadsdelsparker analyserats. Underlag för närhetsanalyser gällande bostadsnära park och natur respektive lekplatser uppdateras våren 2023 och kommer därför inte presenteras här. Lekplatser och gröna bostadsgårdar på privat mark finns inte heller med i underlaget. De kan utgöra ett viktigt komplement men ersätter inte behovet av offentlig plats. Här kan lokala analyser behövas för att komplettera bedömningen av tillgång till grönytor i respektive område. Parkerna i Göteborg är indelade i tre kategorier. Enligt Göteborgs Stads riktvärden för stadsparker (*Figur 35*) så ska de kunna nås inom 30 minuter med kollektivtrafik, stadsdelsparker ska finnas inom 1 000 meter vilket innebär en 15 minuters promenad från bostaden. En bostadsnära park bör ligga med 5 minuters promenadavstånd eller inom 300 meter från bostaden. I vissa fall kan större parker nära bostäder ha dubbla funktioner, det vill säga en stadspark kan även fungera som stadsdelspark där den nås inom 1 000 meter och som bostadsnära park där den nås inom 300 meter. Studier visar att om grönområdet ligger längre än 300 meter från bostaden minskar användningen för den genomsnittlige brukaren snabbt.[252]

Vad visar närhetsanalyserna för parker?

Kartunderlaget visar tillgången till stadsparker och stadsdelsparker. Det visar att tillgången varierar över staden (*Figur 36*). Drygt 80 procent av stadens befolkning har tillgång till en park inom 1 000 meter. Närmare 20 procent av göteborgarna har mellan 1 000 och 5 000 meter till en stads- eller stadsdelspark. Knappt 2 procent bor mellan 5 000 och 10 000 meters gång- eller cykelväg från en stadsdelspark eller stadspark. Det sistnämnda gäller framför allt i stadens ytterområden på norra och västra Hisingen, i mellanområdet Östra Angered och på några av skärgårdsöarna. I dessa områden finns i regel god tillgång på natur- och friluftsområden även om dessa inte är definierade som park. På Hisingen finns flera större naturområden som nås inom 1 000 meter på gång- och cykelavstånd.

Figur 35. Riktvärden för avstånd till olika typer av parker och naturområden. Illustration från Göteborgs översiktsplan.

252 Boverket. (granskad 2021, 25 januari). PBL *Kunskapsbanken, Grönplanera för människors hälsa och välbefinnande.*

Figur 36. Invånare med mer än 1000 meters avstånd till grönyta från bostaden. *Punkterna representerar adresspunkter med olika avstånd till en resurs. Avstånden är beräknade utifrån befolkningen år 2021 i förhållande till vägnätet år 2018. Grönyta definieras här som stadspark eller stadsdelspark.
Källa: SCB, bearbetad av stadsbyggnadskontoret.

Andra förutsättningar för jämlik tillgång

Kartunderlaget visar att villaområden generellt sett har längre avstånd till stadsparker och stadsdelsparker än områden som domineras av flerbostadshus, men ofta finns det mer bostadsnära grönska i dessa områden till exempel i form av egna trädgårdar. Likaså finns det i flera flerbostadsområden ofta tillgång till natur och gröna bostadsgårdar och i mindre utsträckning offentlig park. Hammarkullen kan utgöra ett exempel på ett område där det råder brist på park. Bostadsgårdarna kan vara generöst tilltagna och gröna, men kan till exempel bestå av beskogade bergknallar snarare än av mer tillgängliga och öppna friytor som kan användas för flera olika aktiviteter. Andra aspekter när det kommer till förutsättningar för jämlik tillgång till grönområden är tillgängligheten till områdena, det vill säga om det finns säkra och trygga vägar till exempelvis lekplatser och parker och om områdena är tillgängliga för personer med olika funktionsnedsättningar. Likaså är trygghet en avgörande förutsättning för faktiskt tillgång vilket lyfts längre fram i avsnittet om upplevelsen av närmiljön.

Bibliotek

Biblioteken utgör offentliga tillgängliga rum som alla har möjlighet att besöka oavsett bakgrund och resurser. Biblioteken erbjuder tillgång till medier, litteratur, möten, kunskap, upplevelser och samhällsinformation. En medborgarundersökning från 2021[253], där de tillfrågade är föräldrar till barn mellan 0-6 år som i dagsläget inte besöker stadens öppna förskolor och bibliotek, visar att de som är födda i Sverige med låg utbildning, unga föräldrar, de som är födda utomlands och anlänt till Sverige de senaste fem åren samt de som är födda i länder med medel HDI är de som besöker biblioteket i lägst grad. Vad gäller andelen biblioteksbesökare per (dåvarande) stadsdel besökte befolkningen i Angered och Norra Hisingen biblioteken i lägst grad, medan besöksfrekvensen var högst i Örgryte-Härlanda och Majorna-Linné.[254] Observeras bör att andelen svarande i Angered var låg. Statistik och användarundersökningar visar även att det finns skillnader i hur besökarna använder biblioteket som resurs i Göteborg. Kulturförvaltningen som förvaltar stadens bibliotek kan i sin statistik utläsa att behovet av elektronik är större i områden med socioekonomiska utmaningar. Den biblioteksutredning om folkbiblioteken i Göteborg som genomfördes 2020 beskriver att bibliotek i områden med socioekonomiska utmaningar kan betecknas som mer av besöksbibliotek medan biblioteken i områden med mer goda socioekonomiska förutsättningar i regel har både höga utlån- och besökssiffror.[255]

Bibliotekens geografiska placering och öppettider påverkar hur och när människor rör sig i närområdet och på motsvarande sätt påverkar tider och öppettider för närliggande skolor, arbetsplatser, butiker, fritids- och kulturutbud också besöken på biblioteket.[256] Behovet av att ha en nära tillgång till bibliotek är större för vissa grupper, där exempelvis äldre, personer med funktionsnedsättning och unga kan ha det svårare att ta sig längre bort från sitt lokalområde. Att ha tillgång till ett bibliotek på ett rimligt nära avstånd har visat sig viktigt då det finns ett samband mellan avståndet och hur ofta biblioteket används.[257] Detta konstateras även i medborgarundersökningen från 2021, där 59 procent svarar att gångavstånd till hemmet skulle få dem att besöka biblioteket.[258]

Vad visar närhetsanalyserna för bibliotek?

Kartunderlaget visar tillgängligheten till stadens 28 folkbibliotek (*Figur 37*). I nuläget finns 25 bibliotek, två biblioteksservicestationer, ett pop up-bibliotek och två bokbussar. Kartunderlaget visar att cirka 35 procent av boende i Göteborg har max 1 000 meter mellan bostad och bibliotek. Nästan hälften av stadens invånare, 47 procent, bor i

”Andra aspekter när det kommer till förutsättningar för jämlik tillgång till grönområden är tillgängligheten till områdena, det vill säga om det finns säkra och trygga vägar till exempelvis lekplatser och parker och om områdena är tillgängliga för personer med olika funktionsnedsättningar.”

253 Göteborgs Stad. (2021). *Medborgarundersökning – besökare till bibliotek och öppen förskola.*

254 Ibid.

255 Lundgren, E. (2020, 25 maj). *Biblioteksutredning: Framtidens bibliotek i Göteborg* (Bilaga 1). Göteborgs Stad.

256 Splitvision Research. (2018). *En plats för alla. Behovs- och användarundersökning gällande folkbiblioteken i Göteborg*

257 Höglund, L. (2012). Bibliotek, sociala medier och digital delaktighet. I L. Weibull, H. Oscarsson & A. Bergström (Red.), *I framtidens skugga: Fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle* (SOM-undersökningen 2011, SOM-rapport nr. 56), (s. 321-334)

258 Göteborgs Stad. (2021). *Medborgarundersökning – besökare till bibliotek och öppen förskola.*

områden där avståndet för boende till bibliotek är mellan 1 000 och 2 500 meter. Cirka 15 procent av boende i Göteborg har mellan 2 500 och 5 000 meter till ett bibliotek. Några exempel är primärområdena Kallebäck, Utby, Länsmansgården, Lövgärdet och Gårdstensberget. Knappt 2 procent av befolkningen har längre än 5 000 meters gång- och cykelavstånd till ett bibliotek. Den geografiska tillgången till bibliotek är lägst i flera av stadens ytterområden, såsom mellanområdena Östra Angered, Tuve-Säve, primärområdet Rödbo och längs kusten i väster. I dessa områden är befolkningen förhållandevis låg och områdena karaktäriseras i stor utsträckning av landsbygd. För att förstärka tillgången till bibliotek i dessa områden besöks de regelbundet av en bokbuss med en fast tidtabell.

På kartan syns inte planerade och nya bibliotek. Bland annat ska ett nytt bibliotek öppna på Opaltorget i västra Göteborg. På Friskvädersstorget har ett pop up-bibliotek öppnat. Biblioteket på Donsö har lagts ner och resurser har i stället förstärkts på Södra skärgårdens bibliotek på Styrsö.[259]

Figur 37. Invånare med mer än 2500 meters avstånd till bibliotek från bostaden. *Punkterna representerar adresspunkter med olika avstånd till en resurs. Avstånden är beräknade utifrån befolkningen år 2021 i förhållande till vägnätet år 2018. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsbyggnadskontoret.

259 Under åren 1989–1999 minskade det totala antalet folkbiblioteksfilialer i Sverige från 1 455 stycken till 1 183 stycken. I Göteborg lades under samma period fyra bibliotek ned, alt. resursomfördelades (Askim, Biskopsgården, Gunnared (Gårdsten) och Tynnered) och tre nya etablerades (Linnéstaden, Lundby, Lärjedalen (Hammarkullen). Rosengren, M. (2003) *Nedläggningar och nyetableringar av bibliotek. En argumentationsanalytisk studie av hur folkbiblioteksituationen förändrats i Göteborg under 90-talet med hänsyn till stadsdelsnämndsreformen.*

Andra förutsättningar för jämlik tillgång

Det finns andra aspekter, förutom avstånd, som påverkar tillgången till bibliotek. Det handlar till exempel om hur biblioteket används, hur lokalen ser ut och hur tillgänglig den är, vad biblioteket innehåller samt service. Den biblioteksutredning[260] som genomfördes i Göteborg 2020 visade att det finns stora brister i de offentliga rum och mötesplatser som biblioteken utgör. Den visade också att det finns en ojämlikhet mellan olika delar av Göteborg. Några bibliotek med stora upprustningsbehov är bland annat Biskopsgården och Kortedala.

Närhetsanalysen visar inte fullt ut tillgången till tjänsten att kunna låna böcker. För den som på grund av hög ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning inte kan besöka biblioteket finns till exempel tjänsten Boken kommer. Det innebär att biblioteket kommer hem till låntagaren med böcker. Förskolor med sämre tillgänglighet till de fysiska biblioteken besöks kontinuerligt av bokbussar. Den sämre tillgängligheten handlar om mer än avståndet till biblioteket. Det kan vara andra barriärer som hindrar, såsom större och tungt trafikerade vägar att korsa, eller stora skillnader i topografi där en brant backe kan utgöra en verklig barriär.

Idrottsanläggningar

I de nationella folkhälsomålen ingår fysisk aktivitet, stillasittande och tillgång till idrottsplatser i närområdet som indikatorer för uppföljning inom målområdet Levnadsvanor.[261] Det finns ett starkt samband mellan tillgång till idrottsanläggningar och fysisk aktivitet hos barn och unga. Långa avstånd till anläggningar hindrar barns och ungdomars rörelse medan tillgång till idrottsanläggningar och att vistas mycket utomhus främjar rörelse.[262] Kravet på föräldrars tid och resurser minskar om barn och unga kan ta sig till träning och tävling på egen hand. Därmed är närhet särskilt viktigt för barn och unga med sämre ekonomiska förutsättningar. Anläggningar för spontanidrott som inte behöver bokas, inte kräver medlemskap eller är avgiftsfria kan vara särskilt viktiga i områden med socioekonomiska utmaningar, eftersom deltagande i idrottsföreningslivet här är lägre.[263] Dessa anläggningar skulle kunna kompensera för ett lågt föreningsdeltagande och sänka trösklarna till fysisk aktivitet. Tillgång till simanläggningar har stor betydelse utifrån flera perspektiv. Simkunnighet handlar inte bara om fysisk aktivitet utan är ett krav för att klara skolan, en stark norm i samhället för att kunna delta i olika sammanhang och är livsviktigt utifrån en säkerhetsaspekt och en jämlikhetsaspekt.

Tillgången till olika idrottsanläggningar har analyserats utifrån geografisk närhet till tre grupper av anläggningstyper. Dessa är sporthallar och bollplaner[264], anläggningar för spontana aktiviteter som inte kräver

260 Lundgren, E. (2020). *Biblioteksutredning: Framtidens bibliotek i Göteborg* (Bilaga 1). Göteborgs Stad.

261 SOU 2017:4. *För en god och jämlik hälsa: En utveckling av det folkhälsopolitiska ramverket: Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa.*

262 Faskunger, J. & Sjöblom, P. (2017). Anläggningar och andra miljöer för idrott – när, hur och varför är de samhällsnyttiga? I J. Faskunger & P. Sjöblom (Red.), *Idrottens samhällsnytta: En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens mervärden för individ och samhälle* (FoU-rapport 2017:1), 191-212. Riksidrottsförbundet.

263 Statistik från RF/SISU bearbetad av Göteborgs Stad idrott och föreningsförvaltningen.

264 Sporthallar, i huvudsak med planmåtten 40 × 20 meter och bollplaner, 11, 9 och 7-spels konstgräs och 11-manna naturgräsplaner.

medlemskap i förening och sim- och badanläggningar. Anläggningar som drivs av föreningar eller i privat regi eller andra platser som kan användas för spontana aktiviteter, såsom skolgårdar, ingår inte i analysunderlaget.

Vad visar närhetsanalyserna för idrottsanläggningar?

Sporthallar och bollplaner är de anläggningstyper som är utspridda geografiskt i hela staden och används i stor utsträckning av det organiserade föreningslivet. Analysernas resultat för dessa anläggningar har granskats mot befolkningskoncentration för åldersgrupperna 7–25 år över staden. Analyserna visar att 48 procent av alla barn och ungdomar i Göteborg når en eller flera sporthallar inom 1 000 meter från sin bostad och omkring 40 procent har tillgång till en eller flera bollplaner inom 1 000 meter från där de bor. I flera områden med socioekonomiska utmaningar med relativt höga befolkningskoncentrationer av åldersgruppen 7–25 år, har barn och ungdomar längre än 1 000 meter till en bollplan. Detta berör hela eller delar av Gårdsten, Bergsjön, Hjällbo, Biskopsgården, i östra delar av Backa och i Tynnered.

Figur 38. Invånare med mer än 1 000 meters avstånd till kommunal idrottsanläggning för spontanindrott från bostaden. *Punkterna representerar adresspunkter med olika avstånd till en resurs. Avstånden är beräknade utifrån befolkningen år 2021 i förhållande till vägnätet år 2018.
Källa: SCB, bearbetad av stadsbyggnadskontoret.

När det kommer till anläggningar för spontana aktiviteter ingår utegym, hinderbanor, näridrottsplatser, motionsspår (ankomstpunkter till belysta motionsspår), frisbeegolfbanor samt is- och simhallar öppna för allmänheten (*Figur 38*). Analysen visar att 44 procent av befolkningen har en anläggning för spontana aktiviteter inom 1 000 meter och 90 procent inom 2 500 meter. I princip alla tätbebyggda områden har en anläggning för spontana aktiviteter inom 2 500 meter medan större

delarna av ytterstaden och Södra skärgården har längre än 2 500 meter. När det gäller anläggningar för spontana aktiviteter som ligger i områden med socioekonomiska utmaningar där avståndet är mer än 1 000 meter återfinns södra Hjällbo, södra Rannebergen och norra Kortedala.

Ser man till sim- och badanläggningar samt friluftsbad har 68 procent av alla göteborgare max 2 500 meter till en sim- och badanläggning eller friluftsbad. Här har stora delar av centrala Hisingen mer än 2 500 meter till närmsta sim- och badmöjlighet, till exempel Västra Biskopsgården och Brunnsbo.

”De socioekonomiska faktorernas påverkan på idrottande och fysisk aktivitet är tydlig i Göteborg.”

Andra förutsättningar för jämlik tillgång

För att analysera om tillgången till idrottsanläggningar är ojämlikt fördelad i staden finns flera parametrar att ta hänsyn till. En god tillgång till idrottsanläggningar handlar om mer än antal och närhet. Tillgänglighet inkluderar också hur pass lätt och tryggt det är att ta sig till en idrottsanläggning och användbarhet utifrån funktionalitet, kvalitet, skick och skötsel. Det handlar också om utbudet av idrottsanläggningar för olika typer av aktiviteter och bredden i föreningslivets verksamhet. Föreningslivet är beroende av ledare och ideellt engagerade medlemmar och dessa förutsättningar kan skilja sig åt mellan olika områden. För att tillgången till idrottsanläggningar ska få positiva effekter på folkhälsan måste de även användas av de grupper som är i störst behov av dem.

Inom gruppen hbtqi-ungdomar och framför allt transpersoner finns en oro gällande tillgång till idrottsanläggningar.[265] Starka föreställningar och normer kring kön som hela tiden gör sig påminda gör att gym och andra idrottsanläggningar upplevs som otrygga, och att könsuppdelade utrymmen blir ett hinder.[266] En riktad webbenkät till målgruppen elever på högstadiet och gymnasiet i Göteborg som är eller funderar på om de är hbtqi-personer har genomförts. I enkäten belyser ungdomar problemet med att kunna duscha och byta om i samband med bad och idrott då inte alla känner sig bekväma med att gå in i damers eller herrars omklädningsrum.[267]

En ytterligare parameter att ta hänsyn till är i vilken grad det finns möjlighet att vara aktiv i en idrottsförening. De socioekonomiska faktorernas påverkan på idrottande och fysisk aktivitet är tydlig i Göteborg. Enligt statistik från Riksidrottsförbundet är cirka 80 procent av unga (7–25 år) i områden med goda socioekonomiska förutsättningar medlem i en idrottsförening (*Figur 39*). Motsvarande siffra i områden med socioekonomiska utmaningar är drygt 30 procent. Skillnaden är störst för flickor där endast 20 procent är medlem i en idrottsförening i vissa områden.[268] Kartan visar medlemskap i de föreningar som ingår i Riksidrottsförbundet. Lokal kunskap blir därför viktig för att fånga upp hela bilden av vilka föreningar och aktiviteter som finns tillgängliga för invånarna.

265 MUCF. (2022). *”Jag är inte ensam, det finns andra som jag”: Unga hbtqi-personers levnadsvillkor.*

266 Ibid.

267 Göteborgs Stad. (2022). *”Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året om” Rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan 2021* (Bilaga 2).

268 Statistik från RF/SISU bearbetad av Göteborgs Stad idrott och föreningsförvaltningen.

Figur 39. Andel 7–25 år medlemmar i en förening tillhörande ett specialidrottsförbund år 2020 per mellanområde. *Avser Göteborgs Stads mellanområdesindelning som gällde fram till år 2021. **Källa:** RF Sisu och SCB, bearbetad av social resursförvaltning.

Ett sätt att komplettera bilden är den fritidsvaneundersökning som genomfördes i Göteborg år 2021 (*Figur 40a–c*).[269] Det går inte att dra för långtgående slutsatser av undersökningen och det går inte att göra en jämförelse över tid. Den visar ändå att andelen som är medlem i en förening skiljer sig åt mellan olika områden i staden och att det även finns skillnader i upplevelsen av tillgänglighet både utifrån ett trygghetsperspektiv och ett ekonomiskt perspektiv. I Centrala Angered och i Kyrkbyn-Rambergsstaden svarar fler unga än i andra områden att ekonomin hindrar dem från att delta i fritidsaktiviteter. Barn och unga i Centrala Angered svarar även i större utsträckning att de anser att vägen till fritidsaktiviteter är mer otrygg (*Figur 40c*). I en kartläggning av trångboddhet i Göteborg har det också framkommit att unga som bor trångt får bekymmer med att förvara utrustning. Även en boendesituation som innebär att flytta runt mycket gör det svårt att utöva idrott på lika villkor.[270] Det sammanfaller ofta med andra socioekonomiska utmaningar såsom sämre möjlighet att delta i avgiftsbelagda aktiviteter, att införskaffa utrustning med mera. I Fritidsvaneundersökningen framkommer även att unga med funktionsnedsättning upplever fler hinder för fritiden än de som inte har en funktionsnedsättning. Dessutom är unga med funktionsnedsättning även mindre nöjda med sin fritid.

269 Enkätfabriken. (2021). *Barn och ungas fritidsvanor: Göteborgs Stad 2021.*

270 Idrotts- och föreningsförvaltningen & Kulturförvaltningen. (2021). *Kunskapsinventering: Minska trångboddhetens negativa effekter.* Göteborgs Stad.

Sambandet mellan idrottsanläggningar och deltagande är komplext. Geografisk närhet till en anläggning är viktigt då det kan vara troligare att anläggningen brukas. Andra faktorer som kan vara avgörande är om vägen för att ta sig till platsen är otrygg eller oupplyst, om aktiviteten är förenad med en kostnad, om utbudet inte passar eller om personen känner att de inte passar in.

Figur 40a, b och c. Kartorna visar barns och ungas upplevelse av tillgången till fritidsaktiviteter utifrån olika aspekter. **Källa:** Enkätfabriken, Fritidsvaneundersökningen.

”I Centrala Angered och i Kyrkbyn-Rambergsstaden svarar fler unga än i andra områden att ekonomin hindrar dem från att delta i fritidsaktiviteter. Barn och unga i Centrala Angered svarar även i större utsträckning att de anser att vägen till fritidsaktiviteter är mer otrygg.”

Hållplatser, kollektrafik och resande

Kollektivtrafiken spelar en avgörande roll för många göteborgares tillgång till staden och stadens resurser, såväl till arbetsplatser som till skolor, fritidsaktiviteter och natur- och rekreationsområden. God kollektivtrafik fyller en viktig funktion i att knyta ihop staden, möjliggöra hållbart resande och förbättra den jämlika tillgången till samhällsservice. Detta gäller särskilt för målgrupper som föredrar kollektivtrafik eller saknar möjligheter att resa på andra sätt, till exempel barn och unga, äldre, grupper med sämre ekonomiska förutsättningar och personer med olika funktionsnedsättningar. När det handlar om barn och unga spelar god kollektivtrafik tillsammans med goda gång- och cykelmöjligheter mellan bostad, skola och fritidsaktivitet en viktig roll för deras livsvillkor.

För att uppnå jämlik rörlighet och tillgång till staden behöver restider med kollektivtrafik minska i förhållande till restider med bil.[271] Tillgången till bil är ojämlikt fördelad i Göteborg och i många fall innebär det längre tidsåtgång och ibland mindre smidighet att resa kollektivt.[272]

Vad visar närhetsanalysen för kollektivtrafikhållplatser?

I analysen har tillgängligheten till hållplatsområden analyserats. (*Figur 41*) Ett hållplatsområde är en eller flera kollektivtrafikhållplatser.[273] I kartunderlaget för hållplatsområden ser inget mellanområde ut att vara direkt underförsörjt av kollektivtrafik. 83 procent av befolkningen har max 500 meter att gå eller cykla till en kollektivtrafikhållplats. 98 procent har max 1 000 meter till en hållplats. Ett fåtal har mer än 2 500 meter till en hållplats, cirka 430 personer i Göteborg. Dessa personer bor i stadens ytterområden, där befolkningstätheten är låg. Cirka 60 personer i Göteborg har mer än 5 000 meter till en hållplats. Alla dessa bor i mellanområdet Östra Angered.

Andra förutsättningar för jämlik tillgång

Kartorna visar den geografiska närheten till den närmaste hållplatsen. Kartorna säger inget om själva hållplatsområdet, hur tillgänglig informationen vid hållplatsen är, om området är väl omhändertaget eller om vägen till hållplatsområdet går via passager som kan vara eller upplevas otillgängliga, till exempel via gångtunnlar. Kungssten Västerleden är ett exempel på ett otillgängligt hållplatsläge som nås via trappor.[274] Närhetsanalysen säger inget om andra aspekter av kollektivtrafiken, såsom biljettpriser, tillgänglighetsanpassade spårvagnar eller turtätheten. Närhetsanalyserna beskriver inte heller vilken sorts kollektivtrafik som erbjuds, hur ofta den går, vilka kopplingar som finns och hur hög belastningen är på olika linjer.

---

271 Göteborgs Stad. (2022, 19 maj). *Översiktsplan för Göteborg.*

272 Trafikkontoret. (2021). *Trafik- och resandeutveckling 2021.* Göteborgs Stad. Målpunkterna är: Frölunda torg, centrala staden (Brunnsparken), Backaplan, Gamlestads torg och Angered Centrum.

273 Begreppet hållplatsområde används för att en plats som har många olika hållplatslägen, till exempel Brunnsparken eller Frölunda torg, ska räknas som en samlad hållplats i stället för som flera olika hållplatser. I texten förs också ett bredare resonemang om tillgång till kollektivtrafik.

274 Trafikkontoret. (u.å.). *Göteborgs Stads inspel till Västtrafiks trafikplan 2023.* Göteborgs Stad.

Figur 41. Invånare med mer än 1000 meters avstånd till hållplats för kollektivtrafik från bostaden. *Punkterna representerar adresspunkter med olika avstånd till en resurs. Avstånden är beräknade utifrån befolkningen år 2021 i förhållande till vägnätet år 2018. **Källa:** SCB, bearbetad av stadsbyggnadskontoret.

Som ett komplement till närhets- och täthetsanalyserna har dåvarande trafikkontoret i Göteborgs Stad arbetat med att ta fram ett verktyg för tillgänglighetsanalyser som ska kunna visa på hur tillgängligheten till olika platser, så kallade målpunkter, med olika färdsätt ser ut. Genom framtagna tillgänglighetsmått går det att se hur jämlikt fördelad tillgängligheten är i staden mellan olika geografiska områden och befolkningsgrupper. Exempel på målpunkter är arbete, skola, förskola, vårdcentraler, livsmedelsbutiker, motion- och idrottsplatser samt kollektivtrafiknoder.

Att uppleva sig trygg i kollektivtrafiken är en aspekt och del i tillgången till stadens resurser. SOM-institutet har i sin undersökning ställt frågan om de svarande har avstått från att åka kollektivt av rädsla för att utsättas för brott.[275] Bland de svarande uppger 26 procent att det har skett någon gång. Bland dessa svarade kvinnor, unga, personer med låg ekonomi, arbetslösa och personer med sjuk- och aktivitetsersättning samt studerande i högre grad att de avstått från att åka kollektivt. Även frågor kring upplevd samhörighet i bostadsområdet, litet förtroende för polis, skola och socialtjänst samvarierar med att ha avstått från att åka kollektivt. Detta är något vanligare i områden med socioekonomiska utmaningar.

275 Sandelin, F. (2022). *Trygghet i Göteborg 2021* (SOM-rapport nr. 2022:6). SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Upplevelse av närmiljön

Som konstaterats i tidigare avsnitt beror användningen av resurser såsom parker, idrottsföreningar och bibliotek, inte bara på den fysiska tillgången och närheten utan också på upplevelsen av närmiljön och hur omhändertagen och väl gestaltad den är. Likaså kan andra hinder och barriärer som tidigare nämnts påverka, som tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Genom undersökningar och enkäter som på olika sätt berör närmiljön och som har genomförts i Göteborg framträder skillnader mellan grupper när det gäller hur de upplever närmiljön. De undersökningar och enkäter som lyfts berör gångvänlighet i staden, boendes närmiljö och trygghet i närmiljön.

Gångvänlighet i staden

Dåvarande trafikkontoret i Göteborgs Stad har gjort en attitydundersökning om gångvänlighet i staden som beskriver att de flesta göteborgare är nöjda med hur närmiljön fungerar att röra sig och vistas i .[276] Dock skiljer sig upplevelsen åt mellan olika delar av staden. År 2021 ansåg totalt 78 procent av de som svarat på undersökningen att deras närmiljö är gångvänlig. Störst positiva avvikelser finns i Örgryte-Härlanda[277] där nästan alla aspekter upplevs som bättre i jämförelse med staden som helhet. Här rör sig många ute, gångytor upplevs som sammanhängande och miljön upplevs som trevlig och trygg att vistas i. Näst mest positiva avvikelser finns i Västra Göteborg. Områdena med lägst betyg är Angered, följt av Östra Göteborg och Centrum. I Angered är läget sämre för flera av de aspekter som mäts jämfört med staden som helhet. Här är det inte många som rör sig ute, och trygghetskänslan är låg både dag- och kvällstid. Att upplevelsen av närmiljön är så olika på olika håll i staden innebär att alla i staden inte har jämlika förutsättningar att vistas och röra sig i sitt närområde. På frågan om möjlighet till rekreation i sitt närområde ser resultaten delvis annorlunda ut. De som svarar mest positivt på frågan är invånare i Örgryte-Härlanda och Västra Göteborg. Här svarar även invånare i Angered och Östra Göteborg mer positivt på frågan. De områden där invånare bedömer lägst möjlighet till rekreation är Centrum, följt av Västra Hisingen och Majorna-Linné.

Attitydundersökningen visar även att otryggheten på kvällstid har ökat på flera håll och otryggheten är som störst i Angered och i Norra Hisingen.

Boendes närmiljö

Göteborgs Stads kommunala bostadsbolag (allmännyttan) skickar årligen ut en enkät, AktivBo, till sina hyresgäster med frågor om bland annat hur nöjd hyresgästen är med sin bostad och närmiljön. Enkäten går ut till ungefär hälften av hyresgästerna varje år och svarsfrekvensen är mellan 60 och 65 procent (år 2022 svarade 64,5 procent) vilket innebär drygt 20 000 enkätsvar. Respondenterna

276 Trafikkontoret. (2021). *Trafik- och resandeutveckling 2021*. Göteborgs Stad. Undersökningen genomfördes med hjälp av två SMS-utskick med inbjudan till webbenkät, och därefter med telefonintervjuer. Totalt gjordes 2 264 intervjuer med personer över 18 år, boende i Göteborg. Av respondenterna har 89 procent svarat på webbenkäten och 11 procent via telefon.

277 Benämningen på stadsdelar i texten om gångvänlighet utgår ifrån tidigare namn.

uppger nöjdheten på en skala mellan 0 och 100. Resultat har tagits fram för hela beståndet samt särskilt för Bergsjön, Biskopsgården, Hammarkullen, Hjällbo, Lövgärdet och Tynnered/Frölunda Torg. Dessa områden är definierade som utvecklingsområden av Göteborgs allmännytta (Framtidenkoncernen) och undersökningarna från 2021 och 2022 visar att områden med socioekonomiska utmaningar ser ut att öka sin nöjdhet relativt mer och därmed närma sig övriga områden något. En fråga där en stor skillnad föreligger handlar om hur nöjda hyresgäster är med utbudet av offentlig service på det närmaste torget. Inom hela koncernen är enligt undersökningen 82,9 procent nöjda. I Bergsjön, Hjällbo och Tynnered/Frölunda Torg uppger fler än för koncernen som helhet att de är nöjda. I Hammarkullen ser dock enbart 48,1 procent positivt på serviceutbudet. Även i Lövgärdet och Biskopsgården är siffrorna relativt sett betydligt lägre, 64,2 procent respektive 60,3 procent. Detta mönster upprepar sig 2021 och 2022. Resultaten visar alltså en skillnad, men inte en systematisk ojämlikhet mellan koncernens utvecklingsområden och övriga områden.

Trygghet i närmiljön

Indikatorn upplevd trygghet är viktig för att synliggöra den begränsning som känslan av otrygghet kan innebära. Upplevd otrygghet gör att fler avstår från att gå ut ensamma, rörelsen i området minskar och det blir svårare att nyttja de utomhusmiljöer som främjar hälsa.[278]

”Indikatorn upplevd trygghet är viktig för att synliggöra den begränsning som känslan av otrygghet kan innebära.”

Otrygghet kan handla om olika saker. Tidigare har ordet betecknat brist på förutsägbarhet i vardagen, ofta i ekonomiska termer bland annat i form av tillgång till arbete, välfärd och sjukvård.[279] Begreppet kan också betyda olika saker för olika människor beroende på tid på dygnet, den fysiska platsen, vem man är och tidigare erfarenheter. Otrygghet i dess olika aspekter samvarierar med andra livsvillkor såsom socioekonomi, exkludering och olika former av beroenden. I SCB:s rapport *Lämna ingen utanför* diskuteras att särskilt sårbara positioner kan göra att man löper större risk att utsättas för en viss omständighet men också att utsattheten kan få särskilt allvarliga konsekvenser eller leda till att man blir utsatt på flera sätt samtidigt.[280]

När trygghet introduceras som en fråga eller område i svenska enkätundersökningar betecknar det rädsla för att utsättas för brott. SOM-institutet ställer i sina undersökningar en rad frågor om trygghet som inkluderar att vara trygg i sitt område, undvika att gå ut ensam på kvällen, oro för att utsättas för våldsbrott och oro för gängkriminalitet.[281] Tillsammans bildar svaren på frågorna ett index där ett högre värde innebär högre upplevd trygghet.

I svaren på frågan om personer känner sig trygga i sitt bostadsområde syns skillnader mellan grupper. Av de som vuxit upp i Sverige uppger 79 procent att de känner sig trygga i sitt bostadsområde. Av personer som inte är uppvuxna i Sverige eller vars föräldrar inte är det uppger

278 Folkhälsomyndigheten. (2021). *Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa* (Artikelnummer: 21125).

279 Sahlin Lilja, H., Lundmark, S. & Sandelin, F. (2021). *(O)trygghet i Göteborg? Från kust till inland.*

280 SCB. (2020). *Lämna ingen utanför. Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige, oktober 2020.*

281 Sandelin, F. (2022) *Trygghet i Göteborg.* SOM-rapport 2022:6.

69 procent att de är trygga i sitt bostadsområde. Personer med högre inkomst uppger att de är mer trygga än personer med låg inkomst. Siffrorna sticker särskilt ut för personer som är arbetslösa eller uppbär sjuk- och aktivitetsersättning, där 63 respektive 56 procent uppger att de känner sig trygga i bostadsområdet.

I undersökningen 2021 delar SOM-institutet upp statistiken enligt Polisens definition av utsatta områden. I ej utsatta områden uppger 80 procent att de känner sig trygga medan i utsatta och särskilt utsatta områden uppger 60, respektive 50 procent att de känner sig trygga i bostadsområdet.[282] Forskarna som har analyserat underlaget har gjort en regressionsanalys för att ta reda på vilka faktorer som är statistiskt säkerställda, framför allt för att se ifall individuella faktorer eller områdets egenskaper spelar störst roll.[283] Analysen visar att det inte är avgörande ifall området är utsatt eller ej. En faktor som spelar roll för tryggheten i området är upplevelsen av att grannskapet har förmåga att agera när något händer. Analysen visar också att tillit till grannar och upplevd samhörighet i bostadsområdet är individuella faktorer som spelar stor roll för den upplevda tryggheten. Den upplevda tilliten är lägre i utsatta områden, vilket presenteras i kapitel 10 *Tillit och delaktighet*. Tillsammans indikerar detta att det är den lägre tilliten till andra i området som leder till att fler uppger att de upplever otrygghet i bostadsområdet.

SOM-institutet undersöker också hur otryggheten påverkar människor i deras vardag. Undersökningen visar att rädsla för att utsättas för brott påverkar människors vilja att gå ut vissa tider på dygnet. 39 procent uppger att de någon eller flera gånger avstått från att gå ut de senaste tolv månaderna. De grupper som i större utsträckning uppger att rädslan att utsättas för brott påverkar deras vardag är kvinnor, ungdomar, hbtqi-personer, personer med låg inkomst, personer i arbetslöshet eller som har sjuk- och aktivitetsersättning, personer som känner svag samhörighet med andra i området samt personer som bor i särskilt utsatt område. I undersökningen uppger 17 procent att de avstått från att träffa vänner eller gå på bio, restaurang eller evenemang. Fler har avstått från att åka kollektivt (26 procent) och det är samma kategorier som ovan som i större utsträckning uppger att de avstått.

Vidare uppger föräldrar att de begränsar sina barns utevistelse i bostadsområdet på grund av rädsla att de ska utsättas för brott (30 procent). Det gäller i högre utsträckning för personer med högre inkomst, svag upplevd samhörighet och i särskilt utsatta områden. Vissa föräldrar uppger även att de begränsar sina barns utevistelse av rädsla för att de ska begå brott eller rekryteras till kriminella gäng (8 respektive 7 procent). Det gäller i högre utsträckning personer med låg utbildning, arbetslösa, personer uppväxta utomlands eller med föräldrar uppväxta utomlands. Dessa siffror bör läsas med försiktighet och ytterligare analyser kan visa vilka faktorer som är statistiskt säkerställda.

”En faktor som spelar roll för tryggheten i området är upplevelsen av att grannskapet har förmåga att agera när något händer. Analysen visar också att tillit till grannar och upplevd samhörighet i bostadsområdet är individuella faktorer som spelar stor roll för den upplevda tryggheten.”

282 Andelen svarande i kategorin riskområden var för lågt för att redovisas.

283 Sahlin Lilja, H., Lundmark, S. & Sandelin, F. (2021). *(O)trygghet i Göteborg? Från kust till inland.*

10

Tillit och delaktighet

Fallbeskrivning: Tillit

Under våren 2022 pågick en kampanj mot socialtjänsten i svenska städer, på sociala medier och på gator och torg. Människor var arga för att de tror att socialtjänsten kidnappar barn, särskilt barn från muslimska familjer, och placerar dem i icke-muslimska familjer. På ett föräldramöte på en skola i Hammarkullen kom socialtjänsten för att möta föräldrar. Till föräldramötet kom inte som vanligt ett 30-tal föräldrar utan det kom närmare 100, fler pappor än vanligt kom och de var upprörda. En socialsekreterare i socialförvaltning Nordost sedan många år berättar:

”Vi satt i två timmar och resonerade i smågrupper och gav rätt information. När mötet slutade möttes vi istället av high five. Det finns grupper som vi möter i vårt sociala arbete som lever bara i sin språkgrupp eller kulturgrupp. Att vara del av en sån grupp kan vara gynnsamt när man kommer till landet, man träffar de i området som man kan dela kultur och språk med, man kan få hjälp och skapa ett nätverk. Men det finns en tendens att vissa stannar där. När människor stannar i de här grupperna så är det en bra grogrund för desinformation. Och vi i staden är dåliga på att nå ut med korrekt information. Det finns därför stor risk att människor får en felaktig bild av hur det svenska samhället fungerar och vilka möjligheter och rättigheter de har.

Kommunens kanaler för information, ofta via skriftlig envägsinformation, tenderar att inte nå fram till, eller bli förstådd i alla grupper. När människor inte har kontakt med andra som kan ge dem korrekt information så blir de väldigt utsatta för information som är felaktig. Det finns då en risk att de drar sig undan samhället och då får de inte heller sina rättigheter tillgodosedda. På skolor ser personal att föräldrar i allt högre utsträckning tackar nej till pedagogiska utvecklingsinsatser för att de tror att det leder till LVU[284]. De barnen får inte det stöd och den hjälp de behöver. Man kan se i kapprummet att många föräldrar inte sätter gränser för sina barn. Då svarar föräldrarna att det är för att då ringer barnen till socialtjänsten. Det blir till en självuppfyllande profetia.

Den felaktiga bilden om till exempel socialtjänsten gör att människor inte kan ha förtroende för vårt system. Men problemet är också inbyggt i våra strukturer. Socialsekreterare är inte ute på torget, de är inte tillgängliga och kan möta människor i den grad som behövs. I stället sitter de överhopade med utredningar som inte leder någonstans men som skapar oro och rädsla hos föräldrar som känner sig maktlösa inför systemet. Som flera föräldrar berättat: det görs en orosanmälan och man blir kallad till mottagningsenheten och någon vecka senare till utredningsenheten och sen är det tyst i sex veckor. En utredning görs sen på fyra månader [enligt lagkrav] och under tiden lever familjen i skräck. Vilken sekund som helst kommer socialtjänsten och tar barnen och sätter dem på hem där de utsätts för droger och sex, tänker de. På kontoret sitter vi och tänker att det här är ett lätt ärende och låter det ligga för att avsluta det om fyra månader, för att vi sitter med andra mycket allvarligare ärenden. Vi har byggt in hotet

284 SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga.*

och rädslan i vårt system. Och den misstänksamhet och felaktiga information människor har kan inte bemötas i samtal och då växer det sig större. Segregation och misstro ökar. Vi glider isär. Värst drabbas de som sitter hemma och inte kommer ut, och som sätter sina barn på skolor där de inte träffar andra grupper. Personer som arbetar eller går på högskolan klarar sig betydligt bättre.

Samtidigt är det ett problem att de som har positiva erfarenheter har svårt att gå ut och berätta om det, de möts av motreaktioner. Vi tjänstepersoner går på möten när vi bjuds in men det skulle behövts att det i vardagen fanns människor att prata med för att reda ut missförstånd och hantera oro. Förslaget till ny socialtjänstlag[285], betonar också just detta, det förbyggande arbetet och en lättillgänglig socialtjänst.

Den här situationen gör att man inte känner sig som en del av samhället. Kommunen har inte tillit till invånarna och ser dem inte som en resurs, utan snarare som ett problem som ska hanteras. Då finns ingen anledning att engagera sig i samhället heller. Det i sin tur påverkar valdeltagandet eller att man inte röstar av övertygelse. Vi kan också se att känslan av uteslutning från samhället överförs till yngre generationer även om de har bott här hela sitt liv och har kunskap om systemet. Det jag har mött bland unga tjejer och killar är att de är arga för att deras föräldrar satts på undantag. Vi måste vara noga med bemötande även för att vi annars skapar dessa arga ungdomar som inte känner sig som en del av samhället."

285 SOU 2020:47. *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag: Slutbetänkande av Utredningen Framtidens socialtjänst* (Del 1 & 2).

Tillit och delaktighet

Socioekonomiska villkor i form av utbildning och arbete såväl som exkludering och diskriminering, påverkar människors tillit till andra och till samhällets institutioner, liksom tilltron till den egna förmågan att påverka sin livssituation. På så sätt påverkas också människors delaktighet i samhället, deras inflytande över de beslut som påverkar dem och därmed också deras kontroll över sina egna liv.

Brist på tillit och socialt sammanhang samt på kontroll och inflytande över ens liv och de beslut som påverkar en har effekter på hälsan via uppgivenhet, stress och oro. Dessa effekter påverkar levnadsvanor och har även direkta hälsoeffekter genom stress på kroppens centrala skyddssystem, till exempel nivåer av stresshormon och immunsystemets aktivitet.[286] Vidare utsätts grupper som befinner sig i minoritetspositioner ofta för fler stressfaktorer, som ett resultat av diskriminering och negativt bemötande. Detta brukar benämnas minoritetsstress.

Diskrimineringsgrunder har inkluderats genomgående i rapporten i den mån det finns data att tillgå. Anledningen är att diskriminering kan påverka tillgång till utbildning, arbete, bostad och god närmiljö. Diskriminering är relevant i det här kapitlet eftersom det påverkar tillit och riskerar att begränsa deltagandet i samhället och därmed även inflytande.

Undersökningar utförda i Göteborg och Västra Götalandsregionen visar att vissa grupper löper större risk att utsättas för diskriminering. I *Hälsa på lika villkor* ställs frågor om kränkande behandling. Bland inrikes födda med två eller en utrikes född förälder uppger 27 respektive 28 procent att de utsatts för diskriminering. För utrikes födda och inrikes födda med två inrikes födda föräldrar är siffrorna 20 respektive 21. Av personer med funktionsnedsättning uppger 29 procent att de utsatts, jämfört med 20 procent av personer utan funktionsnedsättning. Även personer tillhörande nationella minoriteter uppger att de utsatts för kränkande behandling, 27 procent, jämfört med 21 procent för andra. Kvinnor uppger i högre utsträckning än män att de utsatts. Upplevd diskriminering och kränkande behandling baserat på sexuell läggning och könsöverskridande identitet och uttryck har undersökts och analyserats särskilt och indikerar omfattande upplevelser av kränkningar och diskriminering.[287]

I rapporten om unga hbtqi-personers villkor i skolan 2021 presenteras resultat från en webbenkätundersökning som Ungdomsfullmäktige genomfört.[288] Bland barn upp till och med klass 5 svarade cirka 20 procent att de blivit illa behandlade på grund av hur de ser ut eller

286 Chen, L. C., & G. E, Miller. (2013). Socioeconomic status and health: mediating and moderating factors. *Annual Review of Clinical Psychology, 9*.

287 Västra Götalandsregionen. (2021). *Hälsa på lika villkor? Med fokus på situationen för bisexuella, homosexuella och transpersoner i Västra Götaland*;
Göteborgs Stad. (2022). *Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021* (Bilaga 1).

288 Ungdomsfullmäktige. (2021).”*Alla behöver representeras”. En undersökning gjord för att kunna få en överblick över hur barn och unga har det i Göteborg*. Göteborgs Stad.

vem de är. Bland barn från klass 6 till och med klass 2 i gymnasiet svarade drygt hälften att de eller någon de känner hade utsatts för rasism. En fjärdedel uppgav att de eller någon de känner utsatts för homofobi, medan en tredjedel uppgav att de hade utsatts, eller känner någon som utsatts på grund av sitt kön, och nästan lika många på grund av att de inte har lika mycket pengar. De tillfrågades också om de blivit illa behandlade på grund av en rad orsaker. Vanligaste orsakerna till att ha blivit illa behandlad var: hur jag ser ut/var jag kommer ifrån, därefter ålder, kön, religion och sexuell läggning. En undersökning har också gjorts om rasism bland unga i stadsområde Nordost i Göteborg.[289] 65 procent av de svarande uppgav att de utsatts för rasism.

Delaktighet och inflytande bidrar till människors känsla av sammanhang och meningsfullhet, KASAM[290]. Känslan av att vara del i ett socialt sammanhang och ingå i sociala nätverk bidrar till skyddande psykologiska resurser för individen, såsom självkänsla, självförtroende och tillit.[291] Att ingå i sociala nätverk innebär också tillgång till socialt och känslomässigt stöd som utgör en skyddande resurs.

På samhällelig nivå innebär ojämlikhet i delaktighet att olika grupper har olika stort inflytande på beslutsfattande. När vissa gruppers röster inte blir hörda kommer de inte att beaktas av beslutsfattare, och när vissa grupper inte själva deltar på demokratiska arenor kommer de inte kunna påverka politiska beslut. Därmed minskar möjligheten att beslut som fattas tar allas intressen i beaktande. Bristande inflytande över det egna livet, såväl som över beslut som påverkar samhället, skapar frustration, maktlöshet och upplevelse av utanförskap. Ojämlik fördelning av tillit till andra skapar också olika möjligheter till lokal problemlösningsförmåga och till att lokalsamhället kan stärka individens och gruppens livschanser.

Det här kapitlet bygger främst på material från två enkätundersökningar: SOM-institutet på Göteborgs universitet har sedan 2016 genomfört en enkätundersökning i Göteborg. *Hälsa på lika villkor* är en undersökning som görs nationellt av Folkhälsomyndigheten och bearbetas av regionerna. Sedan 2004 görs ett särskilt urval i Göteborg för att möjliggöra analyser på kommunnivå. Från 2016 görs det särskilda urvalet för Göteborg vartannat år och därför är de senaste siffrorna från 2020. Data för 2022 har inte varit tillgängliga för den här rapporten.

Kapitlets upplägg

Kapitlet är uppdelat i fyra delar som fokuserar på indikatorer som används av Folkhälsomyndigheten såväl som Göteborgs Stad.

I det första avsnittet presenteras skillnader i tilliten till andra i allmänhet och i det egna bostadsområdet, hur dessa skillnader utvecklats över tid och hur vi kan förstå skillnaderna.

I det andra avsnittet behandlas frågan om förtroende för institutioner vilket inkluderar offentliga verksamheter och politiker och vad som faktiskt kan sägas utifrån statistiken som är relevant ur ett jämlikhetsperspektiv.

Det tredje avsnittet fokuserar på skillnader i valdeltagande och andra former av politisk delaktighet samt upplevd möjlighet till inflytande på beslut som berör en.

Slutligen behandlas den sociala samhörigheten genom fokus på deltagande i sociala aktiviteter.

289 Socialförvaltningen Nordost. (2022). *Motståndskraft – en rapport om rasism i nordöstra Göteborg.* 22-11-08.

290 Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well.* San Francisco, CA: JosseyBass.

291 Kristenson, M., Eriksen, H. R., Sluiter, J. K., Starke, D., & Ursin, H. (2004). Psychosocial mechanisms of socioeconomic differences in health. *Social Science & Medicine, 58*: 1511–1522; Matthews, K. A., Gallo, L. C., & Taylor, S. E. (2010). Are psychosocial factors mediators of socioeconomic status and health connections? A progress report and blueprint for the future. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1186*: 146–173.

Tillit

Tillit definieras ofta som villighet att visa sig sårbar baserat på positiva förväntningar på andras intentioner och beteenden.[292] Värdet av tilliten för sociala relationer ligger i att dessa positiva förväntningar bidrar till att vi vågar engagera oss i relationer och vara delaktiga i samhället trots att det finns en risk för att våra behov och intressen inte tas i beaktande av andra. För individen har den egna tilliten till andra betydelse för att den har direkt påverkan på det subjektiva välmåendet. Den har också indirekta effekter eftersom tillit ökar den sociala interaktionen som i sig har positiva hälsoeffekter men även ökar möjligheterna till bättre livsvillkor.[293]

I följande avsnitt presenteras statistik över hur tilliten till andra i allmänhet och till andra i bostadsområdet är fördelad mellan olika grupper eftersom det påverkar den enskilda människans livsvillkor och i vilken mån vi kan förlita oss på andra när vi möter svårigheter i livet. Det är också viktigt att se hur tilliten är fördelad på områdesnivå eftersom det hänger ihop med den kollektiva förmågan och det sociala kapitalet som bidrar till förmågan till gemensamma lösningar lokalt.

Tillit till andra i allmänhet

Undersökningar från SOM-institutet och Folkhälsomyndigheten visar att tillitsnivån såväl som andelen som uppger att de har tillit till andra är stabil över tid, vilket även bekräftas av forskning på nationell nivå.[294] Genomsnittsvärdet har stått sig mycket stabilt genom åren. År 2016 noterade SOM-undersökningen medelvärdet 6,6 och fyra mätningar senare, år 2021, noterades återigen 6,6. I *Hälsa på lika villkor* 2021 uppger 70 procent av göteborgarna att de har tillit till andra, en nivå som har varit stabil sedan 2004. Däremot visar statistiken att det finns skillnader mellan grupper.[295] I huvudsak är även skillnaderna mellan olika grupper stabila över tid.

Generellt kan sägas att bakgrundsvariabler som högre ålder, längre utbildning, högre inkomst samt född i Sverige samvarierar med hög grad av tillit. Yngre uppger lägre tillit än äldre, men statistiken visar en långsiktigt sjunkande tendens för äldre sedan 2004. Personer med längre utbildning uppger i större utsträckning att de har tillit till andra. Även inkomst spelar roll, personer med låg inkomst uppger i lägre utsträckning att de har tillit till andra. Statistiken visar att utrikesfödda personer i Sverige i lägre utsträckning uppger att de har tillit till andra i allmänhet än människor födda i Sverige. Det framgår att skillnaderna är bestående över tid, men att en minskning av gapet kan skönjas (*Figur 42*). Särskilt tycks andelen som upplever tillit i gruppen födda utanför Sverige öka över tid, från 50 procent år 2004 till nära 60 procent i den senaste undersökningen.

Tillitsnivå i olika undersökningar

SOM-undersökningen ställer följande fråga: Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet? Respondenterna svarar på en elvagradig skala från 0 (lägst tillit) till 10 (högst tillit). Ett medelvärde presenteras.

Hälsa på lika villkor ställer följande fråga: Tycker du i allmänhet att man kan lita på de flesta människor? Respondenterna svarar ja eller nej. Resultatet presenteras i andel som svarat ja eller nej.

292 Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt, R. S. & Camerer, C. (1998) Not so different after all: A cross-discipline view of trust. *Academy of Management Review, 23(3)*, pp. 393–404. DOI: 10.5465/AMR.1998.926617

293 SOU 2016:55.

294 Holmberg, S och Rothstein, B. (2022). *Den svenska tilliten fortsatt hög – men sjunker i utsatta grupper.* I Ulrika Andersson, Henrik Ekengren Oscarsson, Björn Rönnerstrand & Nora Theorin (Red.). *Du sköra nya värld.* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

295 Rothstein, B och Holmberg, S. (2022). *Social tillit i höglitarlandet Sverige.* SOM-institutets temaserie 2022:1.

Figur 42. Tillit till andra i allmänhet. Andel 16–84 år som tycker att man i allmänhet kan lita på de flesta människor. Uppdelat efter ekonomiska förutsättningar, födelseregion och utbildningslängd. *Data för Göteborg samlas från år 2016 in vartannat år, därför saknas siffror för åren 2017, 2019 och 2021. Data för år 2022 var inte tillgängliga när rapporten färdigställdes. **Källa:** Folkhälsomyndigheten, *Hälsa på lika villkor.*

I undersökningen *Hälsa på lika villkor* kan man även uppge funktionsnedsättning som bakgrundsfaktor. Undersökningen visar att 2020 uppgav 58 procent av de som angav någon funktionsnedsättning att de har tillit till andra, jämfört med 74 procent för personer som inte har funktionsnedsättning. Här finns dock inte jämförbara data över längre tid.

Hälsa på lika villkor har även med bakgrundsfaktorerna sexuell läggning och könsidentitet. Undersökningen ger respondenterna möjlighet att välja mellan kategorierna heterosexuell, homosexuell, bisexuell, samt mellan cis[296] och trans. Urvalet i grupperna homosexuell, bisexuell samt transpersoner är små på Göteborgsnivå och svåra att dra slutsatser av. Slutsatser får i stället göras på regionnivå. Det ska då beaktas att förutsättningarna kan se olika ut beroende på vilken typ av samhälle man lever i. Av de svarande uppger ungefär samma andel av de som anger att de är heterosexuella, homosexuella och cispersoner att de inte har tillit till andra (25–27 procent), medan personer som uppger att de är bisexuella och de som uppger att de är transpersoner i betydligt lägre utsträckning anger att de har tillit till andra i allmänhet (cirka 40 procent).

Hur kan skillnaderna förklaras?

Forskning visar att avgörande faktorer för tillit är såväl tilltron till den egna förmågan som tilltron till andra. Tilltron till den egna förmågan beror på vilka resurser man har i form av exempelvis utbildning, inkomst och kunskap. Tilltron till andra beror dels på hur våra

296 Cisperson är ett begrepp som används för att beskriva personer som inte är transpersoner. Det är en person vars juridiska kön, biologiska kön och könsidentitet överensstämmer och alltid har överensstämt i enlighet med den rådande samhällsnormen. Västra Götalandsregionen. (2021). *Hälsa på lika villkor? Med fokus på situationen för bisexuella, homosexuella och transpersoner i Västra Götaland.*

förväntningar påverkas av vad vi vet om andra, hur vi tror att de ser på oss, och dels på de erfarenheter vi har av relationer med andra och deras tillit till oss, det vill säga ifall vi kan förutsäga hur de kommer bemöta oss.[297]

Ett mönster i skillnaderna mellan grupper när det gäller hur de uppger att de har tillit till andra i allmänhet, är att personer i positioner som kännetecknas av högre utsatthet och sårbarhet i lägre utsträckning uppger att de har tillit till andra. SOM-institutet har undersökt mellanmänsklig tillit på nationell nivå sedan 1996 och visar på konsekvent lägre tillitsnivåer för flera av de grupper som nämns ovan, men också för personer som är arbetslösa, har sjuk- eller aktivitetsersättning, eller är sjukskrivna längre än en vecka. De senare påverkas i hög grad av välfärdspolitiska beslut och statistiken visar på minskande tillitsnivåer över tid.[298] Svaren i *Hälsa på lika villkor* om tillit till andra i allmänhet har samkörts med svaren på andra frågor.[299] Personer som uppger lägre psykiskt välbefinnande, som utsatts för våld, hot och kränkning och som uppger relativ social isolering (diskuteras vidare i avsnittet om social samhörighet) och att de inte kan få hjälp vid praktiska problem, uppger också i högre utsträckning att de inte har tillit till andra i allmänhet. Det antyder att just upplevelsen av utsatthet och sårbarhet är central för tilliten.

Vad betyder då stabilitet eller förändring i siffrorna? Om siffrorna är stabila över tid så innebär det att upplevelsen av utsatthet och sårbarhet bland personer som tillhör en särskild grupp inte förändras. Det vill säga att förändringar i samhället och olika typer av insatser inte har ökat eller minskat den upplevda sårbarheten.

”Personer i positioner som kännetecknas av högre utsatthet och sårbarhet uppger i lägre utsträckning att de har tillit till andra.”

Hur kan skillnaderna mellan områden förklaras?

Statistik över hur tilliten till andra i allmänhet är fördelad mellan olika mellanområden i staden visar en tendens att ju bättre socioekonomiska förutsättningar desto högre tillitsnivåer. Även om det finns en tendens så innebär det inte att bättre socioekonomiska förutsättningar i ett område alltid innebär högre tillit, utan att det finns ett generellt mönster.[300]

Tendensen att tilliten är högre ju bättre ett områdes socioekonomiska förutsättningar är speglar hur olika grupper av befolkningen bor i olika delar av staden. Vissa områden har en betydligt högre andel äldre, högutbildade personer med högre inkomst samt personer som är födda i Sverige. Dessa grupper, som siffrorna ovan visar, uppger i större utsträckning att de har tillit till andra, vilket då påverkar resultaten på områdesnivå.

297 Fredriksen, M. (2014). Relational trust: Outline of a Boudieusian theory of interpersonal trust. *Journal of Trust Research, 4(2)*, 167–192.

298 Holmberg, Sören & Rothstein, Bo. (2019). *Partikulär tillit – lita på människor i området där man bor.* I Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (Red.) *Storm och stiltje.* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet

299 Folkhälsomyndigheten. *Hälsa på lika villkor 2021.* Bearbetat av VGR.

300 Resultaten från SOM för de olika områdena varierar något över tid, utan tydliga trender. Resultaten för enskilda områden skiljer sig något åt i undersökningarna från SOM och *Hälsa på lika villkor.* Detta pekar på att det inte nödvändigtvis är de exakta siffrorna utan snarare tendenserna som ska utläsas från statistiken.

En regressionsanalys av data hämtad från SOM-undersökningarna 2016–2020, där forskarna har kontrollerat för variablerna kön, ålder, utbildning, inkomst och födelseland, indikerar att skillnaderna i tillitsnivån mellan bostadsområden även påverkas av områdets resursstyrka. Det betyder att en person med hög utbildning i ett resurssvagt område tenderar att i högre utsträckning uppge att de har lägre tillit till andra än personer med hög utbildning i ett resursstarkt område.

Viss forskning har sökt förklaringen till skillnaden mellan områden i den etniska mångfalden.[301] Förklaringsmodellen att etnisk mångfald har negativa effekter på tilliten utgår ifrån antaganden om hur vi relaterar till personer som är olika oss själv. Det går dock inte att i undersökningar på ett bra sätt isolera den etniska mångfalden från andra faktorer som påverkar personer med migrationserfarenhet som bor i resurssvaga områden i segregerade städer.[302] Betydande faktorer som förklarar lägre tillit i denna grupp kan vara såväl erfarenheter i ursprungslandet som erfarenheter av migration, socioekonomiskt utanförskap på individnivå och områdesnivå, social isolering och rasism. [303]

Annan forskning har visat att det finns ett samband mellan förtroende för samhällets institutioner och social tillit.[304] Rönnerstrand och Solevid[305] har använt data från Göteborg för att titta på förhållandet mellan institutionellt förtroende och mellanmänsklig tillit och om det finns samband mellan dessa hos personer som bor i områden med olika andel utrikes födda. Deras resultat visar på samband mellan institutionellt förtroende och mellanmänsklig tillit. De ser dock inga skillnader beroende på om människor bor i områden med låg eller hög andel personer som är utrikes födda. Det institutionella förtroendet är enligt studien en starkare indikation på tillit än andra bakgrundsfaktorer. Ett resultat från studien är att personer som har låg tillit i områden med hög andel utrikesfödda också har lågt förtroende för skola och förskola.

Tillit till andra i bostadsområdet

Som nämnts ovan är tillit till andra i bostadsområdet viktigt eftersom relationer och sociala nätverk påverkar ens handlingsutrymme att omvandla resurser till möjligheter, såväl för individen som på samhällsnivå.

Tilliten till människor i bostadsområdet är stabil mellan 2016 och 2021 (*Figur 43*). Statistiken visar att skillnaderna mellan grupper överensstämmer med de skillnader som kan avläsas för tillit till andra i allmänhet.

SOM-institutets undersökning

SOM-institutet har undersökt tilliten till andra i bostadsområdet genom att ställa följande fråga: Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i det område där du bor?

Skalan går från 0 (det går inte att lita på människor i området där du bor) till 10 (det går att lita på människor i området där du bor). Resultatet visar ett medelvärde.

301 Arkhede, S. och Solevid, M. (2017). *Mellanmänsklig tillit i en segregerad stad.* I. Andersson, U. och Bergström, A. (Red.). *En brokig gemenskap.* SOM-rapport nr 71; Dinesen, P., Schaeffer, M. & Sönderskov, K. (2019). 'Ethnic Diversity and Social trust: A Narrative and Meta-Analytical Review', *Annual Review of Political Science, 23.*

302 Abascal, M. & Baldassari, D. (2015) 'Love Thy Neighbor?' Ethnoracial Diversity and Trust Reexamined', *American Journal of Sociology, 121(3)*, 722–782.

303 Ibid.

304 Rothstein, B. (2011) *Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat. I Social tillit i höglitarlandet Sverige.* SOM-institutets temaserie 2022:1.

305 Rönnerstrand, B. & Solevid, M. (2021). *Förtroende och tillit i en segregerad stad.* I B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (Red.), *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020* (SOM-antologi nr. 79), 115–130.

Personer i kategorierna äldre, personer med lång utbildning, de med hög inkomst och personer födda i Sverige, uppger i högre utsträckning att de har tillit till andra i området.

SOM-undersökningen från år 2021 visar att i resursstarka områden är genomsnittet av hur svarande skattar sin tillit till andra i bostadsområdet 7,8. I medelresursstarka är genomsnittet omkring 7,4, i medelresurssvaga 7,0 och i resurssvaga 6,0. Tilliten till andra i området är generellt högre än tilliten till andra i allmänhet.[306] Men skillnaden mellan tilliten till andra i bostadsområdet och tillit till andra i allmänhet är större i områden med högre medelinkomst.

Figur 43. Genomsnittlig tillit till andra i allmänhet respektive i bostadsområdet år 2021 bland 16–85-åringar per mellanområde. *Tillit mäts på en skala från 0 till 10. Mellanområdena har rangordnats efter medelinkomst år 2020.
Källa: Göteborgs universitet, SOM-undersökningen och SCB.

Hur kan skillnaderna förklaras?

SOM-undersökningen presenterar också annan statistik som kan vara relevant för att förstå skillnader i tillit mellan områden. De som bor i resursstarka områden uppger att de har mer interaktion, samhörighet med grannar, de känner sig tryggare i sitt bostadsområde och de har mer tillit till sina grannars vilja att hjälpa till om så skulle behövas.[307] SOM-institutet undersöker även trygghet i bostadsområdet och i staden.[308] Resultaten visar samband mellan trygghet och tillit.

306 I två av 36 mellanområden är tilliten till andra i bostadsområdet lägre än tilliten till andra i allmänhet.

307 Bjerke, L., Mellander, C. & Rickardsson, J. (2021). *Speglar mitt eget kvarter upplevelsen av min stad?* I B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (Red.) *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020* (SOM-antologi nr. 79), 89–113.

308 Sahlin Lilja, H., Lundmark, S. & Sandelin, F. (2021). *(O)trygghet i Göteborg? Från kust till inland.*

Trygghet i bostadsområdet visar samband med tillit till andra i området och trygghet i staden visar samband med tillit till andra i allmänhet. Det går dock inte att fastställa ett orsakssamband, det vill säga om det är tryggheten som påverkar tilliten eller tvärtom. Mer om trygghet går att läsa i kapitel 9 *Närmiljö*.

Förtroende för offentliga verksamheter och politiker

Förtroende för politiker och för offentliga institutioner och verksamheter har betydelse för hur invånare tar del av politik och de offentliga resurser som de formellt har tillgång till. Förtroendet har även betydelse för hur människor upplever sig vara en del av samhället. Förtroendet bygger i första hand på att institutionerna levererar och presterar. Vidare bygger det på upplevelsen av mötet med offentliga verksamheter såväl som uppfattningen om offentliga verksamheter som rättssäkra, opartiska, etiska och öppna, samt att de behandlar alla lika.[309] Enligt Kumlin och Rothstein stärker den universella välfärden (det vill säga när alla har tillgång till samma resurser) tilliten medan den partikulära (när välfärdssystemet riktar sig till vissa definierade grupper) försvagar den. I det senare fallet bygger det på tanken att det skapas föreställningar om konkurrens om resurser och om att vissa grupper förfördelas på bekostnad av andra. Om förtroendet brister finns en risk att människor inte vänder sig till samhällets institutioner för stöd och hjälp utan skapar andra sociala strukturer för att säkerställa ett socialt skydd. Det riskerar också att minska människors motivation att delta i samhällsutvecklingen.[310]

Statistiken över göteborgarnas förtroende för stadens verksamheter visar ett ojämnt mönster för sambandet med utbildningsnivå. De med medelkort (gymnasieutbildning) och lång utbildning (högskola/universitet) uppger i något högre utsträckning att de har förtroende än de med kort (förgymnasial) och medellång (eftergymnasial utom högskola/universitet). Personer födda i annat land än Sverige uppger oftare högre förtroende, såväl som de med lägst inkomst.

När det gäller förtroende för politiker uppger de med högst utbildning, födda i annat land än Sverige och de med lägst och högst inkomst i något högre utsträckning förtroende för politiker. Uppdelat på ej utsatta, utsatta, riskområden och särskilt utsatta områden enligt Polisens kategorisering, visar statistiken från SOM-institutet att något fler i särskilt utsatta områden uppger att de har förtroende för stadens verksamheter och politiker.

Här är det viktigt att se att siffrorna inte pekar på att förtroendet är generellt högre eller lägre i vissa grupper utan att i vissa grupper finns fler med lågt eller högt förtroende.

309 Kumlin, S, & Rothstein, B. (2005). Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare State Institutions. *Comparative Political Studies, 38(4)*, 339–365.

310 Göteborgs Stad. (2017). *Jämlikhetsrapporten 2017. Jämlikhet i livsvillkor i Göteborg*, s. 23.

Hur kan skillnaderna förklaras?

Relationen mellan upplevt förtroende och verksamheternas faktiska kvalitet och pålitlighet är komplicerad. Vad som präglar både tillit och förtroende är att de bygger på förväntningar och förväntningar kan se olika ut beroende på vilken social position en person har i samhället. Förväntningarna beror även på hur människor uppfattar att de har legitima krav på dessa verksamheter samt i vilken utsträckning människor har kunskap om hur offentlig verksamhet fungerar.

Förtroende för politiken bygger både på allmänna uppfattningar om demokratin och på hur den för tillfället förda politiken uppfattas. Här har till exempel SOM-institutet visat den betydande påverkan som Västlänken-debatten har haft på vissa gruppers förtroende för politiker.

Den politiska delaktigheten

Politisk delaktighet handlar om deltagande i demokratins parlamentariska processer såsom i val och partipolitik, samt i de utomparlamentariska processerna som pågår på andra demokratiska arenor, inklusive intresseföreningar, och som möjliggör inflytande på samhällsutvecklingen. Men politisk delaktighet kan också utgöras av ett intresse för samhällsfrågor och olika aktiviteter som har en politisk innebörd såsom frivilligarbete, donationer och att delta i diskussioner, vad som också kallas det civila deltagandet.[311]

Enligt Amnå och Helander[312] skiljer sig det politiska intresset och motivationen för politiskt deltagande åt mellan grupper. Detta leder till att vissa grupper i samhället har högre nivåer av valdeltagande, oftare kandiderar till val, engagerar sig politiskt och ökar sin politiska kunskap. Detta leder till att makten att påverka politiska beslut kommer att koncentreras till dessa grupper. I det följande presenteras statistik över valdeltagande, men även deltagande i andra politiska aktiviteter, samt upplevelsen av att kunna påverka politiken.

Valdeltagande

I valet 2022 minskade valdeltagandet i Göteborg som helhet, men särskilt mycket i vissa områden. Det var ett brott mot en långsiktig trend av ökande valdeltagande som nådde en topp 2018.

Med start 2018 finns data tillgänglig för valdeltagande i olika grupper på kommunnivå. Data för valet 2022 är ännu inte tillgängliga. Statistiken över valdeltagande 2018 för Göteborg (*Figur 44*) visar på skillnader beroende på inkomst, utbildningsnivå och ifall personer är födda i Sverige eller i annat land. Även personer som är födda i Sverige med två föräldrar födda utomlands röstar i lägre utsträckning än personer med minst en svenskfödd förälder.

311 Amnå, E och Helander, A. (2022). *Ungas organisering och politiska deltagande. En kunskapsöversikt.* Forte.

312 Ibid.

Figur 44. Andel valdeltagande i riksdagsvalet 2018. Uppdelat efter inkomst, utbildningsnivå och födelseregion. **Källa:** SCB.

Funktionsnedsättning är den enda diskrimineringsgrunden som finns med i SCB:s medborgarundersökning av levnadsförhållanden (ULF). På nationell nivå visar SCB:s undersökning att personer med funktionsnedsättning röstar i lägre grad än personer utan funktionsnedsättning och att personer med flera funktionsnedsättningar röstar i än lägre grad. Gruppen består av personer med många olika typer av funktionsnedsättningar och de som röstade i lägre grad var främst personer med neuropsykiatriska diagnoser, nedsatt rörelseförmåga, svåra besvär av oro, ångest eller ängslan, hög grad av nedsatt aktivitetsförmåga, synsvårigheter samt stora problem på grund av dyslexi eller dyskalkyli. Statistiken visar också att det är avgörande för valdeltagande i gruppen ifall de har sysselsättning eller inte.[313]

Områdesnivå

På områdesnivå visar statistiken att skillnaderna mellan grupper återspeglas i skillnader mellan områden som ett resultat av segregationen i staden.

Figur 45. Andel valdeltagande i riksdagsvalen 2010, 2014, 2018 och 2022 per stadsdelsnämndsområde. *Stadsdelsnämndsområdena togs bort 1 januari 2021 men var den geografiska nivå som var möjlig att sammanställa data på för att kunna jämföra mellan de aktuella åren. **Källa:** SCB.

313 SCB. (2015). *Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning.* (Demokratisk Rapport 18).

Diagrammet (*Figur 45*) visar valdeltagandet i stadsdelsnämnds-områdena som gällde fram till och med år 2020. Valdeltagandet skiljer sig åt mellan stadsdelsnämndsområdena men statistiken visar också att trenden ser olika ut för olika stadsdelsnämndsområden. I så väl Angered som Östra Göteborg samt Norra och Västra Hisingen var valdeltagandet lägre 2022 än 2010. I övriga stadsdelar ligger valdeltagandet lika eller högre än 2010 men i samtliga stadsdelar har det sjunkit sedan 2018. Kartorna nedan visar förändringar i valdeltagande mellan 2018 och 2022 (*Figur 46a–b*).

Figur 46a. Valdeltagande 2018 distrikt och **Figur 46b.** Valdeltagande 2022 distrikt. Andel valdeltagande i riksdagsvalet per valdistrikt. *Valdistrikten gjordes om mellan valen år 2018 och år 2022. **Källa:** Valmyndigheten, bearbetad av stadsledningskontoret.

Valdistrikten har ändrats mellan 2018 och 2022 vilket försvårar jämförelser mellan valdistrikt. En analys av underlaget visar dock ett tydligt mönster att valdeltagandet 2022 har sjunkit mest i de områden som redan hade lågt valdeltagande.

Hur kan skillnaderna mellan grupper och områden förklaras?

En rad faktorer förklarar varför människor väljer att delta i val eller inte. De som lyfts fram i forskning är socioekonomiska resurser, motivation eller politiskt intresse, samt social integration som inkluderar språk, familj, nätverk och förankring på arbetsmarknaden.[314] Motivationen är både ett resultat av det egna politiska intresset och av den förda politiken och den politiska retoriken. Dessa faktorer samvarierar och kan därmed förstärka såväl som kompensera för varandra. Nyare forskning ser röstande som en social handling och indikerar att sannolikheten att en person ska rösta ökar om personer i omgivningen röstar.[315]

En nyckel till förståelse av skillnaderna ligger i att en avgörande faktor för valdeltagande bland utrikes födda är medborgarskap samt hur länge man varit i Sverige. Mellan utrikes födda som bott i Sverige 30–40 år och andra som är födda i Sverige märks inga större skillnader.[316] Detta pekar på betydelsen av inkludering och etablering i samhället som avgörande faktorer. Inkludering och etablering påverkar socioekonomi som påverkar delaktighet, och ligger troligen även till grund för motivation och politiskt intresse. Andra förklaringar till lägre valdeltagande bland utrikes födda och personer med utländsk bakgrund är bristande representation i och engagemang från de politiska partierna.[317]

Kunskapen om orsaker till lägre valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning är bristande, framför allt gällande gruppen med kognitiva funktionsnedsättningar. Vissa av de generella förklaringarna är sannolikt relevanta även här, såsom socioekonomiska resurser, inkludering och etablering i samhället samt motivation. Personer med funktionsnedsättning uppger i *Hälsa på lika villkor* i lägre utsträckning att de har tillit till andra och i högre utsträckning att de är socialt isolerade. Tillit och social isolering påverkar upplevelsen av inkludering och kan därmed ha effekter på motivation och politiskt intresse. En ytterligare faktor som lyfts fram är tillgänglighet. Det har konstaterats att tillgängligheten till och i vallokaler har brustit, vilket ledde till ändring i vallagen 2014. Enkätundersökningar har även visat att informationen från de politiska partierna brister.[318]

---

314 Amnå, E och Helander, A. (2022). *Ungas organisering och politiska deltagande. En kunskapsöversikt.*

315 Bhatti, Y., Hansen, K.M. & Wass, H.M. (2016). First-time boost beats experience: the effect of past eligibility on turnout. *Electoral Studies*, p. 151–158.

316 Delmi. (2017). *Valdeltagande och representation – Om invandring och politisk integration i Sverige.* (Rapport 2017:7).

317 Dahlstedt, M. (2018). *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering.* Linköpings universitet, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, s. 63; SOU 2005:56, *Det blågula glashuset. Betänkande av Utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet.*

318 SCB. (2015). V*aldeltagande bland personer med funktionsnedsättning.*

I en kunskapsöversikt över forskning om ungas demokratiska delaktighet[319] är ett genomgående resultat att social och ekonomisk ojämlikhet redan i tonåren och det unga vuxenlivet påverkar vem som mobiliserar och organiserar sig och deltar i det politiska livet. Familjebakgrund och utbildningsnivå är avgörande för det politiska intresset. Föräldrars utbildningsnivå samt benägenhet att delta i val visar sig också vara viktiga faktorer för om unga väljer att rösta. Det visar sig att det räcker med en förälder med eftergymnasial utbildning för att valdeltagandet ska öka kraftigt. Här är det tydligt att den demokratiska jämlikheten bygger på jämlika utbildningsmöjligheter som presenterats i kapitel 5 *Utbildning genom skolåren*. Forskning om ungas valdeltagande i Norden visar också att dålig hälsa, inte minst psykisk ohälsa, riskerar att leda till politisk marginalisering.[320] Delegationen mot segregation (Delmos) nationella undersökning visar dock att valdeltagande i områden med socioekonomiska utmaningar skiljer sig på så sätt att unga röstar mer än andra grupper, jämfört med andra områden där unga och äldre röstar i mindre utsträckning.[321] Statistik från valdeltagande i valet till ungdomsfullmäktige i Göteborg visar att unga i områden med socioekonomiska utmaningar röstar i högre utsträckning.[322]

”Föräldrars utbildningsnivå samt benägenhet att delta i val visar sig också vara viktiga faktorer för om unga väljer att rösta. Det visar sig att det räcker med en förälder med eftergymnasial utbildning för att valdeltagandet ska öka kraftigt.”

Som konstaterats ovan påverkas valdeltagande på områdesnivå av befolkningssammansättningen. Segregationen påverkar därmed valdeltagandet på områdesnivå eftersom social integration spelar roll, såsom etablering på arbetsmarknaden, språk, sociala nätverk och grannskapseffekter. Forskning visar exempelvis att när arbetslösheten ökar i ett närområde så minskar också viljan att rösta såväl som försök att påverka genom att kontakta politiker och andra beslutsfattare.[323]

Göteborgs Stad utför kampanjer för att öka valdeltagande, som bland annat inkluderar affischer, valambassadörer och information på sociala medier. Insatserna år 2022 har följts upp genom 2 500 intervjuer. Till de som uppger att de inte har röstat ställdes frågan varför de har valt att inte rösta. Även om underlaget är litet kan svaren ge intressant vägledning. De vanligaste svaren var: Är inte tillräckligt insatt (23 procent), var inte hemma/jobbade/hann inte (23 procent), litar inte på politiker (16 procent), och visste inte vilket parti jag skulle rösta på (13 procent). Flera har också uppgett att de har kastat sina röstkort eftersom de trodde att det var reklam.[324]

Civil delaktighet

Den demokratiska jämlikheten kan också mätas med deltagande i politiska aktiviteter mellan valen. SOM-institutet har tittat på hur personer i Göteborg uppger att de deltagit i politiska aktiviteter av olika slag. De som svarar på enkäten får uppge ifall de skrivit på

319 Amnå, E och Helander, A. (2022). *Ungas organisering och politiska deltagande. En kunskapsöversikt.*

320 Wass, H. & Gidengil, E. (2021). Editorial: ”Health and Political Behavior”: Towards an Integrative Approach. *Frontiers in Political Science*, sid. 1–14.

321 Delegationen mot segregation. (2020). *En demokrati för alla?* Delegationen mot segregation.

322 Ungdomsfullmäktige. (2022). *Allt om valet till ungdomsfullmäktige.*

323 Strömblad, P. (2003). *Politik på stadens skuggsida.* Diss. Uppsala: Univ., 2003. Uppsala.

324 HKL Research. (2022). *Utvärdering av valtärkande insatser 2022 Göteborgs Stad.*

namninsamling, kontaktat politiker, kontaktat tjänsteperson, deltagit i demonstration, deltagit i möte om kommunens verksamhet, diskuterat politik på internet, skrivit insändare till tidningen, arbetat i aktionsgrupp, skrivit i sociala medier, och röstat på Göteborgsförslag.

När det gäller samtliga aktiviteter uppger personer med låg utbildning, och i vissa fall de med medellåg, i lägre utsträckning att de deltagit. Personer med den högsta inkomstnivån har i större utsträckning kontaktat politiker och tjänstepersoner samt deltagit i möte om kommunens verksamhet. När det gäller att ha skrivit på namninsamlingar uppger utrikes födda lägre aktivitetsnivå än personer födda i Sverige. Gällande att skriva på namninsamlingar finns också ett negativt samband med att bo i ett utsatt område.[325] Personer som bor i utsatta områden uppger även i lägre utsträckning att de har kontaktat politiker och tjänstepersoner.

Delmos nationella undersökning av demokratisk delaktighet i olika typer av områden[326] bekräftar dessa mönster. Undersökningen visar att bojkott eller köp av produkter av politiskt, etiska eller miljömässiga skäl är den vanligaste aktiviteten. Denna aktivitet är också den som främst skiljer sig åt mellan områden, där personer i områden med socioekonomiska utmaningar i lägre utsträckning använder sig av denna aktivitet än personer i andra typer av områden. Förklaringen som presenteras är att ekonomiska resurser är avgörande för aktiviteten. När det gäller aktiviteter som att ha arbetat i politiskt parti, samlat namnunderskrifter och deltagit i en aktionsgrupp uppger istället något fler i områden med socioekonomiska utmaningar att de ägnat sig åt dessa aktiviteter. Delmos undersökning på nationell nivå, visar vidare att medlemskap i politiska partier liksom i föreningar för fred och mänskliga rättigheter är något högre i områden med socioekonomiska utmaningar, vilket bekräftas av tidigare forskning.[327] Den samlade bilden i Delmos undersökning är att den politiska aktiviteten mellan valen inte skiljer sig åt i någon större grad mellan de olika områdestyperna.

Möjlighet att påverka

Människors uppfattning om den egna möjligheten att påverka politiska beslut är viktig eftersom upplevelsen av kontroll över ens liv och beslut som berör en påverkar såväl välmående som demokratisk delaktighet. Den säger dock inte något om den faktiska möjligheten att påverka. År 2021 undersökte SOM-institutet förtroendet för hur Göteborgs Stad ger göteborgarna demokratiskt inflytande över staden.[328] Skillnaderna är små mellan olika grupper baserat på socioekonomi och social position. En skillnad som dock kan ses är att de som uppger litet förtroende för skola och socialtjänst i högre grad uppger att de har litet eller mycket litet förtroende för att staden ger göteborgarna demokratiskt inflytande över staden.

325 Polisens definition av utsatta områden används i SOM:s redovisning av statistiken.

326 Delegationen mot segregation. (2020). *En demokrati för alla?*

327 Nilsson, A. & Listerborn, C. (2015). *Lokala föreningar och demokrati i socialt utsatta bostadsområden.* I D. Lindvall (Red). *2014 års demokratiutredning. Delaktighet och jämlikt inflytande* (Underlagsrapport).

328 Sandelin, F. (2022). *Demokrati och delaktighet i Göteborg.* SOM-rapport 2022:27.

SOM-institutet har också ställt frågan i vilken mån personer anser att de kan påverka beslut på olika nivåer. Personer som är födda utanför Sverige eller har två föräldrar som är födda utanför Sverige anger i något högre grad att de kan påverka beslut i Sverige, regionen och kommunen. Det gäller även personer med lägst inkomst. Personer med låg utbildning å andra sidan anger i lägre utsträckning att de kan påverka beslut. Generellt anger personer i områden som definierats av Polisen som utsatta i högre utsträckning att de kan påverka politiken.

Dessa resultat avviker något från Delmos nationella undersökning som tittar på upplevelse av möjligheten att föra fram sina åsikter till de som bestämmer.[329] Där uppger personer i områden med socioekonomiska utmaningar i högre utsträckning att de har möjlighet att föra fram sina åsikter på EU-nivå och nationell nivå, än i områden utan sådana utmaningar. Däremot uppger de i lägre utsträckning att de kan föra fram sin röst i region och kommun. I områden med socioekonomiska utmaningar uppger utrikes födda i större utsträckning än inrikes födda, att de kan föra fram sina åsikter till de som bestämmer. Skillnaderna i resultat i enkätundersökningar visar att det behövs andra former av undersökningar för att förstå hur människors uppfattningar om deras möjlighet att påverka skiljer sig åt mellan grupper och varför.

”Att vara del av ett socialt sammanhang och ingå i nätverk bidrar både till en känsla av delaktighet och erkännande och till att personer har tillgång till socialt stöd.”

Socialt sammanhang och stöd

Att vara del av ett socialt sammanhang och ingå i nätverk bidrar både till en känsla av delaktighet och erkännande och till att personer har tillgång till socialt stöd. Ett socialt sammanhang ger tillgång till information och kunskap som bidrar till hantering av svårigheter i livet.[330] Det bidrar till god självskattad hälsa och psykiskt välbefinnande samt utgör skyddsfaktorer för hälsan både indirekt och direkt som till exempel gällande hjärtinfarkt och tidig död.[331] En litteraturgenomgång visar att social isolering kan vara lika negativt för hälsan som tobaksbruk och skadligt alkoholbruk,[332] medan personer som är delaktiga i samhället och har starka sociala band har en bättre hälsa och lever längre.[333]

I det här avsnittet presenteras det underlag som finns för att se skillnader i upplevelsen av socialt sammanhang och stöd. Statistik över upplevd social isolering ger oss en indikation på skillnader i hur möjligheterna till samhörighet ser ut såväl i ens närmiljö som i samhället i stort.

I enkäten *Hälsa på lika villkor* ställs frågor om sociala relationer inklusive om de deltagit i olika aktiviteter, om de upplever att de har

329 Delegationen mot segregation. (2020). *En demokrati för alla?*

330 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa. Utgångspunkten för Kommissionens vidare arbete.*

331 Ibid, sid. 138; Berkman, L. F. (2004). Introduction: Seeing the Forest and the Trees – From Observation to Experiments in Social Epidemiology. *Epidemiologic Reviews, 26(1)*, 2–6.

332 Holt-Lunstad, J., Smith, T. B. & Layton, J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: a meta-analytical review. *PloS Med, 7(7)*, 1–20.

333 SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa. Utgångspunkten för Kommissionens vidare arbete.*

någon att dela sina innersta känslor med och anförtro sig till, samt om de upplever att de kan få hjälp av någon om de har praktiska problem eller är sjuka.

I den senaste undersökningen från år 2021 uppger i genomsnitt 8 procent av de tillfrågade att de är socialt isolerade. Måttet för social isolering mäter deltagande i ett antal aktiviteter som inkluderar föreningsaktiviteter. De faktorer som visar sig öka risken för social isolering är utländsk bakgrund (utrikes född eller född i Sverige med två föräldrar födda utomlands), utbildningsnivå, tillhörighet till nationell minoritet, funktionsnedsättning och i vissa fall sexuell läggning (*Figur 47*).

Personer med kort utbildning, utrikes födda, personer med funktionsnedsättning och personer med annan sexuell läggning än heterosexuell samt personer tillhöriga en nationell minoritet ligger cirka 10 procentenheter högre på skalan för social isolering än personer med medellång och lång utbildning, inrikes födda (med utrikes födda föräldrar eller inrikes födda föräldrar), personer utan funktionsnedsättning och heterosexuella. Även ålder är avgörande. Bland män i åldern 65–84 år uppger 18 procent att de är socialt isolerade och bland kvinnorna i samma åldersgrupp är motsvarande siffra 15 procent, jämfört med 9 för män totalt och 8 för kvinnor.

Figur 47. Andel 16–84 år som uppger att de är socialt isolerade år 2020. Uppdelat efter utbildningslängd, ej/nationell minoritet, bakgrund och ej/funktionsnedsättning. *Social isolering definiering enligt om de svarande uppgett ”inget av ovanstående” på frågan ifall de under de senaste 12 månaderna har deltagit i en eller flera av följande aktiviteter: Studiecirkel eller kurs på din arbetsplats och fritid, fackföreningsmöte eller annat föreningsmöte, teater eller bio, konstutställning eller museum, religiös sammankomst, sporttillställning, skrivit i blogg eller insändare i tidning eller tidskrift, demonstration av något slag, offentlig tillställning, tex danstillställning, marknadsbesök eller liknande, större släktsammankomst, privat fest, följt sociala nätverkssajter på nätet, skrivit inlägg, deltagit i diskussioner eller spelat med andra på internet, inget av ovanstående. **Källa:** Folkhälsomyndigheten, *Hälsa på lika villkor*.

När det gäller om de svarande har någon att anförtro sig åt och ifall de har någon att be om praktisk hjälp är det samma grupper som i högre utsträckning uppger att de saknar det. Skillnaden i om de uppger sig ha någon att anförtro sig åt ligger även här på cirka 10 procentenheter, de lägre värdena på 10 procent och de högre på cirka 20 procent. Något färre uppger att de inte har någon att be om praktisk hjälp, cirka 5 procent respektive cirka 14 procent.

Dessa resultat avspeglar sig också på områdesnivå som ett resultat av hur befolkningen bor på olika platser i staden (*Figur 48*).

Andra undersökningar tittar på deltagande i föreningslivet på nationell nivå. Delmos visar att i områden med socioekonomiska utmaningar uppger sex av tio att de deltar i föreningslivet, medan i andra områden är det åtta av tio. Skillnaden gäller främst medlemskap i fackföreningar och idrottsföreningar. Som nämnts ovan är medlemskap i politiska partier, föreningar som arbetar med freds- och rättvisefrågor samt religiösa församlingar lika högt i områden med socioekonomiska utmaningar som i andra områden.[334]

Figur 48. Andel 16–84 år socialt isolerade år 2020 per mellanområde. *Rangordnat från högst andel till lägst andel. Definition av social isolering, se diagram ovan. **Källa:** Folkhälsomyndigheten, *Hälsa på lika villkor*.

Hur kan skillnaderna förklaras?

Flera av de aktiviteter som mäts i indexet för social isolering kräver ekonomiska resurser och/eller nätverk. Det kan handla om att det kostar att delta i aktiviteten eller att transportera sig dit. Det kan också handla om att ha sociala nätverk så att man har kännedom om aktiviteter, blir inbjuden och känner sig välkommen. Tillgängligheten kan vara begränsad, både för personer med funktionsnedsättningar och baserat på kunskap i svenska språket, eller annat språk. Självtilltro och upplevd inkludering i ett visst sammanhang är också viktiga faktorer som avgör ifall människor har möjlighet att delta. Eftersom dessa resurser är ojämlikt fördelade i befolkningen blir också den

”Flera av de aktiviteter som mäts i indexet för social isolering kräver ekonomiska resurser och/eller nätverk.”

334 Delegationen mot segregation. (2020). *En demokrati för alla?*

sociala isoleringen större i vissa grupper. Samma faktorer kan vara avgörande för deltagande i föreningslivet i kombination med närvaro av olika typer av föreningar i olika områden.

Statistik över barns och ungas deltagande i föreningsaktiviteter visar att det finns ett samband mellan föreningsaktivitet (åldern 7–25 år) och hushållsinkomst. Andelen föreningsaktiva ökar med hushållsinkomstens storlek i området. Andelen föreningsaktiva i mellanområden med lägst medelinkomst är runt 30 procent och motsvarande andel aktiva är över 80 procent i de mellanområden som har högst hushållsinkomst.[335] Det är viktigt att notera att det finns aktiviteter som inte fångas i statistiken och därför är svåra att följa upp. En mer utförlig diskussion om barns föreningsaktivitet förs i kapitel 9 *Närmiljö*.

335 Enkätfabriken. (2021). *Barn och ungas fritidsvanor: Göteborgs Stad 2021*.

Referenser

Referenser

Abascal, M. & Baldassari, D. (2015). 'Love Thy Neighbor?' Ethnoracial Diversity and Trust Reexamined, *American Journal of Sociology*, 121(3), 722–782.

Amnå, E och Helander, A. (2022). *Ungas organisering och politiska deltagande.* En kunskapsöversikt. Forte.

Andersson, U., Rönnerstrand, B., Öhberg, P. & Bergström, A. (Red.), (2018). *Storm och stiltje*, (SOM-undersökningen 2018, SOM-rapport nr. 74). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Andersson, U., Ekengren Oscarsson, H., Rönnerstrand, B. & Theorin, N. (Red). (2022). *Du sköra nya värld*, 61–72. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well.* JosseyBass.

Arbetsförmedlingen. (2020). *Utrikes födda kvinnor på arbetsmarknaden. Kunskapsläget i korthet* (Analys 2020:1).

Arbetsförmedlingen. (2021). *Långtidsarbetslöshetens utveckling i spåren av pandemin* (Analys 2021:6, Diarienummer: Af-2021/0006 4010).

Arbetsförmedlingen. (2021). *Unga med funktionsnedsättning på arbetsförmedlingen: En fördjupad analys* (Analys 2021:20).

Arbetsförmedlingen. (2022). Verksamhetsstatistik.

Arkhede, S. & Solevid, M. (2017). Mellanmänsklig tillit i en segregerad stad. I U. Andersson & A. Bergström (Red.). *En brokig gemenskap* (SOM-rapport nr. 71). SOM-institutet.

Bergmark, Å. (2016). *Ekonomiskt bistånd: försörjningsvillkor och marginalisering – ett hinder för jämlik hälsa?* (Underlagsrapport nr. 1 till Kommissionen för jämlik hälsa S 2015:02).

Berkman, L. F. (2004). Introduction: Seeing the Forest and the Trees – From Observation to Experiments in Social Epidemiology. *Epidemiologic Reviews*, 26(1), 2–6. https://doi.org/10.1093/epirev/mxh012

Bhatti, Y., Hansen, K.M. & Wass, H.M. (2016). First-time boost beats experience: The effect of past eligibility on turnout. *Electoral Studies,* 41, 151–158. https://doi.org/10.1016/j.electstud.2015.12.005

Bjerke, L., Mellander, C. & Rickardsson, J. (2021). Speglar mitt eget kvarter upplevelsen av min stad? I B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (Red.), *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020* (SOM-antologi nr. 79), 89–113.

Björklund, A. & Jäntti, M. (2011). *Inkomstfördelningen i Sverige.* SNS Välfärdsrapport 2011.

Boplats Göteborg. (2022). *Årsredovisning 2021.*

Boplats Göteborg AB. (2022). *Boplats i siffror.*

Boplats Göteborg AB. (2022). *Delårsrapport augusti 2022 bolag.*

Boverket. (u.å.). (granskad 2021, 25 januari). *PBL Kunskapsbanken, Grönplanera för människors hälsa och välbefinnande.*

Boverket. (u.å.). (granskad 2022, 19 december). *Risk för mycket kraftig inbromsning av bostadsbyggandet.*

Boverket. (u.å.). (granskad 2021, 9 juni). *PBL Kunskapsbanken, Funktionshinderpolitik och centrala begrepp.*

Boverket. (u.å.). *Segregationsbarometern*. https://segregationsbarometern.boverket.se/

Brandén, M. (2018). *Grannskapseffekter. En forskningsöversikt om boendesegregation och bostadsområdets betydelse.* Landsorganisationen i Sverige.

Broström, L. & Jansson, B. (2022). Who are the In-Work Poor? A Study of the Profile and Income Mobility Among the In-Work Poor in Sweden from 1987 to 2016. *Social Indicators Research*, 1–23. https://doi.org/10.1007/s11205-022-03025-1

Bråmå, Å. (2006). 'White flight'? The Production and Reproduction of Immigrant Concentration Areas in Swedish Cities, 1990–2000. *Urban Studies*, 43(7), 1127–1146. https://doi.org/10.1080/00420980500406736

Business Region Göteborg. (2022). *Sysselsättning i fokus.*

Carlsson, M. & Eriksson, S. (2017). *Påverkar arbetssökandes ålder och kön chansen att få svar på jobbansökan? Resultat från ett fältexperiment.* IFAU. Rapport 2017:8.

Centrum för Mångvetenskaplig forskning om rasism, Uppsala universitet. (2018). *Antisvart rasism och diskriminering på arbetsmarknaden* (Rapport 2018:21). Länsstyrelsen i Stockholms län.

Chalmers tekniska högskola. (u.å.). *Place Syntax Tool.* Spatial Morphology Group.

Chen, L. C., & Miller, G. E. (2013). Socioeconomic status and health: mediating and moderating factors. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9(1), 723–749. https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185634

CSDH. (2008). *Closing the gap in a generation: Health equity through action on the social determinants of health* (Final Report of the Commission on Social Determinants of Health). World Health Organization.

Dahlstedt, M. (2018). *Förortsdrömmar: Ungdomar, utanförskap och viljan till inkludering*. Linköpings universitet, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier.

Delegationen mot segregation. (2020). *En demokrati för alla?* (Diarienummer: 2020-1.1.3-36).

Delegationen mot segregation. (2021). *Segregation i Sverige: Årsrapport 2021 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling* (Diarienummer: DELMOS 2021/334).

Delegationen mot segregation. (2022). *Platsens betydelse: Årsrapport 2022 om den socioekonomiska boendesegregationens utveckling i Sverige* (Diarienummer: 2022/135).

Delegationen mot segregation. (u.å.). *Teknisk beskrivning av ojämlikhetsindex* (Bilaga 5 till Så mäter och följer du segregation).

Delmi. (2017). *Valdeltagande och representation – Om invandring och politisk integration i Sverige* (Rapport 2017:7).

Dinesen, P. T., Schaeffer, M. & Sønderskov, K. M. (2020). 'Ethnic Diversity and Social trust: A Narrative and Meta-Analytical Review'. *Annual Review of Political Science*, 23, 441–465.

Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2012). *Statistikens roll I arbetet mot diskriminering.*

Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2012). *Åldersdiskriminering i svenskt arbetsliv.*

Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2012). *Forskningsöversikt om rekrytering i arbetslivet. Forskning som publicerats vid svenska universitet och högskolor sedan år 2000.* Oxford Research AB.

Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2014). *Mötas av hinder – en analys av upplevelser av diskriminering som har samband med diskriminerings-grunden funktionsnedsättning.*

Diskrimineringsombudsmannen (DO). (2014). *Delar av mönster – En analys av upplevelser av diskriminering och diskriminerande processer.*

Drefahl, S., Wallace, M., Mussino, E., Aradhya, S., Kolk, M., Brandén, M., Malmberg, B. & Andersson, G. (2020). A population-based cohort study of socio-demographic risk factors for COVID-19 deaths in Sweden. *Nature Communications*, 11(1): 5097. https://doi.org/10.1038/s41467-020-18926-3

Ek, S., Hammarstedt, M. & Skedinger, P. (2020). *Enkla jobb och kunskaper i svenska – nycklar till integration?* (Forskningsrapport). SNS.

Eliasson, T. (2013). *Löneutveckling bland invandrade och infödda – betydelsen av arbetsplatser och yrken* (Rapport 2013:5). IFAU.

Engdahl, M. & Forslund, A. (2016). *En förlorad generation? En ESO-rapport om ungas etablering på arbetsmarknaden* (Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2015:3). Regeringskansliet, Finansdepartementet.

Engdahl, M. & Liljeberg, L. (2022). *Flyktingar och flyktinganhörigas etablering på arbetsmarknaden i Stockholm, Göteborg och Malmö* (Rapport 2022:15). IFAU.

Enkätfabriken. (2021). *Barn och ungas fritidsvanor: Göteborgs Stad 2021.* Göteborgs Stad.

Erlandsson, A. (2022). *Gender, Parenthood, Ethnicity and Discrimination in the Labor Market. Experimental Studies on Discrimination in Recruitment in Sweden.* Stockholms universitet. Stockholm 2022.

Evidens. (2020, 6 mars). *Skattning av bostadsefterfrågan i Göteborg* (Bilaga 2). Fastighetskontoret (Diarienummer 5078/22 §258). Göteborgs Stad.

Faskunger, J. & Sjöblom, P. (2017). Anläggningar och andra miljöer för idrott – när, hur och varför är de samhällsnyttiga? I J. Faskunger & P. Sjöblom (Red.), *Idrottens samhällsnytta: En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens mervärden för individ och samhälle* (FoU-rapport 2017:1), 191–212. Riksidrottsförbundet.

Fastighetskontoret. (2022). *Hemlösa och utestängda från bostadsmarknaden april 2022* (Diarienummer 0961/22). Göteborgs Stad.

Fastighetskontoret. (2022). *Lägesrapport 2022: Bostadsförsörjning.* Göteborgs Stad

Fikic, A., Wigren, L., León-Lilja, K. & Nilsson, Å. (2022). *Regionala bilder av segregation – handlingsutrymme mot segregation.* Göteborgsregionen.

Finanspolitiska rådet. (2019). *Svensk finanspolitik: Finanspolitiska rådets rapport 2019.*

FN. (2018). *Slutsatser avseende Sveriges kombinerade 22:a och 23:e periodiska rapport.* Kommittén för avskaffande av rasdiskriminering.

Folkhälsomyndigheten. (2020). *På väg mot en god och jämlik hälsa. Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet* (Artikelnummer: 20121).

Folkhälsomyndigheten. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar.*

Folkhälsomyndigheten. (2021). *Barns miljörelaterade hälsa är ojämlik* (Artikel: 21309).

Folkhälsomyndigheten. (2021). *Vår livsmiljös betydelse för en god och jämlik hälsa* (Artikelnummer: 21125).

Folkhälsomyndigheten. (2022). *Gymnasieexamen.*

Folkhälsomyndigheten. (2022). *Låg ekonomisk standard, barn.* Stockholm.

Folkhälsomyndigheten. (2022). *Låg ekonomisk standard, vuxna.* Stockholm.

Forslund, A. & Liljeberg, L. (2021). *Unga som varken arbetar eller studerar: En beskrivning av gruppen och effekter av insatser för att möta problemet* (Rapport 2021:12). IFAU.

Forte. (2020). *Unga som varken arbetar eller studerar – en kartläggning och kunskapsöversikt.*

Fredriksen, M. (2014). Relational trust: Outline of a Boudieusian theory of interpersonal trust. *Journal of Trust Research*, 4(2), 167–192.

Fritzell, J. (2016). *Fattigdom, inkomst och jämlik hälsa* (Underlagsrapport nr. 3 till Kommissionen för jämlik hälsa. S 2015:02).

Förskolenämnden. (2021). *Årsrapport 2021.* Göteborgs Stad.

Förskolenämnden. (2022, 23 november). *Göteborgs Stads regler för kommunal förskola och pedagogisk omsorg* (Diarienummer: N608-3052/22). Göteborgs Stad.

Förvaltningen för arbetsmarknad och vuxenutbildning. (2022). *Delstudie 1: Avbrott på kurser i Svenska för invandrare. Riskgrupper bland eleverna i Göteborgs Stad.* Göteborgs Stad.

Grundskoleförvaltningen. (2021). *Göteborgs Stads regler för fritidshem, pedagogisk omsorg och omsorg på obekväm arbetstid.* Göteborgs Stad.

Grundskoleförvaltningen. (2021). *Yttrande från Grundskoleförvaltningen över Göteborgs Stads handlingsplan för att inga områden ska vara utsatta 2025* (Dnr N609-3228/21). Göteborgs Stad.

Grundskoleförvaltningen. (2021). *Kvalitetsrapport läsåret 2020/2021: En lägesbedömning av grundskoleförvaltningens verksamhet.* Göteborgs Stad.

Grundskoleförvaltningen. (2022). *Tjänsteutlåtande Plan för meningsfull fritid 2021–2022* (Dnr N609-3956/20). Göteborgs Stad.

Grundskoleförvaltningen. (2022). *Resursfördelning grundskola.* Göteborgs Stad.

Gustavsson, M. (2019). *Jobbpolarisering på svensk arbetsmarknad* (Bilaga 6 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:47.

Göteborgs Stad. (2014). *Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg 2014.*

Göteborgs Stad. (2017). *Jämlikhetsrapporten 2017: Skillnader i livsvillkor i Göteborg.*

Göteborgs Stad. (2018, 18 januari). *Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026.*

Göteborgs Stad. (2021). *Fler barn i förskola: Uppsökande pilotverksamhet i Bergsjön: Slutrapport* (Slutrapport april 2021).

Göteborgs Stad. (2021). *Medborgarundersökning – Besökare till bibliotek och öppen förskola.*

Göteborgs Stad. (2021). *Vecka 40-kartläggning.*

Göteborgs Stad. (2022, 17 mars). *Deluppföljning av Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026. Samlingsärende inom uppföljning mars 2022.*

Göteborgs Stad. (2022, 19 maj). *Översiktsplan för Göteborg.*

Göteborgs Stad. (2022). *Hbtqi+personers livsvillkor i Göteborg 2021* (Bilaga 1).

Göteborgs Stad. (2022). *"Det är ingen temadag att vara hbtq – det är man året om" Rapport om unga hbtqi-personers villkor i skolan 2021* (Bilaga 2).

HKL Research. (2022). *Utvärdering av valstärkande insatser 2022 Göteborgs Stad.*

Holmberg, S. & Rothstein, B. (2019). Partikulär tillit – lita på människor i området där man bor. I U. Andersson, B. Rönnerstrand, P. Öhberg & A. Bergström (Red.), *Storm och stiltje* (SOM-undersökningen 2018, SOM-rapport nr. 74). SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

Holmberg, S. & Rothstein, B. (2022). Den svenska tilliten fortsatt hög – men sjunker i utsatta grupper. I U. Andersson, H. Ekengren Oscarsson, B. Rönnerstrand & N Theorin (Red), *Du sköra nya värld*, 61–72. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Holmlund, H., Sjögren, A. & Öckert, B. (2019). *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan* (Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2019). SOU 2019:40.

Holt-Lunstad, J., Smith, T. B. & Layton, J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: a meta-analytical review. *PloS Med*, 7(7), 1–20. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316

Höglund, L. (2012). Bibliotek, sociala medier och digital delaktighet. I L. Weibull, H. Oscarsson & A. Bergström (Red.), *I framtidens skugga: Fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle* (SOM-undersökningen 2011, SOM-rapport nr. 56), (s. 321–334). Ale Tryckteam AB.

Idrotts- och föreningsförvaltningen & Kulturförvaltningen. (2021). *Kunskapsinventering: Minska trångboddhetens negativa effekter.* Göteborgs Stad.

Janlert, U. (2016). *Arbete, arbetslöshet och jämlik hälsa – en kunskapsöversikt* (Underlagsrapport nr. 2 till Kommissionen för jämlik hälsa S 2015:02).

Kontigo AB. (2018). *Utomeuropeiskt födda kvinnor utanför arbetskraften: Kartläggning och analys av utmaningar och möjligheter för ett ökat arbetskraftsdeltagande.* Statskontoret.

Kristenson, M., Eriksen, H. R., Sluiter, J. K., Starke, D. & Ursin, H. (2004). Psychobiological mechanisms of socioeconomic differences in health. *Social Science & Medicine*, 58(8), 1511–1522. https://doi.org/10.1016/S0277-9536(03)00353-8

Kumlin, S. & Rothstein, B. (2005). Making and Breaking Social Capital. The Impact of Welfare State Institutions. *Comparative Political Studies*, 38(4), 339–365. https://doi.org/10.1177/0010414004273203

Legeby, A., Berghauser Pont, M. & Marcus, L. (2015). *Dela[d] stad: Stadsbyggande och segregation* (5: summerande reflektioner). KTH skolan för arkitektur och samhällsbyggnad.

Levay, C. (2013). *Framtida utmaningar för sammanhållning och rättvisa* (Delutredning från Framtidskommissionen, Ds 2013:3). Statsrådsberedningen, Regeringskansliet.

Lindell, E. (2021). *Försörjning med fördröjning – en ESO-rapport om utrikes födda kvinnors etablering på arbetsmarknaden* (Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2021:7). Regeringskansliet, Finansdepartementet.

Lundgren, E. (2020, 25 maj). *Biblioteksutredning: Framtidens bibliotek i Göteborg* (Bilaga 1). Göteborgs Stad.

Länsstyrelsen Västra Götaland. (2022). *Bostadsmarknadsanalys 2022: Västra Götalands län* (Rapportnummer: 2022:30).

Matthews, K. A., Gallo, L. C. & Taylor, S. E. (2010). Are psychosocial factors mediators of socioeconomic status and health connections? A progress report and blueprint for the future. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1186(1), 146–173. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2009.05332.x

MUCF. (2019). *Olika verkligheter: Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor.*

MUCF. (2021). *Nationellt samordnat stöd till unga som varken arbetar eller studerar* (Slutrapport 2021).

MUCF. (2022). *”Jag är inte ensam, det finns andra som jag”: Unga hbtqi-personers levnadsvillkor.*

Naturvårdsverket & Boverket. (2022). *Grönplanera! En vägledning om att ta fram en grönplan* (Rapport 7025).

Nilsson, A. & Listerborn, C. (2015). Lokala föreningar och demokrati i socialt utsatta bostadsområden. I D. Lindvall (Red.), *2014 års demokratiutredning. Delaktighet och jämlikt inflytande* (Underlagsrapport). Fritzes.

Nordin, M. (2022). *Landsbygden och invandrartäta områden i städer – två perspektiv på ojämlikhet* (Rapport 2022:1). AgriFood economics centre.

Nordström Skans, O., Eriksson, E. & Hensvik, L. (2017). *Konjunkturrådets rapport 2017. Åtgärder för en inkluderande arbetsmarknad* (Forskningsrapport).

Pensionsmyndigheten. (2022). *Varför finns det fattiga pensionärer – vilka är de och hur kan de bli färre?* (Faktaserie om pensionärerna, Rapport nr. 6).

Ramboll. (2020). *Kunskapsöversikt om boendesegregation.* Delegationen mot segregation.

Regeringen. (2018). *God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik* (Proposition 2017/18:249).

Regeringen. (2022). *Kommittédirektiv: Förbättrad arbetsmarknadsetablering för utrikes födda kvinnor* (Dir. 2022:42).

Rosengren, M. (2003) *Nedläggningar och nyetableringar av bibliotek. En argumentationsanalytisk studie av hur folkbiblioteksituationen förändrats i Göteborg under 90-talet med hänsyn till stadsdelsnämndsreformen.* Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/bibliotekshögskolan 2003:109.

Rothstein, B. (2011) Social tillit, lycka, korruption och välfärdsstat. I B. Rothstein & S. Holmberg (2022), *Social tillit i höglitarlandet Sverige* (SOM-institutets temaserie 2022:1), 91–110.

Rothstein, B. & Holmberg, S. (2022). *Social tillit i höglitarlandet Sverige. SOM-institutets temaserie* (2022:1).

Rousseau, D. M., Sitkin, S. B., Burt, R. S. & Camerer, C. (1998). Not so different after all: A cross-discipline view of trust. *Academy of Management Review*, 23(3), 393–404.

Rönnerstrand, B. & Solevid, M. (2021). Förtroende och tillit i en segregerad stad. I B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (Red.), *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020*, (SOM-antologi nr. 79), 115-130.

Rönnerstrand, B., Solevid, M. & Oscarsson, H. (Red.), (2021). *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020* (SOM-antologi nr. 79), 89-113.

Sahlin Lilja, H., Lundmark, S. & Sandelin, F. (2021). (O)trygghet i Göteborg? Från kust till inland. I B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (Red.), *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020*, (SOM-antologi nr. 79), 131–153.

Sandberg, M. & Grander, M. (2021). *Trångboddhet i Malmö: En studie av trångboddhetens ojämlika utbredning och konsekvenser.* Studier i boende och välfärd, Malmö universitet. https://doi.org/10.24834/isbn.9789178771288

Sandelin, F. (2021). SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020. I B. Rönnerstrand, M. Solevid & H. Oscarsson (Red.), *Hög tid för Göteborg: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020*, (SOM-antologi nr. 79), 213–224.

Sandelin, F. (2022). *Trygghet i Göteborg 2021* (SOM-rapport nr. 2022:6). SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SCB. (2013). *Förutsättningar i arbetslivet. En undersökning om diskriminering på arbetsmarknaden och arbetssituationen för personer med funktionsnedsättning.*

SCB. (2013). *Statistikskolan: Medellivslängd – mått med gamla anor* (scb.se).

SCB. (2015). *Valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning* (Demokratisk Rapport 18).

SCB. (2015). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2014. Information om utbildning och arbetsmarknad 2015:1.*

SCB. (2017). *Att mäta fattigdom.*

SCB. (2017). *Risk för att arbetslöshet går i arv, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS).*

SCB. (2018). *Hyresrätt mindre vanligt för personer med höga inkomster.*

SCB. (2018). *Utrikes föddas utbildningsbakgrund 2017.*

SCB. (2019). *Analys av valdeltagande vid de allmänna valen 2018.*

SCB. (2020). Statistikdatabas. MONA.

SCB. (2020). *Lämna ingen utanför: Statistisk lägesbild av genomförandet av Agenda 2030 i Sverige.*

SCB. (2020). Statistikdatabasen. *Andel låg ekonomisk standard efter födelseregion, ålder och kommun, år 2011–2020.*

SCB. (2020). Statistikdatabasen. *Andel varaktig låg ekonomisk standard efter län och kommun, år 2014–2020.*

SCB. (2021). *Hushållens ekonomiska standard 2019* (Ekonomisk välfärdsstatistik 2021:1).

SCB. (2021). Statistikdatabasen. *Befolkningens utbildning, befolkning efter region, ålder, utbildningsnivå och år.*

SCB (2021). Statistikdatabasen. *Befolkningens utbildning, delning födelseland, kön och åldersgrupp i kombination med utbildningsnivå.*

SCB (2021). Statistikdatabasen. *Befolkningens utbildning: Utbildningsnivå 1990–2021 efter inrikes/utrikes född (fr.o.m. 2000) och kön, 25–64 år.*

SCB (2021). Statistikdatabasen. *Disponibel inkomst per k.e. efter hushållstyp 1991–2019.*

SCB. (2021). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2020. Information om utbildning och arbetsmarknad (IAM) 2021:2.*

SCB. (2021). Statistikdatabasen. *Ekonomisk standard bland barn i Sverige.*

SCB (2022). Statistikdatabasen. *Arbetskraftsundersökningar (AKU).*

SCB. (2022). Statistikdatabas. MONA.

SCB. (2022). *Definition av funktionsnedsättning i Undersökningarna av levnadsförhållanden: Delrapportering av regeringsuppdrag. Levnadsförhållanden 2022:3.*

SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Yrkesregistret med yrkesstatistik.*

SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) 2021.*

SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Hushållens boendeutgifter 2021.*

SCB. (2022). Statistikdatabasen. *Hushållens ekonomi, inkomster och skatter, inkomströrlighet 2000–2020.*

SCB. (2022). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2021. Information om utbildning och arbetsmarknad (IAM).*

SFS 1982:80. *Lag om anställningsskydd.*

SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga.*

SFS 2010:800. *Skollag.*

SFS 2010:879. *Lag om allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag.*

SFS 2016:38. *Lag om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning.*

Skolverket. (2011). *Läroplan gymnasieskolan.* (Gy11).

Skolverket. (2017). S*kolverkets lägesbedömning 2017* (Rapport 455).

Skolverket. (2021). *Personal i förskolan.*

Skolverket. (2021). *Lärarprognos 2021.*

Skolverket. (2021). *Inskrivna barn i förskolan.*

Skolverket. (2022). *Elever och personal i fritidshem: Läsåret 2021/22.* (Diarienummer: 2022:378).

Skolverket. (2022). *Läroplan grundskolan* (Lgr 22).

Skolverket (2022). Statistikdatabasen*. Grundskolan. Betyg åk 9.*

Skolverket. (2022). *Slutbetyg i grundskolan: Våren 2022* (Diarienummer 2022:1314).

Skolverket. (2022). *Särskilt stöd i grundskolan – läsåret 2021/2022*

SKR. (2021). *Vägval för framtiden 4: Trender som påverkar det kommunala och regionala uppdraget fram emot 2030.*

Socialdepartementet. (2021). *Uppdrag att genomföra insatser för att stärka och utveckla kunskapen om hälsosituationen bland de nationella minoriteterna och urfolket samerna.* S2021/06169.

Socialförvaltningen Nordost. (2022). *Motståndskraft – en rapport om rasism i nordöstra Göteborg.* Göteborgs Stad.

Socialstyrelsen. (2013). *Ekonomisk utsatthet och välfärd bland barn och deras familjer 1968–2010* (Underlagsrapport till Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013, Artikelnr 2013-5-51).

Socialstyrelsen. (2018). *Kartläggning av socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd ur ett jämställdhetsperspektiv. Delredovisning av regeringsuppdrag.* (Artikelnummer 2018-11-7).

Socialstyrelsen. (2023). *Kartläggning av hemlöshet.*

SOU 2005:56. *Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige: Betänkande av Utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet.*

SOU 2016:55. *Det handlar om jämlik hälsa – Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete: Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa.*

SOU 2017:4. *För en god och jämlik hälsa: En utveckling av det folkhälsopolitiska ramverket: Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa.*

SOU 2017:47. *Nästa steg på vägen mot en mer jämlik hälsa: Förslag för ett långsiktigt arbete för en god och jämlik hälsa: Slutbetänkande av kommissionen för jämlik hälsa.*

SOU 2019:65. *Långtidsutredningen 2019: Huvudbetänkande.*

SOU 2019:69. *Validering – för kompetensförsörjning och livslångt lärande: Slutbetänkande av valideringsdelegationen.*

SOU 2020:34. *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg: Betänkande av Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg.*

SOU 2020:46. *En gemensam angelägenhet: Vol. 1: Betänkande av Jämlikhetskommissionen.*

SOU 2020:47. *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag: Slutbetänkande av Utredningen Framtidens socialtjänst (Del 1 & 2).*

SOU 2020:67. *Förskola för alla barn – för bättre språkutveckling i svenska: Betänkande av Utredningen om fler barn i förskolan för bättre språkutveckling i svenska.*

SOU 2022:14. *Sänk tröskeln till en god bostad: Betänkande av utredningen om en socialt hållbar bostadsförsörjning.*

SOU 2022:61. *Allmänt fritidshem och för elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid: Betänkande av Utredningen om utökad rätt till fritidshem.*

Splitvision Research. (2017). *"En plats för alla." Behovs- och användarundersökning gällande folkbiblioteken i Göteborg.*

Stadsbyggnadskontoret. (2019). *Program för Backaplan, inom stadsdelarna Backa, Kvillebäcken, Tuve, Lundby, Tingstadsvassen och Lundbyvassen.* (Diarienummer BN0698/16, Byggnadsnämnden 2019-04-23 §246) Göteborgs Stad

Stadsledningskontoret. (2016). *Stadens hantering av bosättningsprocess för nyanlända som anvisas av Arbetsförmedlingen alternativt Migrationsverket enligt lag (SFS 2016:38) om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning* (Diarienummer 2048/14 KS 2016-04-20 §262). Göteborgs Stad.

Stadsledningskontoret. (2018). *Barnfamiljerna och deras flyttningar. En registerstudie där vi följt alla barn som föddes i Göteborg under åren 2000–2011, fram till dess att de var 6 år och började i skolan.*

Strömblad, P. (2003). *Politik på stadens skuggsida* (Doktorsavhandling, Uppsala universitet). DIVA.

Svensk Mäklarstatistik. (2019). *Bostadsstatistik från Sveriges mäklare.*

Sveriges Stadsmissioner. (2020). *Fattigdomsrapporten – Tema: Pandemins effekter.*

Sveriges Stadsmissioner. (2021). *Fattigdomsrapporten: De ohjälpta.*

Sveriges Stadsmissioner. (2022). *Fattigdomsrapporten: Ett välfärdssamhälle i förändring.*

Tibajev, A. (2021). *Bedömning av utländsk utbildning: effekter på sysselsättning och lön* (Analys 72). SNS.

Trafikkontoret. (2021). *Trafik- och resandeutveckling 2021* (Diarienummer: 00078/22). Göteborgs Stad.

Trafikkontoret. (u.å.). *Göteborgs Stads inspel till Västtrafiks trafikplan 2023.* Göteborgs Stad.

Ungdomsfullmäktige. (2021).*"Alla behöver representeras". En undersökning gjord för att kunna få en överblick över hur barn och unga har det i Göteborg.* Göteborgs Stad.

Universitets- och högskolerådet. (2018). *En inblick i studiesituationen för studenter med funktionsnedsättning* (Rapport 2018:5).

UNSDG. (2019). *Leaving no one behind: A UNSDG operational guide for UN country teams* (Interim draft).

Uppsala universitet. (2022, 16 juni). *Strategiskt byggande nödvändigt för att uppnå social blandning.* https://www.ibf.uu.se/om_ibf/press/nyheter/?tarContentId=1018988

Utbildningsnämnden. (2021). *Kvalitetsrapport 2021.* Göteborgs Stad.

Vetenskapsrådet. (2015). *En likvärdig förskola för alla barn: Innebörder och indikatorer.*

Västra Götalandsregionen. (2021). *Hälsa på lika villkor? Med fokus på situationen för bisexuella, homosexuella och transpersoner i Västra Götaland.*

Wass, H. & Gidengil, E. (2021). Editorial: "Health and Political Behavior": Towards an Integrative Approach. *Frontiers in Political Science*, 3, 1–14. https://doi.org/10.3389/fpos.2021.659374

Zenou, Y., Åslund, O. & Östh, J. (2006). *Hur viktig är närheten till jobb för chanserna på arbetsmarknaden?* (Rapport 2006:1). IFAU.

Jämlikhetsrapporten 2023:
Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg

Har du frågor eller kommentarer?
031-365 00 00 (Göteborgs Stads kontaktcenter)
stadsledningskontoret@stadshuset.goteborg.se

Göteborgs Stad 220810-004-010 Webbrapport Februari 2023